

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

Для напрямку 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Автор: Бабій Ю.Б.,
кандидат філологічних наук,
доцент

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії філологічного факультету

від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні вченої ради філологічного факультету від «29» серпня 2017 р.

Миколаїв 2017

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – 0203 “Гуманітарні науки”
освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”
ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

Компетенції:

орієнтуватися в наукових парадигмах прикладного мовознавства; оперувати мовними одиницями в контексті мовленнєвої діяльності; узагальнювати досвід в галузі комп'ютерної лінгвістики; застосовувати механізми комп'ютерної обробки інформації на практиці; усвідомлювати роль мовлення в системі філологічного спрямування.

Результати навчання: володіє науковою парадигмою прикладного мовознавства; застосовує мовні одиниці в контексті мовленнєвої діяльності; визначає досвід в галузі комп'ютерної лінгвістики; знає механізми комп'ютерної обробки інформації на практиці; визначає роль мовлення в системі філологічного спрямування.

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – 0203 “Гуманітарні науки”
освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”

Дисципліна **ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА**

Підготовка бакалавра в галузі прикладної лінгвістики має бути комплексною та специфікованою водночас. Бакалавр філології за спеціальністю “Прикладна лінгвістика” повинен мати професійні знання та вміння застосовувати їх у своїй професійній діяльності.

Бакалавр повинен знати:

- основні світоглядні теорії та концепції в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук;
- етичні і правові норми, які регулюють відносини між людьми, ставлення людини до навколишнього середовища;
- еволюцію парадигм мовознавства ХІХ-ХХІ століть; мати уявлення про лінгвістику як особливу науку, що вивчає онтологію мови як системи знаків, її структуру та функціональну спрямованість; розуміти принципи співвідношення мови і суспільства, мови і культури, мови і релігії, мови та соціальних стратів; мати уявлення про мову як фактор об’єднання етносу, народу, нації;
- сучасні наукові методи лінгвістичних, зокрема соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лексикографічних, семантичних, когнітивних досліджень;
- сутність мови як суспільного явища, її зв’язок з мисленням, культурою та суспільним розвитком народу; принципний зв’язок мови і світу; походження і розвиток мови, її рівні; основні одиниці мови і мовлення; функціональні властивості мови,
- особливості перекладацької діяльності; основні види перекладу;
- ***Бакалавр повинен уміти:***
- використовувати у роботі лінгвіста-прикладника довідкову літературу, різнотипні словники, електронні бази даних, системи інформаційного пошуку;
- використовувати технічні та програмні засоби реалізації інформативних процесів; будувати алгоритми для розробки прикладних програм, що опрацьовують мовні дані;
- використовувати технічні та програмні засоби реалізації інформативних процесів; будувати алгоритми для розробки прикладних програм, що опрацьовують мовні дані;
- володіти навичками комп’ютерної обробки інформації;

- вміти використовувати пакети прикладних програм.
- володіти навичками створення словникових статей; володіти сучасною мовознавчою термінологією та термінологією у сфері інформаційних технологій;
- перекладати, реферувати та анотувати державною та іноземною мовами різножанрові тексти.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи _____ Н. І. Василькова
28 серпня 2017 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

Ступінь бакалавра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

Миколаїв – 2017

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бабій Ю.Б., доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____ (Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії _____ (Мхитарян О. Д.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Василькова Н. І.)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Прикладна лінгвістика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 035 Філологія, предметної спеціалізації 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: шляхи оптимізації функціонування мови в суспільстві і способи її застосування в різних галузях суспільного життя, поняття про мову у всіх її видах та формах функціонування, що репрезентовані у різних сферах сучасного життя, моделювання спілкування із врахуванням всіх аспектів функціонування мови та мовлення.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Прикладна лінгвістика» виявляє між предметні зв'язки із дисциплінами гуманітарного спрямування (літературознавство, лінгвістика, компаративістика, рекламна діяльність), технічними (фізика, математика, інформатика) та природничими (біологія, анатомія, фізіологія) науками.

Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Прикладна лінгвістика» є засвоєння студентами інформації про зміст, проблеми і методи сучасної прикладної лінгвістики відповідно до широкого розуміння терміна прикладна лінгвістика.

- 1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Прикладна лінгвістика» є: засвоєнні теоретичних знань і практичних умінь із найважливіших тем фундаментальної та прикладної лінгвістики:
- про історію прикладного мовознавства;
 - про змістову структуру прикладної лінгвістики;
 - про предмет, завдання, методи та актуальні проблеми напрямів прикладної лінгвістики;
 - про міжпредметні зв'язки прикладного мовознавства;
 - про методи прикладної лінгвістики та сфери їх застосування;
 - про можливості оптимізації функціонування мови в суспільстві;
 - про можливості застосування сучасних мовленнєвих технологій;
 - про впровадження інформаційних технологій у процес дослідження та навчання мови;
 - про теорію і практику перекладу;
 - про розв'язання практичних завдань, пов'язаних із застосуванням мовних знань;
 - про діяльність та функціональні обов'язки лінгвіста-прикладника.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвинутою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

П. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства, теорії та практиці ефірної комунікації; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; є обізнаним в основних напрямках комп'ютерної лінгвістики, механізмах комп'ютерної обробки інформації; засвоює основи комп'ютерних методів автоматичного аналізу текстів природною мовою.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин/4 кредити ECTS.

КРЕДИТ 1. ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ

Тема 1. Лінгвістична природа функціональності мови та мовлення: функції мови та проблеми їх визначення (функції мови та проблеми їх визначення; теоретичне і прикладне мовознавство); джерела та традиційні напрями ПЛ.

Тема 2. Комп'ютерна лінгвістика та її сучасні напрями (напрями комп'ютерної лінгвістики, лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту, переклад, його види, комп'ютерний переклад,

Тема 3. Основні принципи машинного перекладу, труднощі машинного перекладу.

Тема 4. Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ; гіпертекстові технології та гіпертекстові системи.

КРЕДИТ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ

Тема 1. Історія світової та вітчизняної лексикографії. Поняття словник та словникова стаття, будова словникової статті.

Тема 2. Комп'ютерна лексикографія. Поняття “комп'ютерний словник”. Типи комп'ютерних словників.

Тема 3. Корпусна лінгвістика. Поняття про корпус. Типи корпусів даних.

Тема 4. Термінознавство й термінографія. Найважливіші напрями діяльності в термінографії й термінознавстві. Інституційний аспект термінознавства й термінографії.

Тема 5. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема. Міжпредметні зв'язки лінгвістичної термінології. Типи лінгвістичних термінів. Галузі лінгвістичної термінології.

Тема 6. Квантитативна лінгвістика.

КРЕДИТ 3. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Тема 1. Оптимізація інформативної функції мови: психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, етнолінгвістичний підходи

Тема 2. Проблематика етнолінгвістичних досліджень.

Тема 3. Психолінгвістика як наука.

Тема 4. Теорія і практика використання лінгвокультурологічних досліджень.

КРЕДИТ 4. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ

Тема 1. Соціолінгвістичний підхід (соціолінгвістика, функції мови в суспільстві).

Тема 2. Поняття мовної ситуації, типи мовних ситуацій, характеристика мовної ситуації в Україні.

Тема 3. Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови, види та типи мовлення, усне й писемне мовлення, специфіка писемного мовлення.

Тема 4. Прикладні аспекти вивчення писемної форми: почеркознавство, дешифрування, археографія, палеографія, текстологія, графічна семіотика.

Рекомендована література

Базова

Підручники й методичні посібники

1. Аверина С.А., Азарова И.В., Алексеева Е.Л. и др. Прикладное языкознание. – СПб. : Аврора, 1996. (6)
2. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М. : Диалог-Мифи, 2003. – с.8-13. (14)
3. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К. : Основа, 2004. (8)
4. Белянин В.П. Психолингвистика. – М. : Наука, 2004. (11)
5. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: "Університетська книга", 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325. (9)
6. Горелов И.Н., Седых К.Ф. Основы психолингвистики. – М. : Лабиринт, 2004. – 316с. (5)
7. Залевская А.А. Введение в психолингвистику. – М. : Лабиринт, 1999. (4)
8. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М. : Наука, 1968. (2)
9. Зубов А.В., Зубова И.И. Информационные технологии в лингвистике: Учебное пособие для вузов по специальности 021800 "Теоретическая и прикладная лингвистика". – М. : ИЦ "Академия", 2004. – 205 с. (3)
10. Корпусна лінгвістика / В.А.Широков, О.В.Бугаков, Т.О.Грязнухіна та ін. – К. : Довіра, 2005. – 471с. (2)
11. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К. : Наука, 2003. – с.7-22, 355-405. (25)
12. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – К. : Либідь, 2000. (20)
13. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – Одеса : Лінгво, 1991. (30)
14. Кибрик А.Е. Очерки по общин и прикладным вопросам языкознания. – М. : Наука, 1992 (2-е изд: 2000). (2)
15. Ковшиков В.А. Психолингвистика. Теория речевой деятельности / В.А.Ковшиков, В.П.Глухов. – М. : АСТ: Астрель, 2007. – 318с. (3)
16. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – 3-е изд. - М. : Наука, 2003. – 287с. (13)

17. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К. : Основа, 1999. (25)
18. Фрумкіна Р.М. Психолінгвістика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению и специальностям психологии. – М. : Академия, 2003. – 320. (4)
19. Партико З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності. – Львів : Наука, 2008. – С.13-21, 133-157. (2)

Допоміжна

Монографії, словники, довідники

1. Абрамович С.Д., Чикаліна М.Ю. Мовленнєва комунікація: Підручник. – К. : Основа, 2004.
2. Аверина С.А., Азарова И.В., Алексеева Е.Л. и др. Прикладное языкознание. – СПб. : Аврора, 1996.
3. Актуальные проблемы современной лингвистики: учеб. пособие / Сост. Л.Н.Чурилина. – 2-е изд., испр. – М. : Флинта: Наука, 2007. – 416с.
4. Алефиренко Н.С. Современные проблемы науки о языке: Учебное пособие / Н.Ф.Алефиренко. – М. : Флинта: Наука, 2005. – 416с.
5. Баранов А.Н. Категории искусственного интеллекта в лингвистической семантике. Фреймы и сценарии. – М. : Наука, 1987.
6. Бенвенист Э. Общее языкознание. – М. : Наука, 1974.
7. Білецький А.О. про мову і мовознавство: Навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. – К. : “АртЕк”, 1996. – 224с.
8. Блумфилд Л. Язык. – М. : Наука, 1968.
9. Выготский Л. Мышление и речь. – М. : Лабиринт, 1996. – 416с.
10. Гумболшъд В., фон. Избранные труды по языкознанию. – М. : Лабиринт, 1984.
11. Єрмоленко С.Я. та ін. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К. : Либідь, 2001.
12. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М. : Наука, 1982. – 160с.
13. Зимняя И. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва-Воронеж : Наука, 2001.- 432с.
14. Зубкова Л.Г. Общая теория языка в развитии. – М. : Лабиринт, 2003. – с. 30-31.
15. Карпов В.А. Язык и система. – 2-е изд., испр. – М : Едиториал УРСС, 2003. – 298 с.
16. Катфорд Джорж К. Лингвистическая теория перевода: об одном аспекте прикладной лингвистики / Пер. с англ. В.Д.Мазо. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 207 с.
17. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність: (Від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
18. Конобродська В. Курсова і дипломна робота з етнолінгвістики: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир : Полісся, 2003. – 236 с.
19. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века // Язык и наука конца 20-го века. – М. : Наука, 1995.

20. Молдован О.М. Комп'ютерне відтворення слов'янських рукописних пам'яток та його завдання // Мовознавство. – 2006. - №2-3.
 21. Налимов В.В. Верпоятностная модель языка: Оо соотношении естественных и искусственных языков. – М. : Наука, 1979.
 22. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 12. Прикладная лингвистика. – М. : Лабиринт, 1983.
 23. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 14. Компьютерная лингвистика. – М. : Лабиринт, 1989.
 24. Пономарев В.В. Концептуальная модель комплекса средств лингвистического и программного обеспечения экспертно-поисковой системы с элементами социопсихолингвистической детерминации: [Монография]. – М. : Диалог-Мифи, 2004. – 175 с.
 25. Речевое общение: проблемы и перспективы. – М. : Лабиринт, 1983.
 26. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М. : Диалог-Мифи, 1993.
 27. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Основа, 2000.
 28. Філіпова Н.М. Вступ до прикладної лінгвістики. Моделювання у мові: Навчальний посібник / Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова. – Миколаїв : Вид-во НУК, 2004. – 32 с.
 29. Хомский Ноам, Миллер Джордж Введение в формальный анализ естественных языков / Пер. с англ. Е.В. Падучевой. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 62 с.
 30. Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографии // Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – М. : Диалог-Мифи, 1974.
 31. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К. : Основа, 1998. – с.15-18, 330-333.
- Періодичні видання:**
1. Горбунова Н.В. Чому без мови не буде розуміння (Інтелектуально-лінгвістичний аспект проблеми формування лінгвістичної логосфери) // Гуманітарні науки. – 2005. – № 1. – с. 41-46.
 2. Дадов И.А. Развитие национальных языков и культура межнациональных отношений // Педагогика. – 2000. – № 4. – с. 26-30.
 3. Дудок В.І. Системність і структурність мови // Мовознавство. – 2003. – № 5. – с. 26-33.
 4. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями і методи дослідження // Мовознавство. – 2005. – № 3-4. – с. 112-126.
 5. Жила Т. „На майдані біля церкви революція іде! ..” (Мова Помаранчевої революції) // Українська мова. – 2005. – № 4. – с. 88-94.
 6. Іващенко В.Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору / В.Л.Іващенко // Мовознавство. – 2004. - № 1. – с. 54-61.
 7. Кононенко В.І. Мова і народна культура // Мовознавство. – 2001. - № 3. – с. 62-70.
 8. Кононенко П. Мова і майбутнє народу // Освіта. – 2005. – 19-26 жовтня.
 9. Левченко Т. Мова і духовність нації // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5. – с. 67-70.

10. Лінгвістика і антропологія / Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К., Осн Марчук Ю.Н., Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика // Вопросы языкознания. – 2003. - №6.
11. Масенко Л. Мова і політика // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 2. – с. 74-80.
12. Мова і суспільство / Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К. : Основа, 2000. – с. 57-68.
13. Мова як „домівка буття” / Філософія. Світ людини. – К. : Наука, 2004. – с. 379-394.
14. Палійчук О. Мова і нація // Літературна Україна. – 2005, 10 листопада.
15. Петренко О.Д. , Ісаєв Є.Ш., Петренко Д.О. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження // Мовознавство. – 1999. - №1.
16. Пономаренко Е.В. О развитии системного подхода в лингвистике // Филологические науки. – 2004. – № 5. – с. 24-33.
17. Радченко О.А. Диалектная практика мира как идиоэтнический феномен // Вопросы языковедения. – 2004. - № 6. – с. 25-49.
18. Семенов О. Етнолінгводидактична культура педагога: шляхи її формування в умовах вищої школи // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 9. – с. 47-53.
19. Слово. Язык. Речь. / Ительсон Л. Лекции по общей психологии. – М. : Диалог-Мифи, 2000. – с. 596-652.
20. Ставицька Л. Дискурс помаранчевої хвилі (Мова Помаранчевої революції) // Дивослово. – 2006. – № 1. – с. 42-46.
21. Степанов Е.М. Монолінгвізм і полілінгвізм міста в минулому і сучасному // Мовознавство. – 2001. – № 4. – с. 20-28.
22. Тищенко О. Мова Помаранчевої революції // Українська мова. – 2005. - № 4. – с. 77-88.
23. Ткаченко О.Б. До соціолінгвістичної класифікації мов у її слов'янській специфіці і динаміці // Мовознавство. – 2005. – № 3-4. – с. 63-69.
24. Харитоновна И.В. Философско-методологический подход к определению места языка в системе образования / Наука и школа. – М. : Наука, 2004. - № 3. – с. 44–48.
25. Шаляпина З.М. Автоматический перевод: эволюция и современные тенденции // Вопросы языкознания. – 1996. – №2.
26. Швейцер А.Д. Некоторые актуальные проблемы социолингвистики. Предмет социолингвистики и методы социолингвистического анализа // Методическая мозаика. – 2006. – № 4. – с. 15-27.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: виконання індивідуальних завдань, контрольних і практичних робіт, написання рефератів, повідомлень.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи _____ Н. І. Василькова
28 серпня 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

Ступінь бакалавра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Прикладна лінгвістика

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

2017 – 2018 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Прикладна лінгвістика» для студентів напряму підготовки 035 Філологія, спеціальності 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Розробник: Бабій Юлія Борисівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент _____ (Бабій Ю.Б.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики

Протокол № 1 від «28» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Коч Н. В.)

«28» серпня 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна	
	Спеціальність 035 Філологія		
Індивідуальне науково-дослідне завдання – історія прикладної лінгвістики в Україні	Предметна спеціалізація 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика)	Семестр	
Загальна кількість годин – 120		1-й	
Тижневих годин для денної форми навчання 2: аудиторних – 3,5 самостійної роботи студента – 3	Ступінь бакалавра	Леції	
		14 год	
		Практичні, семінарські	
		22 год	
		Самостійна робота	
84 год			
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 120 год.: 36 год. – аудиторні заняття, 84 год. – самостійна робота (30%/70%).

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: засвоєння студентами інформації про зміст, проблеми і методи сучасної прикладної лінгвістики відповідно до широкого розуміння терміна прикладна лінгвістика.

Завдання курсу: засвоєння теоретичних знань і практичних умінь із найважливіших тем фундаментальної та прикладної лінгвістики:

- про історію прикладного мовознавства;
- про змістову структуру прикладної лінгвістики;
- про предмет, завдання, методи та актуальні проблеми напрямів прикладної лінгвістики;
- про міжпредметні зв'язки прикладного мовознавства;
- про методи прикладної лінгвістики та сфери їх застосування;
- про можливості оптимізації функціонування мови в суспільстві;
- про можливості застосування сучасних мовленнєвих технологій;
- про впровадження інформаційних технологій у процес дослідження та навчання мови;
- про теорію і практику перекладу;
- про розв'язання практичних завдань, пов'язаних із застосуванням мовних знань;
- про діяльність та функціональні обов'язки лінгвіста-філолога.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства, теорії та практиці ефірної комунікації; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; є обізнаним в основних напрямках комп'ютерної лінгвістики, механізмах комп'ютерної обробки інформації; засвоює основи комп'ютерних методів автоматичного аналізу текстів природною мовою.

2. Програма навчальної дисципліни

КРЕДИТ 1. ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ

Тема 1. Лінгвістична природа функціональності мови та мовлення: функції мови та проблеми їх визначення (функції мови та проблеми їх визначення; теоретичне і прикладне мовознавство); джерела та традиційні напрями ПЛ.

Тема 2. Комп'ютерна лінгвістика та її сучасні напрями (напрями комп'ютерної лінгвістики, лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту, переклад, його види, комп'ютерний переклад,

Тема 3. Основні принципи машинного перекладу, труднощі машинного перекладу.

Тема 4. Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ; гіпертекстові технології та гіпертекстові системи.

КРЕДИТ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ

Тема 1. Історія світової та вітчизняної лексикографії. Поняття словник та словникова стаття, будова словникової статті.

Тема 2. Комп'ютерна лексикографія. Поняття “комп'ютерний словник”. Типи комп'ютерних словників.

Тема 3. Корпусна лінгвістика. Поняття про корпус. Типи корпусів даних.

Тема 4. Термінознавство й термінографія. Найважливіші напрями діяльності в термінографії й термінознавстві. Інституційний аспект термінознавства й термінографії.

Тема 5. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема. Міжпредметні зв'язки лінгвістичної термінології. Типи лінгвістичних термінів. Галузі лінгвістичної термінології.

Тема 6. Квантитативна лінгвістика.

КРЕДИТ 3. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Тема 1. Оптимізація інформативної функції мови: психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, етнолінгвістичний підходи

Тема 2. Проблематика етнолінгвістичних досліджень.

Тема 3. Психолінгвістика як наука.

Тема 4. Теорія і практика використання лінгвокультурологічних досліджень.

Тема 5. Соціолінгвістичний підхід (соціолінгвістика, функції мови в суспільстві).

Тема 6. Поняття мовної ситуації, типи мовних ситуацій, характеристика мовної ситуації в Україні.

КРЕДИТ 4. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ

Тема 1. Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови, види та типи мовлення, усне й писемне мовлення, специфіка писемного мовлення.

Тема 2. Прикладні аспекти вивчення писемної форми: почеркознавство, дешифрування, археографія, палеографія, текстологія, графічна семіотика.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1. Денна форма навчання

Назви кредитів		Кількість годин					
		Денна форма					
		Усього	У тому числі				
л	п		лаб	інд	ср		
1		120	14	22		0	84
КРЕДИТ 1. ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ							
Тема 1.	Диференційні ознаки теоретичного та прикладного мовознавства. Джерела та традиційні напрями ПЛ	8	2	2			4
Тема 2.	Лінгвістична природа функціональності мови та мовлення: функції мови та проблеми їх визначення	6	2	2			2
Тема 3.	Комп'ютерна лінгвістика. Її предмет, завдання і методи. Напрями комп'ютерної лінгвістики.	8	2	2			4
Тема 4.	Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ	8		2			6
Тема 5.	Лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту, переклад, його види, комп'ютерний переклад, основні принципи машинного перекладу, труднощі машинного перекладу	9	1	2			6
КРЕДИТ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ							
Тема 7.	Історія світової та вітчизняної лексикографії	11	1	2			8
Тема 8.	Типи словників.	8	1	1			6

	Будова словникової статті.						
	Поняття корпусу текстів. Корпусна лінгвістика. Основні типи корпусів.	11		1			10
Тема 9.	Термінознавство й термінографія.	7	1	2			4
Тема 10.	Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема. Джерела лінгвістичної термінології.	2					2
КРЕДИТ 3. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ							
Тема 11.	Етнолінгвістика як наука. Етнолінгвістичні функції мови.	3	1	2			
Тема 12.	Лінгвокультурологія в аспекти прикладного мовознавства.	8	1				2
Тема 13.	Психолінгвістичні концепції в системі прикладної лінгвістики.	2	1				2
Тема 14.	Соціолінгвістика. Функції мови в суспільстві.	3	1	1			
Тема 15.	Поняття мовної ситуації. Типи мовних ситуацій. Характеристика мовної ситуації в Україні.	3	1	1			
КРЕДИТ 4. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ							
Тема 16.	Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови	6		1			6
Тема 17.	Особливості та типи усного мовлення (спонтанне, підготовлене, читання).	4		1			4

Тема 18	Типи усного мовлення. Типи монологів і діалогів	4				4
Тема 19	Писемна форма існування мови як система кодування мовлення. Виникнення письма. Функції письма. Типи письма.	6				6
Тема 20	Прикладні аспекти вивчення писемної форми: почеркознавство, дешифрування, археографія, палеографія, текстологія, графічна семіотика.	8				8
Разом		120	14	22		84

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
КРЕДИТ 1. ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ		
1	Диференційні ознаки теоретичного та прикладного мовознавства. Джерела та традиційні напрями ПЛ	2
2	Лінгвістична природа функціональності мови та мовлення: функції мови та проблеми їх визначення	2
3	Комп'ютерна лінгвістика. Її предмет, завдання і методи. Напрями комп'ютерної лінгвістики.	2
4	Лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту, переклад, його види, комп'ютерний переклад, основні принципи машинного перекладу, труднощі машинного перекладу	2
5	Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ	2
КРЕДИТ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ		
6	Історія вітчизняної лексикографії.	1
7	Поняття про словник. Типи словників. Будова словникової статті.	1
8	Комп'ютерна лексикографія.	1
КРЕДИТ 3. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ		
9	Етнолінгвістика як наука. Етнолінгвістичні функції	1

	МОВИ.	
10	Психолінгвістичні теорії в системі прикладної лінгвістики.	1
11	Соціолінгвістика. Функції мови в суспільстві.	1
12	Поняття мовної ситуації. Типи мовних ситуацій. Характеристика мовної ситуації в Україні.	1
13.	Термінознавство й термінографія.	2
КРЕДИТ 4. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ		
14	Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови	1
15	Особливості та типи усного мовлення (спонтанне, підготовлене, читання).	1
	ВСЬОГО:	22 годин

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
КРЕДИТ 1. ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ		
1	Диференційні ознаки теоретичного та прикладного мовознавства. Джерела та традиційні напрями ПЛ (Вступ. Предмет, напрями, завдання та основні поняття ПЛ).	8
2	Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ	6
3	Лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту.	6
КРЕДИТ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ		
4	Історія світової та вітчизняної лексикографії	4
5	Поняття корпусу текстів. Корпусна лінгвістика. Основні типи корпусів.	6
КРЕДИТ 3. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ		
6	Термінознавство й термінографія.	6
7	Джерела лінгвістичної термінології.	4
8	Лінгвокультурологія в аспекти прикладного мовознавства.	6
КРЕДИТ 4. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ		
9	Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови	6
10	Особливості та типи усного мовлення (спонтанне, підготовлене, читання).	8
11	Типи усного мовлення. Типи монологів і діалогів	8
12	Писемна форма існування мови як система кодування мовлення. Виникнення письма. Функції письма. Типи письма.	8

Сам.роб.	50	70	70	60	
Контроль на робота	30			30	
Всього за кредитом	100	100	100	100	400

13. Методичне забезпечення

- Бабій Ю.Б. Короткий словник термінів: словник -довідник. – М.: МДУ імені В.О.Сухомлинського, 2014. – 44с.
- Ю.Б. Бабій Навчально-методичний комплекс із дисципліни «Основи прикладної лінгвістики».

14. Рекомендована література Базова

Підручники й методичні посібники

20. Аверина С.А., Азарова И.В., Алексеева Е.Л. и др. Прикладное языкознание. – СПб. : Аврора, 1996.
21. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М. : Диалог-Мифи, 2003. – с.8-13.
22. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К. : Основа, 2004.
23. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М. : Наука, 2004.
24. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: "Університетська книга", 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325.
25. Горелов И.Н., Седых К.Ф. Основы психолінгвістики. – М. : Лабиринт, 2004. – 316с.
26. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику. – М. : Лабиринт, 1999.
27. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М. : Наука, 1968.
28. Зубов А.В., Зубова И.И. Информационные технологии в лингвистике: Учебное пособие для вузов по специальности 021800 "Теоретическая и прикладная лингвистика". – М. : ИЦ "Академия", 2004. – 205 с.
29. Корпусна лінгвістика / В.А.Широков, О.В.Бугаков, Т.О.Грязнухіна та ін. – К. : Довіра, 2005. – 471с.
30. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К. : Наука, 2003. – с.7-22, 355-405. (25)
31. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – К. : Либідь, 2000.
32. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – Одеса : Лінгво, 1991.
33. Кибрик А.Е. Очерки по общин и прикладным вопросам языкознания. – М. : Наука, 1992 (2-е изд: 2000).

34. Ковшиков В.А. Психолінгвістика. Теорія речевої діяльності / В.А.Ковшиков, В.П.Глухов. – М. : АСТ: Астрель, 2007. – 318с. (3)
35. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. – 3-е изд. - М. : Наука, 2003. – 287с.
36. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К. : Основа, 1999.
37. Фрумкіна Р.М. Психолінгвістика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению и специальностям психологии. – М. : Академия, 2003. – 320.
38. Партико З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності. – Львів : Наука, 2008. – С.13-21, 133-157.

Допоміжна

Монографії, словники, довідники

32. Абрамович С.Д., Чикаліна М.Ю. Мовленнєва комунікація: Підручник. – К. : Основа, 2004.
33. Аверина С.А., Азарова И.В., Алексеева Е.Л. и др. Прикладное языкознание. – СПб. : Аврора, 1996.
34. Актуальные проблемы современной лингвистики: учеб. пособие / Сост. Л.Н.Чурилина. – 2-е изд., испр. – М. : Флинта: Наука, 2007. – 416с.
35. Алефиренко Н.С. Современные проблемы науки о языке: Учебное пособие / Н.Ф.Алефиренко. – М. : Флинта: Наука, 2005. – 416с.
36. Баранов А.Н. Категории искусственного интеллекта в лингвистической семантике. Фреймы и сценарии. – М. : Наука, 1987.
37. Бенвенист Э. Общее языкознание. – М. : Наука, 1974.
38. Білецький А.О. про мову і мовознавство: Навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. – К. : “АртЕк”, 1996. – 224с.
39. Блумфілд Л. Язык. – М. : Наука, 1968.
40. Выготский Л. Мышление и речь. – М. : Лабиринт, 1996. – 416с.
41. Гумбольдт В., фон. Избранные труды по языкознанию. – М. : Лабиринт, 1984.
42. Єрмоленко С.Я. та ін. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К. : Либідь, 2001.
43. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М. : Наука, 1982. – 160с.
44. Зимняя И. Лингвопсихология речевої діяльності. – Москва-Воронеж : Наука, 2001.- 432с.
45. Зубкова Л.Г. Общая теория языка в развитии. – М. : Лабиринт, 2003. – с. 30-31.
46. Карпов В.А. Язык и система. – 2-е изд., испр. – М : Едиториал УРСС, 2003. – 298 с.
47. Катфорд Джорж К. Лингвистическая теория перевода: об одном аспекте прикладной лингвистики / Пер. с англ. В.Д.Мазо. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 207 с.
48. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність: (Від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.

49. Конобродська В. Курсова і дипломна робота з етнолінгвістики: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир : Полісся, 2003. – 236 с.

50. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века // Язык и наука конца 20-го века. – М. : Наука, 1995.

51. Молдован О.М. Комп'ютерне відтворення слов'янських рукописних пам'яток та його завдання // Мовознавство. – 2006. - №2-3.

52. Налимов В.В. Вероятностная модель языка: О соотношении естественных и искусственных языков. – М. : Наука, 1979.

53. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 12. Прикладная лингвистика. – М. : Лабиринт, 1983.

54. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 14. Компьютерная лингвистика. – М. : Лабиринт, 1989.

55. Пономарев В.В. Концептуальная модель комплекса средств лингвистического и программного обеспечения экспертно-поисковой системы с элементами социопсихолингвистической детерминации: [Монография]. – М. : Диалог-Мифи, 2004. – 175 с.

56. Речевое общение: проблемы и перспективы. – М. : Лабиринт, 1983.

57. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М. : Диалог-Мифи, 1993.

58. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Основа, 2000.

59. Філіпова Н.М. Вступ до прикладної лінгвістики. Моделювання у мові: Навчальний посібник / Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова. – Миколаїв : Вид-во НУК, 2004. – 32 с.

60. Хомский Ноам, Миллер Джордж Введение в формальный анализ естественных языков / Пер. с англ. Е.В. Падучевой. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 62 с.

61. Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографии // Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – М. : Диалог-Мифи, 1974.

62. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К. : Основа, 1998. – с.15-18, 330-333.

Періодичні видання:

27. Горбунова Н.В. Чому без мови не буде розуміння (Інтелектуально-лінгвістичний аспект проблеми формування лінгвістичної логосфери) // Гуманітарні науки. – 2005. - № 1. – с. 41-46.

28. Дадов И.А. Развитие национальных языков и культура межнациональных отношений // Педагогика. – 2000. - № 4. – с. 26-30.

29. Дудок В.І. Системність і структурність мови // Мовознавство. – 2003. - № 5. – с. 26-33.

30. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями і методи дослідження // Мовознавство. – 2005. - № 3-4. – с. 112-126.

31. Жила Т. „На майдані біля церкви революція іде! ..” (Мова Помаранчевої революції) // Українська мова. – 2005. - № 4. – с. 88-94.

32. Іващенко В.Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору / В.Л.Іващенко // Мовознавство. – 2004. - № 1. – с. 54-61.

33. Кононенко В.І. Мова і народна культура // Мовознавство. – 2001. - № 3. – с. 62-70.
34. Кононенко П. Мова і майбутнє народу // Освіта. – 2005. – 19-26 жовтня.
35. Левченко Т. Мова і духовність нації // Українська мова і література в школі. – 2003. - № 5. – с. 67-70.
36. Лінгвістика і антропологія / Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К., Осн Марчук Ю.Н., Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика // Вопросы языкознания. – 2003. - №6.
37. Масенко Л. Мова і політика // Українська мова і література в школі. – 2004. - № 2. – с. 74-80.
38. Мова і суспільство / Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К. : Основа, 2000. – с. 57-68.
39. Мова як „домівка буття” / Філософія. Світ людини. – К. : Наука, 2004. – с. 379-394.
40. Палійчук О. Мова і нація // Літературна Україна. – 2005, 10 листопада.
41. Петренко О.Д. , Ісаєв Є.Ш., Петренко Д.О. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження // Мовознавство. – 1999. - №1.
42. Пономаренко Е.В. О развитии системного подхода в лингвистике // Филологические науки. – 2004. - № 5. – с. 24-33.
43. Радченко О.А. Диалектная практика мира как идиоэтнический феномен // Вопросы языковедения. – 2004. - № 6. – с. 25-49.
44. Семенов О. Етнолінгводидактична культура педагога: шляхи її формування в умовах вищої школи // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. - № 9. – с. 47-53.
45. Слово. Язык. Речь. / Ительсон Л. Лекции по общей психологии. – М. : Диалог-Мифи, 2000. – с. 596-652.
46. Ставицька Л. Дискурс помаранчевої хвилі (Мова Помаранчевої революції) // Дивослово. – 2006. - № 1. – с. 42-46.
47. Степанов Е.М. Монолінгвізм і полілінгвізм міста в минулому і сучасному // Мовознавство. – 2001. - № 4. – с. 20-28.
48. Тищенко О. Мова Помаранчевої революції // Українська мова. – 2005. - № 4. – с. 77-88.
49. Ткаченко О.Б. До соціолінгвістичної класифікації мов у її слов'янській специфіці і динаміці // Мовознавство. – 2005. - № 3-4. – с. 63-69.
50. Харитоновна И.В. Философско-методологический подход к определению места языка в системе образования / Наука и школа. – М. : Наука, 2004. - № 3. – с. 44-48.
51. Шаляпіна З.М. Автоматический перевод: эволюция и современные тенденции // Вопросы языкознания. – 1996. - №2.
52. Швейцер А.Д. Некоторые актуальные проблемы социолингвистики. Предмет социолингвистики и методы социолингвистического анализа // Методическая мозаика. – 2006. - № 4. – с. 15-27.

15. Інформаційні ресурси

1. : <http://moodle.mnu.mk.ua/cours>

логін: julanta; пароль: aY>ke>7HTX>t

2. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405. (25)
3. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – К., 2000. (20)
4. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – Одеса, 1991. (30)

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

1. Термін «прикладна лінгвістика» став широко вживатися у зв'язку з розробкою комп'ютерних технологій і появою систем автоматичної обробки інформації у:
 - а) 30-х роках;
 - б) 40-х роках;
 - в) 50-х роках;
 - г) 80-х роках.
2. Як називається напрям прикладної лінгвістики, що займається розробкою методів перекладу?
 - а) лексикографія
 - б) теорія перекладу
 - в) лінгводидактика
 - г) психолінгвістика
3. Яка функція мови пов'язана з мисленням людини і з пізнанням дійсності?
 - а) соціальна;
 - б) функція впливу;
 - в) когнітивна;
 - г) комунікативна.
4. Оптимізацію якої функції мови здійснюють такі дисципліни, як теорія перекладу, машинний переклад?
 - а) комунікативної;
 - б) інформаційної;
 - в) когнітивної;
 - г) соціальної.
5. На першому місці стоїть метод класифікації, тобто виявлення тієї сітки параметрів, що дозволяє охопити всі релевантні (у теорії) властивості мовних структур, у лінгвістиці:
 - а) прикладній;
 - б) теоретичній;
 - в) описовій;
 - г) структурній.
6. Самостійна лінгвістична дисципліна, що розв'язує теоретичні й прикладні завдання мовознавства за допомогою комп'ютера називається:
 - а) комп'ютерна лінгвістика;
 - б) прикладна лінгвістика;
 - в) математична лінгвістика;
 - г) корпусна лінгвістика.

7. Основним методом прикладної лінгвістики є:

- а) моделювання;
- б) програмування;
- в) зіставлення;
- г) статистичні.

8. Процес перетворення комп'ютерного тексту, створеного засобами однієї природної мови, в текст, оформлений засобами іншої природної мови, це - :

- а) моделювання;
- б) переклад;
- в) програмування;
- г) трансформація.

9. Виберіть із поданих напрямів ті, що є характерними для комп'ютерної лінгвістики:

- а) методика викладання іноземної мови;
- б) машинний переклад;
- в) укладання словників;
- г) почеркознавча експертиза.

10. Сукупність мовних одиниць із властивими їм формальними, змістовими та функціональними властивостями – це:

- а) мова;
- б) мовна система;
- в) мовлення;
- г) мовленнєва діяльність.

11. Використанням комп'ютерних інструментів – програм, комп'ютерних технологій організації та обробки даних для моделювання функціонування мови в тих чи інших умовах, ситуаціях, проблемних галузях займається:

- а) комп'ютерна лексикографія;
- б) комп'ютерна лінгвістика;
- в) квантитативна лінгвістика;
- г) кібернетична лінгвістика.

12. Системи машинного перекладу – це результат взаємодії комп'ютерної лінгвістики та:

- а) практики укладання словників;
- б) лінгвістики тексту;
- в) історії мови;
- г) штучного інтелекту.

13. Квантитативна лінгвістика є дисципліною, що утворилася на перетині комп'ютерної лінгвістики з:

- а) лексикографією;
- б) обчислювальною математикою;
- в) лінгвістикою тексту;
- г) інформатикою.

14. Гіпертекстова система, що є засобом підтримки підготовчих стадій творчої роботи, стадій мислення – це:

- а) бібліотечні макросистеми;
- б) системи дослідження проблем;
- в) системи браузерів баз даних;

г) експериментальні системи.

15. Об'єктом дослідження комп'ютерної лінгвістики не є:

- а) мова;
- б) мовлення;
- в) мовленнєва діяльність;
- г) походження мови.

16. Перші гіпертекстові системи з'явилися в:

- а) 70-80-х р.р. ХХ ст.;
- б) 50-60-х р.р. ХХ ст.;
- в) 90-х р. ХХ ст.;
- г) 70-80-х р.р. ХІХ ст.

17. Оптимізацію якої функції мови здійснюють такі дисципліни, як лексикографія, термінографія?

- а) комунікативної;
- б) інформаційної;
- в) когнітивної;
- г) епістемічної.

18. Взаємодія комунікантів шляхом мовлення називається:

- а) мовленням;
- б) спілкуванням;
- в) комунікативним актом (інтерацією);
- г) мовленнєвою.

19. Скільки типів моделей комунікації виділяється в сучасному мовознавстві:

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 6.

20. Канал комунікації – це...:

- а) засіб, що поєднує адресата й адресанта;
- б) соціальні, психологічні, фізичні та інші обмеження, накладені на інформацію в процесі комунікації;
- в) місце і час здійснення спілкування;
- г) засіб, за допомогою якого передається інформація.

21. Яка форма мовленнєвої комунікації характерна для політичної промови:

- а) монолог;
- б) діалог;
- в) полілог;
- г) внутрішнє мовлення.

22. Бесіда трьох або більше учасників називається ...:

- а) діалогом;
- б) полілогом;
- в) конфліктним діалогом;
- г) відкритим монологом.

23. Відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків – це...:

- а) письмо;
- б) графіка;

- в) піктографія;
- г) ідеографія.

24. Розділ лінгвістики, предметом дослідження якого є 1) застосування методів інших наукових дисциплін для вивчення будови мовної системи та закономірностей її реалізації та 2) застосування здобутків лінгвістики у розв'язанні завдань інших галузей науки та суспільної практики називається:

- а) прикладна лінгвістика;
- б) комп'ютерна лінгвістика;
- в) соціолінгвістика;
- г) математична лінгвістика.

25. Усі словники поділяються на алфавітні, гніздові, ідеографічні, обернені за ...

- а) особливостями інформації;
- б) способом сортування інформації;
- в) повнотою;
- г) метою.

26. До якісних критеріїв оцінки мовної ситуації належить:

- а) кількість мовців, що говорять певною мовою;
- б) структурно-генетичні відношення між мовами;
- в) кількість мов, що функціонують у суспільстві;
- г) характер панівної мови.

27. Вид аналітико-синтетичного опрацювання документів, що полягає в укладанні опису документа називається:

- а) анотування;
- б) реферування;
- в) генерування;
- г) бібліографування.

28. Під репрезентативною системою в теорії НЛП розуміють:

- а) світогляд людини;
- б) спосіб взаємодії з навколишнім світом;
- в) спосіб представлення та осмислення свого досвіду взаємодії з навколишнім світом;
- г) картину світу.

29. Напрямок у мовознавстві, що досліджує вплив статевої приналежності людини на її мови:

- а) етнолінгвістика;
- б) соціолінгвістика;
- в) лінгвокультурологія;
- г) гендерна лінгвістика.

30. Мови, що сформовані на основі піджинів і стали першими для певного колективу носіїв – це:

- а) креольські мови;
- б) мови-піджини;
- в) діалекти;
- г) мови міжнародного спілкування.

31. Комп'ютерна лінгвістика посідає проміжне місце між:

- а) лінгвістикою та інформатикою;

- б) прикладною лінгвістикою та інформатикою;
- в) квантитативною лінгвістикою та кібернетикою;
- г) лінгвістикою тексту та інформатикою.

32. Комп'ютерна лексикографія порушує проблеми:

- а) укладання словників;
- б) застосування комп'ютерних програм у дослідженні мови;
- в) укладання комп'ютерних версій словників та словниковозорієнтованих баз даних;
- г) штучного інтелекту.

33. Психолінгвістика є дисципліною, що утворилася на перетині лінгвістики з:

- а) когнітологією;
- б) психологією;
- в) теорією впливу;
- г) криміналістикою.

34. Виберіть із поданих напрямів ті, що є характерними для психолінгвістики:

- а) нейролінгвістичне програмування;
- б) машинний переклад;
- в) атрибуція тексту;
- г) технології мовного впливу.

35. Носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку – це:

- а) мовець;
- б) особистість;
- в) мовна особистість;
- г) автор тексту;

36. З моделюванням якої здатності людини пов'язана проблема створення штучного інтелекту

- а) мовленнєвої;
- б) мисленнєвої;
- в) здатності навчатися;
- г) здатності розуміти, моделювати, приймати рішення.

37. Якому типу діалогу відповідає подане визначення: “Має зазвичай суто формальний характер і покликаний просто встановити контакт; цей діалог відбувається зазвичай у формі усної комунікації; зазвичай це етикетні формули”:

- а) когнітивний;
- б) конфліктний;
- в) фатичний;
- г) діловий.

38. За якою теорією всі мови світу походять від однієї мови:

- а) гіпотеза жестів;
- б) г-за трудових вигуків;
- в) г-за соціального договору;
- г) г-за моногенезу.

39. Відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків – це...:

- а) письмо;
- б) графіка;
- в) піктографія;
- г) ідеографія.

40. Складовими частинами етнолінгвістики дослідники вважають:

- а) семантику, лінгвокультурологію;
- б) психолінгвістику, етнографію;
- в) Етнопсихолінгвістику, лінгвокультурологію;
- г) усі перераховані.

41. Метод, із яким пов'язано виникнення мовознавства як окремої науки:

- а) описовий;
- б) структурний;
- в) зіставний;
- г) порівняльно-історичний.

42. Сукупність уявлень про світ, що історично сформувалися у свідомості певного мовного колективу, це – :

- а) концепт;
- б) мовна картина світу;
- в) мовний образ;
- г) менталітет.

43. Правильне творення та вживання слів, їх форм, правильну побудову словосполучень, речень регулюють:

- а) граматичні норми;
- б) лексичні норми;
- в) стилістичні норми;
- г) пунктуаційні норми.

44. Об'єктом лінгвістики є :

- а) штучні мови;
- б) природні мови;
- в) діалекти;
- г) соціолекти.

45. Основна одиниця спілкування – це ...

- а) словосполучення;
- б) слово;
- в) текст;
- г) речення.

46. На базі яких дисциплін сформувалася етнолінгвістика?

- а) теоретичного та прикладного мовознавства;
- б) міфології, фольклористики;
- в) етнографії, лінгвістики;
- г) усі перераховані

47. Про яку науку йдеться в поданому визначенні? (Це напрям у мовознавстві, що орієнтує дослідника на розгляд співвідношення і зв'язок мови і духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості):

- а) лінгвокультурологія;
- б)) етнолінгвістика;
- в) когнітивна лінгвістика;
- г) етнографія.

48. З яким значенням вживається фразеологізм «езопівська мова»?

- а) штучна мова;
- б) стародавня мова;
- в) замаскована мова;
- г) рідна мова.

49. Особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько – це:

- а) етнонім;
- б) антропонім;
- в) топонім;
- г) гідронім.

50. Суспільна інформологічна наука, яка описує будову й закономірності функціонування та розвитку природної мови людини, це – :

- а) компаративістика;
- б) поетика;
- в) мовознавство;
- г) історія.

51. У межах загального мовознавства в свою чергу виділяють:

- а) теоретичне / прикладне
- б) конкретне / часткове
- в) повне неповне
- г) описове / експериментальне

52. На думку З.Партика, етап емпіричного розв'язання окремих завдань прикладної лінгвістики припадає на:

- а) 3-4 тис. до н.е.-кінець XIX ст. н.е.;
- б) поч.. XX-середина XX ст.;
- в) середина 20 ст. до початку XXI ст.;
- г) сучасний етап.

53. У 1877 р. Т.Едісон створив перший у світі пристрій, що давав змогу записувати й зберігати звуки, в тому числі й голос людини. Він отримав назву:

- а) телеграф;
- б) фонограф;
- в) фотоапарат;
- г) стенограф.

54. У 1852р. П.Роже створив словник, в якому слова були розташовані не за алфавітним, а ієрархічним принципом. Він мав назву:

- а) тлумачний;
- б) орфографічний;
- в) ідеографічний;
- г) енциклопедичний.

55. Соціальна ф-я мови, як частина комунікативної, не знаходить втілення:

- а) в соціолінгвістиці;

- б) в мовному плануванні та мовній політиці;
- в) в теорії впливу;
- г) в комп'ютерній лінгвістиці.

56. Метод, суть якого полягає у визначенні кількісних х-к мовного матеріалу, називається:

- а) статистичний;
- б) моделювання;
- в) кількісний;
- г) описовий.

57. Метод, що полягає у відтворенні динамічного аспекту структури природної мови (поширений у психолінгвістиці):

- а) моделювання;
- б) анкетування;
- в) польового дослідження;
- г) когнітивного картування.

58. Різноманітні продукти реалізації мовної системи в певних умовах та ситуаціях комунікації – це:

- а) мовна система;
- б) мовлення;
- в) мовна діяльність;
- г) мовний вплив.

59. Система знаків із закодованими у ній результатами пізнання дійсності (система правил), система специфічних національних особливостей, характеристик – це:

- а) мова;
- б) мовлення;
- в) мовна особистість;
- г) мовний фактор.

60. Реалізація мови-коду – це:

- а) мова;
- б) мовлення;
- в) мовна особистість;
- г) мовний фактор.

61. Сукупність психофізіологічних дій організму людини, які спрямовуються на сприймання і розуміння мови або породження її в усній чи писемній формі – це:

- а) мова;
- б) мовлення;
- в) мовленнєва діяльність;
- г) мовна діяльність.

62. Перші окремі збірники глос (глосарії) з'явилися:

- а) в 20 ст. до н.е.;
- б) в 10 ст. до н.е.;
- в) в 7ст. н.е.;
- г) в 15 ст. н.е..

63. Перші тлумачні словники виникли:

- а) Китаї / Японії;
- б) Індії / Китаї;
- в) Єгипті / Греції;
- г) На Русі.

64. Словники за повнотою розрізняють:

- а) алфавітні, гніздові, ідеографічні, обернені;
- б) мінімуми, середньої повноти і повні;
- в) тлумачні, орфографічні, орфоепічні;
- г) навчальні й довідкові.

65. На думку А. Баранова, тлумачні словники поділяються на:

- а) Етимологічні та асоціативні;
- б) дескриптивні і нормативні;
- в) Нормативні та ненормативні;
- г) навчальні й довідкові.

66. Для повного опису лексики певної сфери й фіксації всіх випадків її вживання застосовуються:

- а) етимологічні словники;
- б) дескриптивні словники;
- в) нормативні словники;
- г) навчальні словники.

67. За характером словника тлумачні словники поділяються на:

- а) нормативні та ненормативні;
- б) навчальні й довідкові;
- в) загальні й часткові;
- г) повні й неповні.

68. Базовою одиницею словника є:

- а) реєстрова одиниця;
- б) словникова стаття;
- в) вокабула;
- г) словникова зона.

69. Особливою частиною словника, яка пояснює принципи користування словником і містить інформацію про структуру словникової статті, є:

- а) вокабула;
- б) словникова одиниця;
- в) перелік умовних скорочень;
- г) вступна стаття.

70. Окрему галузь лексикографії, що представляє теорія і практика укладання тезаурусних словників, назвали:

- а) комп'ютерною лексикографією;
- б) ідеографією;
- в) теоретичною лексикографією;
- г) лексикологією.

71. За способом організації машинні словники О. Селіванова поділяє на декілька типів. Який із них є зайвим:

- а) частотні;
- б) тезауруси;

- в) конкорданси;
- г) енциклопедії.

72. Спеціальна лексика, що використовується в певній галузі знань, сфері діяльності називається:

- а) емоційна;
- б) професійна;
- в) спеціальна;
- г) термінологічна.

73. Спеціальні слова чи словосполучення мови науки та прикладних наукових дисциплін, а також слова, що позначають специфічні реалії галузей конкретної практичної діяльності людини, називаються:

- а) омонімами;
- б) термінами;
- в) запозиченнями;
- г) синонімами.

74. Логічний прийом, що у стислій формі виражає зміст наукового поняття, називають:

- а) дефініція;
- б) вокабула;
- в) дедукція;
- г) індукція.

75. Наука, що досліджує будову і функціонування термінів у складі літературної мови, називається:

- а) терміносистема;
- б) термінологія;
- в) лексикологія;
- г) термінознавство.

76. У якому варіанті відповіді не всі функції мови є соціолінгвістичними:

- а) групова, офіційна, освітня;
- б) освітня, релігійна, функція широкої комунікації;
- в) комунікативна, технічна, офіційна;
- г) літературна, релігійна, офіційна.

77. Різновид двомовності, при якому керівна, наукова, політична еліта країни поряд з рідною мовою використовує іноземну (зазвичай англійську):

- а) білінгвізм;
- б) полілінгвізм;
- в) диглосія;
- г) гіперглосія;

78. Яка функція серед етнолінгвістичних функцій мови є зайвою:

- а) етнозберігаюча;
- б) ідентифікуюча;
- в) інтегративна;
- г) когнітивна.

79. Глобальна мисленнева одиниця, що являє собою елемент знання, це:

- а) мовна картина світу;

- б) концепт;
- в) концептосфера;
- г) концептуальна картина світу.

80. Галузь лінгвістики, що досліджує прояви культури народу, що відображаються й закріплюються в мові, називається:

- а) етнолінгвістика;
- б) політична лінгвістика;
- в) лінгвокультурологія;
- г) психолінгвістика.

81. Мовна, традиційно-культурна спільність людей, пов'язаних спільними уявленнями про своє походження й історичну долю, спільністю мови, культури й психіки, самосвідомістю групової єдності, називається:

- а) етнос;
- б) етнічна самосвідомість;
- в) соціум;
- г) колектив.

82. Етнічна самосвідомість виражається:

- а) у мовленні;
- б) у мові;
- в) у колективі;
- г) вдома.

83. Одна з найважливіших етнічних ф-й мови, що забезпечує вираження етнонаціональної приналежності особи, домінує й одночасно ідентифікує приналежну до народу особу, має назву:

- а) комунікативна;
- б) ідентифікуюча;
- в) соціальна;
- г) групова.

84. Яка етнолінгвістична функція мови сприяє консолідації суспільства: етнозберігаюча

- а) культурна;
- б) інтегративна;
- в) дезінтегративна;
- г) когнітивна.

84. Це мова пращурів, мова нації, що пов'язує людину з минулим, сучасним і майбутнім свого народу та його культурним надбанням:

- а) національна мова;
- б) рідна мова;
- в) літературна мова;
- г) державна мова.

85. Сукупність концептів складає:

- а) мовну картину світу;
- б) концептосферу;
- в) концептуальну картину світу;
- г) мовну картину світу.

86. Термін “лінгвокультурологія” з'явився в останнє десятиліття у зв'язку з роботами ... школи:

- а) структуральної;
- б) празької;
- в) фразеологічної;
- г) синтаксичної.

87. За метою серед жанрів політичного мовлення розрізняють:

- а) малі/середні/великі;
- б) ритуальні /орієнтаційні / агональні;
- в) інформативні /оцінні / імперативні;
- г) свій варіант.

88. Метод, що використовує суто лінгвістичну інформацію про характеристики тексту з метою вияву його семантичних особливостей, називається:

- а) метод контент-аналізу;
- б) анкетування;
- в) картографічний;
- г) польового дослідження.

89. Метод, що дозволяє виявити причинову структуру політичного тексту, що застосовується для аналізу кризових політичних ситуацій, для моделювання мислення політика, називається:

- а) анкетування;
- б) моделювання;
- в) метод когнітивного картування;
- г) метод польового дослідження.

90. Знакова система фіксації мови (мовлення), що дозволяє за допомогою графічних елементів передавати мовленнєву інформацію на відстані і фіксувати і закріплювати її у часі називається:

- а) системою письма;
- б) писемністю;
- в) письмом;
- г) мовленням.

91. Сучасний український алфавіт містить букви і сформувався на основі:

- а) латинського алфавіту;
- б) грецького алфавіту;
- в) санскриту алфавіту;
- г) кириличного алфавіту.

92. Укажіть, за допомогою якого прийому можна здійснити інвентаризацію та класифікацію текстів, пояснити особливості їхньої побудови та функціонування:

- а) зіставного;
- б) описового;
- в) семантико-стилістичного;
- г) порівняльно-історичного.

93. Зазначте, яка одиниця містить живі обставини спілкування, учасників з їх психічними, когнітивними, соціальними особливостями, часом, місцем тощо:

- а) дискурс;
- б) текст;
- в) словесний твір;
- г) вірш.

94. Розвивальна функція мови полягає у тому, що:

- а) мова впливає на розвиток психічних процесів людини;
- б) мова впливає на розвиток суспільства і суспільство впливає на розвиток мови;
- в) мова впливає на розвиток особистості;
- г) мова впливає на руховий і культурний розвиток людини.

95. Мовлення – це:

- а) складний психофізіологічний процес, який характеризується як кінцевий результат мовленнєвої діяльності з використанням системи кодових знаків конкретної мови;
- б) система кодових знаків і відношень між ними;
- в) універсальний засіб навчання і виховання ;
- г) правильної відповіді немає.

96. Мовлення – це:

- а) засіб вираження змісту культури;
- б) засіб мислення певної етнічної групи людей;
- в) засіб індивідуального мислення;
- г) правильної відповіді немає.

97. Що не є продуктивними видами мовленнєвої діяльності є:

- а) монолог;
- б) читання;
- в) діалог;
- г) слухання.

98. Типами монологу не можуть виступати:

- а) репліка;
- б) розповідь;
- в) ситуативне мовлення
- г) опис.

99. Із точки зору кількості учасників розрізняють такі види спілкування:

- а) монологічне/діалогічне;
- б) міжособистісне/масове;
- в) безпосереднє/опосередковане;
- г) прямоконтатне/посередньоконтатне.

100. Множина людей, що виділяється на підставі певного параметра (віку, статі, освіти) для цілей дослідження, має назву:

- а) мовний колектив;

- б) мовна спільнота;
- в) мовна група;
- г) етнос.

101. Білінгвізм може бути:

- а) національний/індивідуальний;
- б) масовий/особистий;
- в) груповий/колективний;
- г) ареальний/соціальний.

102. Мовленнєва діяльність, орієнтована на пропаганду тих чи інших ідей, емоційний вплив на громадян країни та спонукання їх до політичних дій, для формування суспільної згоди, прийняття, та обґрунтування соціально-політичних рішень в умовах великої кількості поглядів у суспільстві, називається:

- а) політична промова;
- б) політична комунікація;
- в) політичний дискурс;
- г) політична дискусія.

103. Частина мовної політики, що являє собою комплекс конкретних заходів, що проводяться на загальнодержавному й регіональному рівнях, називається:

- а) мовна політика;
- б) мовне будівництво;
- в) державне регулювання;
- г) мовний стандарт.

104. Синонімом поняття «побутовий білінгвізм» може бути:

- а) побутовий білінгвізм;
- б) штучний білінгвізм;
- в) індивідуальний білінгвізм;
- г) загальний білінгвізм.

105. Комунікативна система, що використовується на певній території або певною соціальною спільнотою, що виділяється в межах однієї етнічної спільноти, називається:

- а) мови націй і народностей;
- б) професійні діалекти;
- в) територіальні й соціальні діалекти;
- г) креольські мови.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

Тема: Прикладна лінгвістика як наукова й навчальна дисципліна (4год.)

Мета: систематизувати знання у сфері прикладної лінгвістики, визначити основні етапи прикладної лінгвістики; сформулювати поняття, уявлення про прикладну лінгвістику як наукову та навчальну дисципліну.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Теоретичне та прикладне мовознавство.
2. Історія розвитку прикладного мовознавства.
3. Прикладна лінгвістика як наука й навчальна дисципліна. Об'єкт і предмет ПЛ.
4. Змістова структура ПЛ.
5. Основні напрями ПЛ.
6. Методи ПЛ.
7. Сучасний стан ПЛ в Україні.

Ключові слова: прикладна лінгвістика, напрями прикладної лінгвістики, теоретичне мовознавство, методи прикладної лінгвістики, функції мови, змістова структура прикладної лінгвістики.

Література:

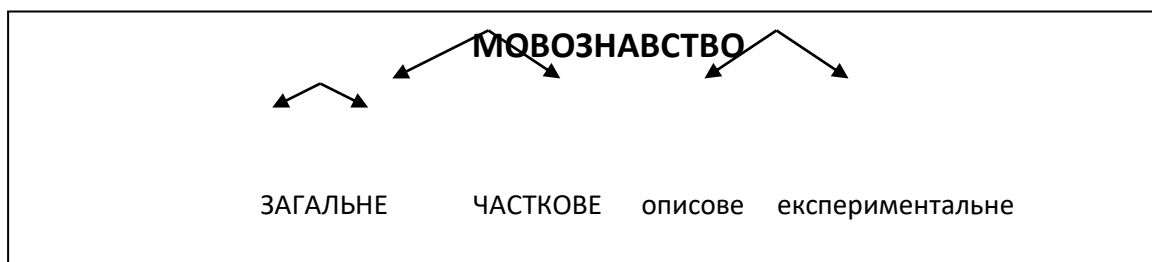
1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – С.8-13.
2. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К., 1999.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006.
4. Партико З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності. – Львів, 2008. – С.13-21, 133-157.
5. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1979.
6. Аверина С.А., Азарова И.В., Алексеева Е.Л. и др. Прикладное языкознание. – СПб., 1996.
7. Кибрик А.Е. Очерки по общин и прикладным вопросам языкознания. – М., 1992 (2-е изд: 2000).
8. Бенвенист Э. Общее языкознание. – М., 1974.
9. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: "Університетська книга", 2004. – С.64-80, 80-111.
10. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К., 2002. – с.164-181.

Теоретичне та прикладне мовознавство

Ознакою сучасних найрозвиненіших суспільств є їхня висока інформатизованість. Оскільки одним із основних носіїв інформації є мова і до кола її функцій належить інформативна, тому розвиток мовознавства є вкрай актуальним, а в сучасному мовознавстві одним із найважливіших є розвиток прикладних його напрямів, що об'єднані прикладним мовознавством. Ці галузі мовознавства, досліджуючи й розробляючи технологію конструювання

різноманітних лінгвістичних систем, автоматичної обробки і моделювання мови тощо, дають змогу суттєво підвищити продуктивність праці в найрізноманітніших ділянках суспільного виробництва, значно прискорюють опрацювання інформації та сприяють оптимізації функціонування мови в суспільстві як одного з основних засобів передачі, накопичення інформації і мовленнєвого впливу. Однак спочатку спробуємо з'ясувати, яке місце посідає прикладна лінгвістика в структурі сучасного мовознавства як науки.

Мовознавство – це суспільна інформологічна наука, яка описує будову й закономірності функціонування та розвитку природної мови людини. (З.Партико)

Мовознавство як наука має свою структуру, в якій певне місце посідає і прикладна лінгвістика. Зокрема, мовознавство поділяється на загальне (вивчає загальні особливості всіх природних мов людини) і часткове (вивчає специфіку конкретних мов). У межах загального мовознавства в свою чергу виділяються теоретичне мовознавство (вивчає мову незалежно від потреби застосування результатів цього вивчення в різних галузях суспільства) і прикладне мовознавство (вивчає мову з метою її застосування в різних галузях суспільного виробництва). За третьою класифікацією в мовознавстві виділяють описову лінгвістику (лише описує явища мови) та експериментальну (ставить експерименти над одиницями та процесами мови).

Критерій порівняння	Теоретична (фундаментальна) лінгвістика	<i>Прикладна лінгвістика</i>
Об'єкт вивчення	Системне, повне знання про мову (опис мовної системи, змін мовної системи, закономірності функціонування і розвитку мови)	Специфіка практичного застосування мови в різних сферах відповідно до конкретного завдання
Мета вивчення	Набуття і систематизація знань про мову взагалі і про конкретні мови	Визначення специфіки і розробка методик практичного застосування знань про мову, теоретичні узагальнення щодо застосування мови в практичній діяльності людини
Методи і методики	Описовий метод (мета – дати повний і точний опис мовних одиниць, їх	Методи і методики ПЛ визначаються сферою

<p>систематизувати.) застосовується в лексикографії (створення орфографічних, орфоепічних та ін. нормативних словників)</p> <p>Порівняльно-історичний (його завдання – відкриття законів, за якими розвивалися споріднені мови в минулому). Застосовується в лексикографії (етимологічні словники)</p> <p>Зіставний метод (його завдання – вивчення різних мов (споріднених і неспоріднених), шляхом зіставлення виявити спільні, відмінні й однакові риси мов). Практично застосовується в теорії і практиці перекладу, лінгводидактиці.</p> <p>Структурний метод (застосовується при дослідженнях структури мови; його мета – дослідження мови як цілісної структури)</p> <p>Дистрибутивний аналіз (спирається на положення про те, що різні мовні елементи мають різне оточення (дистрибуцію). Цей метод є корисним для машинного перекладу (на основі оточення визначають значення багатозначного слова) і для дешифрування невідомих текстів. У невідомому тексті на основі дистрибуції можна визначити межі слова. Відокремити основу від закінчення тощо)</p> <p>Методи теор. лінгв. визначаються метою і завданнями здобуття нових знань про мову</p>	<p>практичного застосування теоретичних знань про мову. ПЛ застосовує як методи теоретичної лінгвістики, так і специфічні методи кібернетики в комп'ютерній лінгвістиці:</p> <p>– математико-аналітичні методи (методи опису об'єкта засобами певного математичного апарату й отримання різних наслідків з цього опису методом математичної дедукції);</p> <p>- експериментальні методи (математичне моделювання).</p>
--	--

Теоретична й прикладна лінгвістики не можуть існувати без взаємозв'язків і взаємовпливу. Вплив теоретичної лінгвістики на ПЛ виявляється в тому, що ПЛ розглядається як розповсюдження знань про будову мовної системи та його функціонування на нелінгвістичні наукові дисципліни, а також на сфери практичної діяльності людини. Базові опозиції ТЛ – мова-мовлення, мова-об'єкт-метамова, синтагматика-парадигматика, семантика (вчення про відношення знаків мови до об'єктів реальної дійсності)-прагматика (вчення про відношення знаків до користувачів мовних систем, або вимір функціонування мовних систем, що визначається їх функціонуванням) – певною мірою присутні в б-яких прикладних розробках. Н., протиставлення мови як системи (сукупності мовних одиниць та відношень, що їх пов'язують)

та як мовлення (сукупності мовленнєвих актів, мовленнєвих висловлювань, пов'язаних між собою в процесі функціонування мови) так чи інакше враховуються в таких блоках прикладних моделей:

- Розмежування правил граматики і, як правило, граматичних словників (слід мати на увазі, що проблематика словника належить не тільки до галузі лексикографії, а словниковий спосіб розповсюджується також і на галузь синтаксису – н.. словник сполучень слів, морфології – словник морфем, на галузь фонетики й фонології);
- Функція збереження інформації (мова) та функція надання інформації кінцевому користувачеві (мовлення).

З опозиціями мова-мовлення пов'язане виникнення великого класу комп'ютерних програм, що моделюють взаємодію з людиною природною мовою.

На протиставлення синтагматики-парадигматики певною мірою ґрунтується виділення досить важливого блоку систем штучного інтелекту **МОДЕЛІ СВІТУ**.

Уявлення про рівневу будову мови та мовних виразів широко застосовуються в тих галузях ПЛ, де мова розглядається як засіб впливу – політичній лінгвістиці, теорії впливу, теорії аргументації, психоаналізі, риторичі.

Водночас ПЛ теж впливає на розвиток ТЛ: багато теорій ТЛ, що суттєво змінили вигляд традиційного мовознавства, так чи інакше виникли у зв'язку з вирішенням суто прикладних задач (когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика та ін.).

Історія розвитку прикладного мовознавства.

Як наука ПЛ почала розвиватися з кінця 19-поч. 20-го ст., коли вперше було укладено частотні словники. До того часу практичні задачі, що виникали в мовознавстві, розв'язувалися, як правило, на емпіричній основі.

З.Партико виділив 3 етапи розвитку ПЛ:

I. Етап емпіричного розв'язання окремих завдань ПЛ – 3-4 тис.до н.е.-кінець 19 ст. н.е.

II. Етап виникнення й формування ПЛ як науки – поч.. 20-середина 20 ст.

III. Етап наукового розв'язання завдань ПЛ – середина 20 ст. до нашого часу.

I етап. Уперше окремі завдання ПЛ емпірично почали розв'язувати, мабуть, тоді, коли в стародавній Шумерії та Єгипті створювалося письмо. Виникнення цих писемностей датують приблизно 3-4 тис. до н.е. Створення писемностей, хоч і з меншою активністю, триває і дотепер.

Долі розвиток ПЛ був пов'язаний зі спеціальними системами письма – шифруванням. Так, у 5 ст. до н.е. спартанці почали шифрувати військові повідомлення. Для цього відправник й отримувач тексту повинні були мати палиці однакового діаметра. На одну з них відправник тексту спіралеподібно накручував вузьку стрічку й по горизонталі записував потрібний текст. Отримувач, щоб прочитати його, потрібен був накрутити стрічку на свою палицю й так само по горизонталі прочитати його. На палиці іншого діаметра літери не збігалися й текст спотворювався. Такий спосіб шифрування згодом

назвали за іменем його винахідника шифром Скитали. У 1 ст. до н.е. римський полководець Ю.Цезар теж користувався шифром, але ускладнив його.

У 14 ст. араби, підраховуючи частоти літер, відкрили метод дешифрування текстів, зашифрованих методом Цезаря. Адже, як з'ясувалося, кожна літера в зашифрованих текстах мала індивідуальну відносно сталу частоту.

У 16 ст. Блез де Віженер створив інший оригінальний спосіб шифрування, що базувався на таблиці, спеціально складеній з абетки. Для шифрування тексту з її допомогою необхідно було вказати координати кожної літери тексту: горизонтальну й вертикальну.

Проте практичні задачі функціонування мови не обмежувалися лише шифруванням та дешифруванням. У 1770р. в Санки-Петербурзькій академії наук німецький дослідник Кратценштейн за допомогою спеціального пристрою вперше згенерував голосні звуки. Кількома роками пізніше в Німеччині Ф.Кемпеленом було згенеровано 19 приголосних звуків. У 70-ті р. 19 ст. О.Белл збудував власний синтезатор звуків мовлення.

У 1877 р. Т.Едісон створив перший у світі фонограф, що давав змогу записувати й зберігати звуки, в тому числі й голос людини. Так було покладено початок інженерної лінгвістики, що займається створенням пристроїв, що моделюють мовлення й опрацьовують тексти.

У 1852р. П.Роже створив ідеографічний словник, в якому слова були розташовані не за алфавітним, а ієрархічним принципом.

У 2 пол. 19ст. було створено й кілька штучних мов, в т.ч. волапюк та есперанто.

Отже, досягненнями цього етапу є:

- створення письма для частини мов світу;
- створення механічних пристроїв генерування писемних неосмислених текстів;
- розробка простих та середньої складності методи шифрування текстів;
- для найбільш розвинених мов світу укладено перекладні двомовні та багатомовні словники;
- для найбільш розвинених мов світу укладено одномовні тлумачні та інші види словників;
- створено механічні пристрої генерування звуків мовлення;
- для найбільш розвинених мов світу створено підручники;
- створено ряд ШМ, призначених для заміни природних;
- виникла теорія перекладу;
- виникла методика викладання мов.

II. У 1897-98р. р. в Німеччині Г.Кеддінгом укладено перший у світі частотний словник.

На поч. 20 ст. за допомогою частотного спектрального аналізу було розкладено звук на окремі синусоїди. У цей час було створено перші моделі мікрофонів і гучномовців, перша електрична модель голосового тракту.

У 1933 р. російський та французький вчені отримали патенти на електромеханічні пристрої для перекладу текстів.

У 1937 р. в США було створено електромеханічний синтезатор звуків мови.

Підсумки цього періоду:

- для кількох мов світу укладено частотні словники, виведено закон Ципфа (за цим законом частотність слів можна визначати певною математичною залежністю, що не залежить від мови тексту. Так, встановлено, що перша за частотністю тисяча слів будь-якого частотного словника, отримана на виборці не менше 5 млн. літер, покриває приблизно 70 % будь-якого тексту);
- створено електромеханічні й електричні пристрої генерування звуків мовлення;
- за допомогою механічних, а згодом електричних пристроїв здійснено спектральний аналіз звуків мовлення;
- продовжувалося укладання ШМ загального призначення.

III. Із середини 20 ст., сформувавшись як наука, ПЛ почала вирішувати завдання, що стояли перед нею, на якісно іншому рівні.

До основних завдань цього періоду належали:

- вивчення всіх видів мовленнєвої діяльності;
- навчання іноземним мовам;
- переклад;
- соціолінгвістика, мовна політика та її планування.

До основних здобутків цього періоду можна віднести:

- перехід частини завдань ПЛ до нового напрямку – комп'ютерної лінгвістики;
- розв'язання завдань на виключно наукових засадах;
- уточнення основних напрямів досліджень.

Прикладна лінгвістика як наука та навчальна дисципліна

Сьогодні необхідно чітко розрізнити три поняття: прикладну лінгвістику як науку (розділ мовознавства), ПЛ як спеціальність у ВНЗ і ПЛ як навчальну дисципліну. Розглянемо ці статуси ПЛ більш детально.

Так, до складу ПЛ як науки і в Україні, і в більшості країн Заходу, включають викладання іноземних мов, перекладознавство, соціолінгвістику (мовну політику, явища бі- і полілінгвізму тощо), мовленнєві технології, комп'ютерну лінгвістику. Щодо приналежності сюди ж і психолінгвістики, то одностайної думки сьогодні ще з цього питання немає.

Що стосується університетських спеціальностей, то тут у нас і в країнах Заходу є розбіжності. Перша розбіжність полягає в тому, що викладачів іноземних мов і перекладачів у нашій країні готують за двома окремими спеціальностями (у країнах Заходу – за однією спеціальністю “Прикладна лінгвістика”). Друга відмінність – в Україні за спеціальністю “Прикладна лінгвістика” готують як тих, хто займається власне прикладною лінгвістикою (тобто соціолінгвістикою, мовленнєвими технологіями тощо), так і фахівців у галузі комп'ютерної лінгвістики (у країнах Заходу чітко розмежовуються дві спеціальності – “Прикладна лінгвістика” та “Комп'ютерна лінгвістика”). Така ситуація в нашій країні має місце попри те, що комп'ютерна лінгвістика за методами дослідження суттєво відрізняється від решти компонентів ПЛ, в яких

використовують традиційні для мовознавства методи. Відсутність же в Україні спеціальності “Комп’ютерна лінгвістика” зумовлює певне відставання нашої держави в цій ділянці і водночас змушує включати комп’ютерну лінгвістику до навчальних планів підготовки фахівців із спеціальності “Прикладна лінгвістика”. Попри самостійне існування в Україні спеціальностей, за якими готують перекладачів і викладачів мови, у межі спеціальності “Прикладна лінгвістика” теж включають спеціалізації перекладача та викладача мови, фактично дублюючи навчальні програми і плани країн Заходу. Тому ця спеціальність і досі, на жаль, залишається в нашій країні досить розмитою та невизначеною.

Навчальна дисципліна “Прикладна лінгвістика” і в західних країнах, і в країнах колишнього СРСР розуміють практично однаково і досить широко.

Розглянемо більш детально погляди на ПЛ як науку.

М. Бардіна підкреслює, що **прикладна лінгвістика** протиставлена класичній (чистій) лінгвістиці евристичними процедурними особливостями й зовнішньою орієнтацією на зміни матеріального світу, буття соціуму, втілення в життя ідей планів, намірів.

Прикладна лінгвістика – розділ мовознавства, спрямований на розв’язання практичних завдань різних галузей науки й техніки, повсякденного життя людини, суспільства на підставі теоретичного доробку досліджень мови й мовлення [Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006. – С. 496].

Прикладна лінгвістика – напрям у мовознавстві, який розробляє методи розв’язання практичних завдань, що пов’язані із застосуванням мови. Один із важливих напрямів сучасної прикладної лінгвістики зв’язаний з машинним перекладом, автоматичними методами переробки текстової інформації, методами автоматичного анотування [Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – С. 219.].

Прикладная лингвистика – направление в языкознании, занимающееся разработкой методов решения практических задач, связанных с использованием языка [Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002. – С. 397.].

Лингвистика прикладная – 1) Отрасль общего языкознания, разрабатывающая языковедческую теорию на основе изучения специфических современных практических задач, таких как машинный перевод, автоматический поиск информации и т. п.; 2) Те разделы языкознания, которые не входили в микролингвистику [Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – С. 217.].

Прикладна лінгвістика – це діяльність із практичного застосування наукових знань про будову й функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різноманітних сферах практичної діяльності людини, а також теоретичне осмислення такої діяльності (А.Баранов).

Прикладна лінгвістика – наукова дисципліна, в якій вивчаються та розробляються способи оптимізації функціонування мови. (А.Баранов)

Прикладна лінгвістика – галузь мовознавства, в якій розробляють технології опрацювання мови (традиційні, тобто неавтоматизовані, й автоматизовані) для різних галузей суспільного життя Сферами використання

цих технологій є фіксація та збереження мовленнєвої інформації, передавання інформації, лінгвістичне опрацювання текстів та використання мови як засобу масової комунікації. [З.В.Партико. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика...с.28].

Як бачимо, існують різні концепції ПЛ як галузі мовознавства. У західних країнах до цієї галузі зараховують викладання рідної та іноземних мов, теорію перекладу, а також комп'ютерну лінгвістику. Автори російських посібників А.Баранов, А.Кибрик вважають, що ПЛ – це мовознавча наука, що займається оптимізацією використання мов у різних галузях суспільного життя. Близькою до цієї є й думка вітчизняного вченого З.Партико. Отже, у вітчизняному мовознавстві термін ПЛ має широке розуміння – це напрям у мовознавстві, що займається розробкою теоретичних засад та методів вирішення практичних завдань, пов'язаних з використанням мови.

Узагальнивши попередні думки, можна стверджувати, що **Прикладна лінгвістика** – це напрям у мов-ві, пов'язаний з практичним розв'язанням питань функціонування мови в різних галузях суспільного життя.

Серед сфер застосування й функціонування мови в суспільстві за З.Партико виділяємо такі:

- освіта (методика навчання мов – лінгводидактика, укладання словників – лексикографія, практична граматики);
- міжнародні стосунки (теорія і практика перекладу текстів – усних і писемних);
- засоби масової інформації, видавнича справа (редагування текстів);
- військова справа (криптографування, усно мовне керування роботами, картографія);
- наука (аналітико-синтетичне опрацювання текстів – індексування, анотування, реферування, готування оглядів; термінографія, в тому числі й створення номенклатур; автоматичний пошук інформації);
- сфера послуг, промисловість (ведення діалогів – писемне й усне, реклама товарів і послуг);
- юриспруденція (атрибуція текстів);
- державне будівництво та мовна політика (створення письма, орфографія, орфоепія, лексикографія, фонди мов);
- політика (політична реклама, технології мовленнєвого впливу);
- інші галузі.

Сам термін *прикладна лінгвістика* виник наприкінці 20-х рр. ХХ ст., а як самостійна лінгвістична дисципліна вона виокремилася у другій половині ХХ ст., хоч проблеми прикладного характеру (наприклад, створення алфавітів, систем письма, навчання іноземній мові, тлумачення й коментування текстів тощо) мовознавство розв'язувало ще з давніх-давен.

Досить довго прикладна лінгвістика ототожнювалася з комп'ютерною. Це спричинене їх майже одночасною появою (50-ті р.р.), а також тим, що обидві ці дисципліни мають прикладний характер. Сьогодні цей погляд підлягає значній критиці.

Становлення комп'ютерної лінгвістики відбувалося у 50-ті рр. ХХ ст. на базі комп'ютерної науки (обґрунтування та створення перших кібернетичних систем Н. Вінером і Дж. фон Нейманом у 40-і рр.), теорії інформації (К. Шеннон, В. Вівер) і структурно-математичної лінгвістики. Проте, як зазначають дослідники, прикладна лінгвістика та комп'ютерна лінгвістика перебувають у різних епістеміологічних площинах: комп'ютерна вказує на інструментарій досягнення наукового результату, а прикладна лінгвістика сама орієнтована на результат. Комп'ютерна лінгвістика є настільки частиною прикладної лінгвістики, наскільки вона може розв'язувати конкретні завдання повсякденного життя людини й суспільства та функціонування мови в ньому.

Сьогодні не підлягає сумніву той факт, що широкий спектр проблем прикладної лінгвістики вирішується за допомогою ЕОМ. Однак, по-перше, існує чимало інших завдань прикладного характеру, які безпосередньо не застосовують комп'ютерних технологій, а, по-друге, комп'ютерна лінгвістика має власний об'єкт, мету й завдання й може постачати так само, як й інші мовознавчі дисципліни, свої технології й теоретичний доробок прикладної лінгвістики як окремої галузі.

У вітчизняному мов-ві термін ПЛ почав уживатися в 50-ті роки 20-го ст. у зв'язку з розробкою комп'ютерних технологій та виникненням систем автоматичної обробки інформації (автоматизованих систем керівництва, систем інформаційного пошуку, автоматичної обробки тексту тощо). Саме тому в тому ж значенні часто вживаються терміни “комп'ютерна лінгвістика”, “обчислювальна лінгвістика”, “автоматична, інженерна лінгвістика”. Термін цей пройшов великий еволюційний шлях. Зміст його визначався конкретною сферою практичного застосування знань про мову.

Широке розуміння терміна ПЛ сьогодні є більш зручним і поширеним, оскільки дозволяє уникати омонімії в термінології: для назви кожного з напрямів ПЛ існує свій термін. Тому сьогодні цей термін набув значно ширшого розуміння. Найповніша та найґрунтовніша думка щодо тлумачення терміна ПЛ полягає в тому, що ПЛ – це напрям у мов-ві, що займається розробкою мовних технологій, нових методів розв'язання завдань у галузі використання мови в суспільстві.

Об'єктом ПЛ – є мова в усіх формах її існування.

Предмет – шляхи оптимізації функціонування мови в суспільстві і способи її застосування в різних галузях суспільного життя.

Змістова структура прикладної лінгвістики

Змістова стр-ра ПЛ

Комунікативна ф-я:

- Теорія перекладу (вивчає вплив мови першоджерела на мову перекладу, види перекладу, методика виконання перекладу);
- Машинний переклад (програмування, проблеми машинної обробки текстів, визначення семантики мовних одиниць);
- Лінгводидактика;
- Створення штучних мов (есперанто, азбука морзе, мова прапорців);
- теорія і практика інформаційно-пошукових систем;
- теорія кодування;
- Етнолінгвістика

Епістемічна ф-я мови

(зберігання, передача мовних засобів)

- Лексикографія, комп'ютерна лексикографія (систематизація знань людини про мовні засоби, опис загальних значень мовних одиниць);
- Термінознавство з термінографією;
- Корпусна лінгвістика;
- польова лінгвістика.

Когнітивна ф-я мови

- Комп'ютерна лінгв. (створення електронних баз даних про мови, створення мовних одиниць відповідно до того, як їх утворює людина)
- лінгвістична кримінологія;
- Квантитативна лінгв. (полягає в застосуванні кількісних і статистичних методів аналізу для вивчення мовних ситуацій);
- Психолінгвістика (вивчення психіки

Соціальна функція мови

- соціолінгвістика;
- мовне планування;
- мовна політика;
- орфографія та орфоепія;
- теорія впливу;

З функціональної точки зору ПЛ можна розглядати як наукову дисципліну, що вивчає й розробляє шляхи і способи оптимізації функціонування мови. Функції мови надають можливості для існування великої кількості напрямів прикладного мовознавства. Так, оптимізацією комунікативної ф-ї мови займаються теорія перекладу, машинний переклад, теорія й практика викладання мови, створення штучних мов, теорія кодування тощо. Соціальна ф-я мови, як частина комунікативної, знаходить втілення в соціолінгвістиці, в мовному плануванні та мовній політиці, в теорії впливу, політичній лінгвістиці. Когнітивна ф-я пов'язана з мисленням людини, усвідомленням нею дійсності і пов'язана з психолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, комп'ютерною лінгвістикою, лінгвістичною кримінологією, квантитативною лінгвістикою. Епістемічна ф-я так чи інакше виявляється в лексикографії, термінології, термінографії, корпусній та польовій лінгвістиці (дати схему "Зміст та напрями ПЛ").

Основні напрями ПЛ

Отже, ПЛ має багато напрямів, що пов'язані з функціями мови в суспільстві.

Напрями ПЛ:

- комп'ютерна лінгвістика;
- етнолінгвістика та лінгвокультурологія;
- технології автоматичної обробки текстової інформації;
- теорія перекладу та розробка методів перекладу;
- лексикографія – складання словників;
- лінгводидактика;
- машинний переклад;
- лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукових систем;
- термінознавство (стандартизація термінології) та термінографія;
- мовленнєвий вплив;
- соціолінгвістика;
- політична лінгвістика;
- психолінгвістика.

До традиційних зрадиційно завдань ПЛ відносять створення систем транскрипцій та транслітерацій, словників, проблеми уніфікації термінології, переклад, удосконалення методик вивчення рідної та іноземної мов, розробку мовної політики, створення штучних мов тощо. У 20 ст. серед прикладних проблем мовознавства на перший план вийшли завдання автоматичної обробки усних та письмових текстів, упровадження математичних методів у дослідження й опис мовних процесів, створення автоматизованих систем інформаційного пошуку; розроблення методів автоматичного анотування, реферування, машинного перекладу; створення синтезаторів мови тощо.

Найактуальнішими сьогодні є питання моделювання штучного інтелекту, процедури вербального кодування та декодування інформації, мовленнєвий вплив та мовленнєва діагностика, мовної політики, мовного будування. Необхідним сьогодні є дослідження засобів мовленнєвого трансформування світу (прикладні можливості когнітивної лінгвістики, психолінгвістики), мовленнєвого впливу (практичне застосування теорії і практики вербальної комунікації, сугестивної лінгвістики), поставити на відповідний науковий рівень мовленнєву діагностику, підвищити ефективність мовної політики, розробити відповідні методи парламентської лінгвістики, - галузей знання, що сформувалися на межі лінгвістики, семіотики, психології, соціології, інформатики, когнітології.

Мета комп'ютерної лінгвістики: спрямована на розробку автоматизованих методів зберігання, обробки, переробки й використання лінгвістичних знань; реконструкція знань про мову й у мові, які б забезпечували автоматизацію інтелектуальних функцій і когнітивної діяльності людини, автоматизоване породження мовлення та його комп'ютерну обробку й розпізнавання.

Сучасні синтезатори звукового мовлення мають автоматизовану основу, є комерційними, застосовуються у навігації, військовій техніці, банківській справі, транспорті, зв'язку, діловодстві тощо. Вони необхідні людям, що погано бачать чи або втратили зір, для німих, для створення автовідповідачів, довідкових систем у місцях загального користування, управління складними об'єктами в аварійних ситуаціях, комп'ютерних ігор тощо. Синтез і розпізнавання звукового мовлення є проблемами прикладної фонетики.

Важливими проблемами сучасної ПЛ є **машинний переклад та інформаційна служба**.

Потужним напрямом прикладної лінгвістики є **машинний переклад**. Проблемі машинного перекладу біля 50 р. Результати в цій галузі поки що скромні, тому що машинна сприймає мову інакше, ніж людина, й не може здійснювати повний аналіз і синтез тексту. Це пов'язано і з багатозначністю мовних одиниць. Машина не може встановлювати зв'язки слів при вільному порядку слів. Вважають, що з часом машина зможе перекладати наукові й офіційно-ділові тексти, а художній переклад ніколи не буде їм підвладний.

Проблема інформаційної служби – це проблема лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем машинного типу, метою яких є зберігання, пошук і видача інформації. З цим пов'язані питання компресії й реферування тексту, що й досі остаточно не вирішені.

Поряд із використанням автоматизованих систем, прикладна лінгвістика має й інші вектори практичного застосування знань про мову й мовлення. По-перше, це пато психолінгвістичний напрям, завданнями якого є розроблення методик діагностики й мовленнєвої симптоматики психічних захворювань із патологією мовлення. По-друге, це судова лінгвістика, орієнтована на розв'язання практичних завдань сфери судочинства й криміналістики, як-от: установлення авторства усного й письмового текстів, оцінка комунікативних намірів тексту, отримання інформації про адресанта тексту (його віковий, статевий, соціальний, національний статус, емоційно-психологічний стан), визначення способу створення тексту (запису під диктовку, наявності пострєдагування, навмисного викривлення письмового тексту і т. ін.), мовного забезпечення судової справи тощо. По-третє, це розробка і вдосконалення методик навчання рідній й іноземній мові, які потребують оптимізації з метою досягнення успішного ефективного результату. По-четверте, це лінгвістика комунікативного виліву, яка передбачає розробку методик і моделей нейролінгвістичного програмування, мовленнєвих технологій у сферах бізнесу, управління, ЗМІ, іміджмейкерства, рекламної справи, PR-технологій тощо. По-п'яте, це лінгвопроекування, спрямоване на створення штучних мов різного гатунку (апріорних й апостеріорних, комп'ютерних). По-шосте, прикладна лінгвістика має лексикографічне та прескриптивне спрямування (створення систем транскрипції та транслітерації, упорядкування термінології, формування машинних фондів мови, словників тощо).

Дані лінгвістики застосовують і в **військовій справі** (створення командної мови, кодування й дешифрування текстів), **в медицині** (лікування хворих з порушеннями роботи ділянок головного мозку), **в криміналістиці** (встановлення авторства тексту, діагностика мовлення тощо).

Методи ПЛ.

Метод (з грецьк. шлях дослідження, пізнання)- система правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства і мислення; шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні й практиці, тобто спосіб організації теоретичного й практичного освоєння дійсності.

Розмаїття методів ПЛ співвідносно з розмаїттям конкретних галузей застосування знань про мову: кожний напрям ПЛ має свій набір специфічних методів. Так, квантитативна лінгвістика певною мірою спирається на методи

статистики, комп'ютерна лінгвістика широко застосовує методи теорії програмування та представлення знань, теорія впливу спирається на уявлення про варіювання мовленнєвих структур, тому для неї характерним є метод трансформаційного аналізу.

Однак усі методи ПЛ мають спільну ознаку – всі вони орієнтовані на розв'язання конкретних практичних задач. Саме це відрізняє їх від методів теоретичної та описової лінгвістики, для яких важливим є опис будови та функціонування мови.

Важливою якістю методів ПЛ є оптимізація – такий опис (модель) проблемної галузі, при якому ця галузь зберігає лише ті істотні властивості, що необхідні для вирішення даної практичної задачі. Якщо теоретичне мовознавство має на меті повний опис проблемної галузі з усіма її проблемами, то прикладна лінгвістика задовольняє потреби лише даної конкретної задачі.

Наприклад, дослідження категорії часу для теоретичної, описової та прикладної лінгвістики може мати такий вигляд:

Описова лінгвістика	Теоретична лінгвістика	Прикладна лінгвістика
Опис граматичної категорії часу (виділення граем, морфологічних способів вираження граем, сумісність граем категорії часу з граемами інших граматичних категорій)	Семантика часових відношень → способи вираження на семантичному рівні; → способи вираження на лексичному рівні; → способи вираження на морфологічному рівні	<ul style="list-style-type: none"> • складання технічного завдання (визначається замовником); • аналіз проблемної галузі (скільки типів часових відношень представлено в проблемній галузі та які формальні способи вираження темпоральних відношень у даній галузі представлені); • формування метамови, способів опису проблемної галузі, сумісних з іншими залученими метамовами; • застосування метамови → модель як представлення, презентація проблемної галузі; • перевірка моделі (комп'ютерна реалізація або експеримент)

Отже, відмінності прикладних моделей від теоретичних та описових є такими:

- вони орієнтовані на конкретні метамови, а не на всю мову загалом;
- вимагають більшого ступеня формалізації;
- застосовують знання про мову вибірково;
- не розрізняють власне лінгвістичні та екстралінгвістичні аспекти семантики мовленнєвих висловлювань;
- не мають обмежень у виборі інструментів моделювання.

Якщо раніше мовознавство традиційно робило наголос на використанні якісних методів дослідження, то за останнє століття воно все частіше звертає

увагу на застосуванні кількісних методів, що явно сприяє розвитку прикладної, а особливо комп'ютерної лінгвістики. Упродовж розвитку мовознавства ці методи вивчення мови дослідники постійно вдосконалювали. Крім традиційних методів мовознавства, ПЛ застосовує такі методи:

Статистичний метод – полягає у визначенні кількісних х-к мовного матеріалу. Він важливий для лексикографії, комп'ютерної лінгвістики, психолінгвістики.

Метод моделювання – полягає у відтворенні динамічного аспекту структури природної мови (поширений у психолінгвістиці). Застосовується тоді, коли безпосереднє вивчення предмету є неможливим (н., він знищується під час контакту або доступ до нього є ускладненим. Типовим об'єктом такого типу є мислення людини та мова в усіх її проявах. Прикладні моделі, на відміну від моделей теоретичної лінгвістики, вибірково застосовують знання про мову).

Методи автоматичної обробки мовного матеріалу – використовуються в лексикографії, перекладі, лінгводидактиці.

Експериментальні методи – дозволяють перевіряти доцільність використання певних засобів і правильність їх застосування (лінгводидактика, психолінгвістика, соціолінгвістика).

Методи контент-аналізу і когнітивного картування – застосовуються з метою проведення атрибуції текстів, визначення методик мовленнєвого впливу тощо.

Методи згорання (реферування, анотування) тексту:

- статистико-дистрибутивний – виділення найбільш інформативних речень, в яких містяться найбільш значимі для даного тексту мовні знаки;
- метод застосування смислових індикаторів – полягає у виділенні найбільш змістовних “точок, ділянок” тексту, в яких розкривається предмет, мета, методи, актуальність, галузь застосування, висновки, результати, рекомендації тощо;
- метод текстових зв'язків – врахування між фразових зв'язків робить реферат цілісним.

7. Сучасний стан ПЛ в Україні

Тоталітарний режим, що панував у межах колишнього СРСР, гальмував розвиток ПЛ і КЛ в Україні. Попри це перший в Україні комп'ютер – Малу електронну лічильну систему було створено в Києві 1951-1953р.р. Очолював цю роботу академік Лебедев. Трохи пізніше в СРСР було створено цілу низку оригінальних комп'ютерів і операційних систем що за своїми характеристиками не поступалися західним аналогам. Згодом Київ став центром розвитку комп'ютерної техніки в Україні. в 70-80-х р.р. в ньому випускалися середні й малі комп'ютери типу СМ.

Дослідження в ділянці ПЛ та КЛ в Україні проводив відділ структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О.Потебні. Зокрема, цей відділ уклав перший в Україні двохтомний “Частотний словник української художньої прози”. Однак до 90-х р.р. всі дослідження в цій галузі були суттєво обмеженими через консерватизм керівництва, відсутність комп'ютерної техніки тощо. Саме тому тоді не було створено програмного забезпечення (програм перевірки орфографічної правильності текстів, систем машинного перекладу,

комп'ютерних словників тощо), яке дало б змогу опрацьовувати україномовні тексти.

Наприкінці 70-х р.р. на кібернетичному факультеті Київського державного університету була відкрита спеціальність “Структурно-математична лінгвістика”, але з часом її закрили.

У 1993 р. в НАН було створено Український мовно-інформаційний фонд (фактично-науково-дослідний інститут). Його завданням став випуск 2002 р. оптичного диска “Словники України”, на якому у форматі інтегрованої бази даних записано 5 словників української мови: орфографічний парадигматичний (152 тис. слів), орфоепічний, синонімічний, фразеологічний та антонімічний. До кожного слова подано приклади використання в текстах класичної художньої та науково-технічної літератури. Заплановано доповнення цього словника тлумачним та омонімічним, а також представлення всієї інтегрованої лексикографічної бази даних в Інтернеті.

З 1997 р. почав виходити електронний журнал “Український журнал комп'ютерної лінгвістики”.

Наприкінці 90-х р. створено систему “РУТА-ПЛАЙ”, яка давала змогу перевіряти орфографічну правильність україномовних текстів і здійснювати україно-російський та російсько-український переклад. Пізніше система була доповнена функціями контролю стилістичної та пунктуаційної правильності україномовних текстів.

У цей же час приватною фірмою було створено СКП “Language Master”, що виконувала переклад між 3-ма мовами – українською, російською та англійською в будь-якому напрямі. Згодом ця програма отримала назву “Pragma”. На жаль, через проблеми з дотриманням авторських прав у нашій країні суттєве вдосконалення цих програм та розширення їх функцій не відбулося.

Зараз в Україні в галузі ПЛ працюють такі відомі науковці, як Н.Бардіна, П.Бех, В.Волошин, Т.Грязнухіна, Є.Карпіловська, В.Широков, З.Партико та ін.

Найбільш актуальним завданням української КЛ є створення україномовних КЛС. Без них Україні не зможе увійти в міжнародне інформаційне співтовариство. Нагальним є й створення паперового журналу з ПЛ та КЛ, що дало б змогу науковцям обмінюватися своїми здобутками.

Отже, ПЛ – це напрям у мов-ві, пов'язаний з практичним розв'язанням питань застосування мови: створення систем транскрипції усної мови, транслітерації іншомовних слів, систем стенографії; стандартизація термінології; створення штучних мов, автоматизованих систем інформаційного пошуку; розроблення методів автоматичного анотування, реферування, машинного перекладу; створення синтезаторів мови.

Тема: Комп'ютерна лінгвістика (4 год.)

Мета: оволодіти знаннями у сфері комп'ютерної лінгвістики; засвоїти властивості, закони комп'ютерної лінгвістики; усвідомити значення, роль комп'ютерної лінгвістики.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Мета і завдання КЛ.
2. Історія КЛ.
3. Міжпредметні зв'язки КЛ.
4. Основна проблематика та напрями КЛ.
5. Гіпертекстові технології представлення тексту.

Ключові слова: комп'ютерна лінгвістика, машинний переклад, штучний інтелект, гіпертекст, типи гіпертексту, моделювання спілкування.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: “Університетська книга”, 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325.
3. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1968. – с.9-13.
4. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405.
5. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – 7-9.
6. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К., 1998. – с.15-18, 330-333.
7. Молдован О.М. Комп'ютерне відтворення слов'янських рукописних пам'яток та його завдання // Мовознавство. – 2006. - №2-3.
8. Марчук Ю.Н., Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика // Вопросы языкознания. – 2003. - №6.

1. Мета і завдання КЛ

Проблема взаємозв'язку науки і практики в галузі лінгвістики в наш час розглядається з позицій вимог глобальної комп'ютеризації суспільства, в якому мова виконує різні ф-ї, основною серед яких є комунікативна. Прикладна лінгвістика II-ї половини XX ст. розглядає способи розв'язання найбільш актуальних своїх проблем (методика викладання, автоматична обробка тексту, лексикографія, переклад, упорядкування й уніфікація термінології тощо) не тільки людиною, але й машинами (комп'ютером), коли на машину покладається значна частина інтелектуальної праці людини. Цим зумовлено виникнення нового напрямку ПЛ – комп'ютерної лінгвістики.

КЛ є галуззю знання, що знаходиться на стику ряду наук. Насамперед вона пов'язана з різними галузями теоретичного і прикладного мовознавства.

Становлення комп'ютерної лінгвістики відбувалося у 50-ті рр. XX ст. на базі комп'ютерної науки (обґрунтування та створення перших кібернетичних систем Н. Вінером і Дж. фон Нейманом у 40-і рр.), теорії інформації (К. Шеннон, В. Вівер) і структурно-математичної лінгвістики.

Термін КЛ (computational linguistics) –напряму у ПЛ, що визначає загальну орієнтацію на використання комп'ютерних технологій для вирішення різноманітних наукових і практичних завдань, пов'язаних з мовою.

А.Баранов під терміном КЛ розуміє “широку галузь застосування комп'ютерних засобів – програм, комп'ютерних технологій організації й обробки даних - для вирішення різноманітних завдань, пов'язаних з функціонуванням мови: моделювання функціонування мови в тих чи інших

умовах, ситуаціях, проблемних галузях, а також сферу застосування комп'ютерних моделей мови не лише в лінгвістиці, а й у суміжних з нею дисциплінах”.

О.Селіванова визначає КЛ так – “маргінальна галузь мовознавства, спрямована на розробку автоматичних методів зберігання, обробки, переробки й використання лінгвістичних знань й інформації, репрезентованої знаками природної мови”.

Отже, КЛ, як і прикладна, є мовознавчою дисципліною, що інтегрує різні наукові сфери, а її прикладний напрям визначає використання її доробку для розв'язання практичних завдань.

Метою КЛ, за О.Селівановою, є реконструкція знань про мову і в мові, яка б забезпечувала автоматизацію інтелектуальних функцій і когнітивної діяльності людини, автоматизоване породження мовлення та його комп'ютерну обробку й розпізнавання та ін.

Об'єкт дослідження в комп'ютерній лінгвістиці – мова в усіх трьох формах свого існування:

- *Мовна система* – сукупність певних одиниць з властивими їм формальними, змістовими та функціональними властивостями;
- *Мовлення* – різноманітні продукти реалізації мовної системи в певних умовах та ситуаціях комунікації;
- *Мовна діяльність* – процес використання мовної системи й створення продуктів такого застосування мови в тих чи інших умовах комунікації.

Предмет дослідження КЛ – ознаки будови, змісту та функціонування одиниць мовної системи, продуктів мовлення та мовної діяльності – звукових або письмових текстів, що могли б служити для їхнього моделювання й застосування в процесах комп'ютерного опрацювання мовної інформації.

Мета комп'ютерної лінгвістики: спрямована на розробку автоматизованих методів зберігання, обробки, переробки й використання лінгвістичних знань; реконструкція знань про мову й у мові, які б забезпечували автоматизацію інтелектуальних функцій і когнітивної діяльності людини, автоматизоване породження мовлення та його комп'ютерну обробку й розпізнавання.

2. Історія КЛ

На думку О.Селіванової, становлення КЛ пов'язане з появою терміна “штучний інтелект”. Поштовхом для її становлення стала дискусія, що розгорнулася на той час із приводу так званого тесту, або критерію, англійського математика А.Тьюринга (1950р.). Цей тест являв собою мисленнєвих експеримент із приводу питання про наявність інтелекту в комп'ютера. Експеримент передбачав розпізнавання людиною-інформантом співрозмовника (спочатку жінки або чоловіка, згодом людини чи комп'ютера). Якщо таке розпізнавання є неможливим, а результати експерименту адекватні для ЕОМ і для людини, то їхній інтелект може бути ототожненим.

Американський логік Дж. Сьорль висунув альтернативний принцип “китайської кімнати”, яким заперечив головний принцип тесту Тьюринга – наявність у ЕОМ інтелекту. Дж. Сьорль представив людину, що не знає

китайської мови, замкненою в кімнаті з китайськими ієрогліфами. За допомогою поданій їй зразків ця людина інтерпретує й породжує китайські фрази. Така людина є ілюстрацією комп'ютера із закладеною до нього програмою, але знань китайської мови вона не має.

На захист критерію виступив у полеміці У.Рапапорт, який у 1988 р. запропонував принцип “корейської кімнати”. Дослідник представив відомого корейського професора-шекспірознавця, який не володіє англійською, однак розбирається в творчості Шекспіра. Так само і в китайській кімнаті людина досягає певного розуміння законів китайської мови, якщо вона породжує й інтерпретує фрази цією мовою. Це розглядалося як свідчення можливості машини мислити й визначало головний дослідницький вектор комп'ютерної лінгвістики – прагнення до досягнення подібності між людською інтелектуальною діяльністю та комп'ютерним моделюванням.

Як окремий напрям прикладного мов-ва КЛ оформилася в 60-ті роки 20-го ст. Першими її лінгвістичними орієнтирами були розробки трансформаційного й дистрибутивного методів З.Харриса, генеративна концепція Н.Хомського, формальні граматики генеративного типу, спроби машинного перекладу та створення інформаційно-пошукових систем і мов.

Сучасна КЛ розв'язує широке коло завдань з удосконалення комп'ютерних технологій модулювання мовної й комунікативної компетенції людини.

Публікацій з цієї теми дуже багато. У США, крім тематичних збірників, виходить журнал “Комп'ютерна лінгвістика”.

3. Міжпредметні зв'язки КЛ

КЛ є водночас дисципліною теоретичною, фундаментальною і практичною, прикладною. **Міжпредметні зв'язки КЛ із суміжними науками:**

Лінгвістичні дисципліни	Комп'ютерна лінгвістика як складник мовознавства
Фонологія. Фонетика. Акцентологія. Інтонологія. Морфеміка та дериватологія. Лексикологія та фразеологія. Граматика (морфологія та синтаксис). Семасіологія.	Комп'ютерна граматика. Аналізатори та синтезатори усного мовлення.
Лексикографія.	Комп'ютерна лексикографія: комп'ютерні версії традиційних словників, автоматичні словники, словниково-зорієнтовані бази даних та лексикографічні процесори.
Термінологія та термінографія.	Комп'ютерні термінологічні бази даних та словники. Комп'ютерні експертні системи.
Лінгвістика тексту.	Системи автоматичного перероблення тексту (АПТ), або опрацювання тексту (АСОТ): автоматичний морфологічний (АМА), синтаксичний (АСА) та логіко-семантичний аналіз, автоматична компресія тексту

	(індексування, реферування, анотування). Текстозорієнтовані бази даних: корпуси текстів та електронні картотеки (ілюстративні корпуси, корпуси цитат), комп'ютерні словопоказчики, конкорданси, частотні словники та текстові процесори.
Історія мови.	Комп'ютерні моделі реконструкції (прогнозування) минулих станів мови (моделі комп'ютерної ретростіки). Комп'ютерні версії історичних та етимологічних словників. Комп'ютерне дешифрування давніх писемностей.
Лінгвістична стилістика. Культура мови. соціолінгвістика. Етнолінгвістика. Лінгвокультурологія.	Комп'ютерна стилеметрія. Атрибуція текстів, стилістична діагностика. Системи орфографічного та орфоепічного контролю. Автоматичні редактори текстів. Комп'ютерні моделі мовної концептуалізації світу. Автоматичні лінгвокраїнознавчі, етнолінгвістичні та лінгвокультурологічні бази даних і словники.
Теорія та практика перекладу (перекладознавство).	Системи машинного перекладу.

<i>Нелінгвістичні дисципліни</i>	Комп'ютерна лінгвістика як складник інформатики та систем штучного інтелекту.
Політологія.	Політична лінгвістика, моделі впливу й оцінки в процесах мовного спілкування, моделі мовного планування та будівництва.
Соціологія, культурологія, етнологія, теорія комунікації.	Моделювання процесів взаємодії соціо- та лінгводинаміки, ментальних стереотипів, прототипів, етнокультурної специфіки мовної категоризації дійсності, моделі мовного спілкування за допомогою комп'ютера.
Кібернетика, обчислювальна математика, програмування.	Лінгвостатика. Квантитативна лінгвістика. Ймовірнісні моделі мови для футурогностики. Лінгвістичне забезпечення систем АСОТ (лінгвістичні алгоритми та процесори). Лінгвістичне забезпечення діалогових систем. лінгвістичні проблеми побудови штучних мов з природною компонентою та мов програмування високого рівня.
Інформатика.	Інформаційно-пошукові системи. Моделі мовного кодування інформації. Стратегія створення лінгвістичних баз даних та знань. Автоматичне розпізнавання та синтез мовлення.
Біологія. Фізіологія. Медицина.	Моделі організації пам'яті людини та розумовомовленнєвих процесів. Логічні структури представлення знань. Діагностика хвороб за даними порушень мовленнєвої діяльності людини.

4. Основні напрями та проблематика КЛ

У статті 1990 р. російський дослідник Ю. Городецький узагальнив **три класи проблем комп'ютерного напрямку прикладної лінгвістики**. **Перший** об'єднує фундаментальні проблеми, пов'язані із представленням і моделюванням мовної системи, тезаурусів знань, із комп'ютерною репрезентацією граматики й рольової структури висловлень в автоматичних системах, із взаємодією вербаліки й невербаліки, мовних і фонових знань у комунікації, із метафоричним моделюванням і процесами розпізнавання повідомлень тощо. **Другий** клас охоплює суто лінгвістичні проблеми штучного інтелекту: розпізнавання й синтез мовлення, тексту; розробка метамов і мов репрезентації знань, лінгвістичних процесорів, здатних опрацьовувати тексти у стандартний спосіб для будь-якої системи перетворення мовної інформації: інтелектуальних інтерфейсів, баз даних, моделювання діалогу тощо. До **третього** класу проблем Ю. Городецький відносить лінгвістичне забезпечення різних прикладних систем оброблення письмового тексту, автоматичного анотування (упорядкування стислих відомостей про документ) індексування (перекладу на інформаційно-пошукову мову), редагування (виправлення помилок) й реферування (стислого викладу змісту документа), перекладу, аналізу запитів користувача природною мовою до інформаційної системи, інтелектуальних машинних словників, машинних фондів мовних одиниць природномовного інтелектуального інтерфейсу, а також моделювання дослідницької лінгвістичної діяльності, автоматизованих робочих місць лінгвіста і т. ін.

Сфера практичних завдань КЛ значно розширюється в період виникнення технічних систем комунікації. Передача повідомлень телефоном та радіо висуває ряд інженерних завдань, що потребують дослідження тих властивостей звукового мовлення, які впливають на надійність передачі повідомлень каналами зв'язку. Виникнення кібернетики особливо позначилося на формах застосування лінгвістики. Розвиток швидкодіючих комп'ютерів створив умови для автоматизації різних видів розумової діяльності людини. Сьогодні обчислювальні машини спроможні сприймати, зберігати, переробляти і передавати текстову інформацію в словесній формі. Коло **проблем** КЛ пов'язане з її зв'язками з різними галузями теоретичного й прикладного мовознавства. Зокрема, перед КЛ стоять такі **завдання**:

1. Аналіз основних результатів наукових досліджень у галузі розв'язання інтелектуальних лінгвістичних систем.
2. Машинний переклад та проблеми, пов'язані з ним.
3. Експертні системи та роботизація.
4. Аналіз і синтез мовлення.
5. Моделювання вводу й виводу різних типів текстів.
6. Моделювання спілкування.
7. Створення інформаційно-пошукових систем.
8. Автоматична обробка мови.

Проблема синтезу мовлення. За допомогою комп'ютерних технологій прикладна лінгвістика вирішує проблеми, які мали багатовікову історію та спершу ґрунтувалися на механічних засобах. Це стосується, наприклад, синтезу звукового мовлення, ідея якого виникла ще у XVIII ст. і була втілена у перші механічні синтезатори мовлення (однією з перших машин, яка могла вимовляти

п'ять голосних, був синтезатор, створений співробітником Санкт-Петербурзького університету П. Кранценштейном наприкінці XVIII ст., приблизно в цей же час В. фон Кемпелен спроектував машину, яка відтворювала 20 мовоподібних звуків). У 1922 р. Стюарт опублікував результати розробки статичного електросинтезатора-форманта. Першим електричним синтезатором був вокодер американця Х. Дадлі (20-30-ті рр.), який спочатку здійснював спектральний аналіз мовленнєвого сигналу й виділяв його акустичні параметри, а потім синтезував вихідний сигнал на підставі цих параметрів. Вокодером керував оператор за допомогою клавіш, які пов'язувалися з 10 смуговими фільтрами, що охоплювали весь спектр звукових частот. За таким самим принципом будувався формантний синтезатор, який базувався на звукових формантах. Для зміни дзвінкого мовлення на глухе оператор користувався ручним браслетом, а висоту тону змінював за допомогою ніжної педалі.

Сучасні синтезатори звукового мовлення мають автоматизовану основу, є комерційними, застосовуються у навігації, військовій техніці, банківській справі, транспорті, зв'язку, діловодстві тощо. Вони необхідні людям, що погано бачать чи або втратили зір, для німих, для створення автовідповідачів, довідкових систем у місцях загального користування, управління складними об'єктами в аварійних ситуаціях, комп'ютерних ігор тощо. Синтез і розпізнавання звукового мовлення є проблемами прикладної фонетики.

Проблема інформаційної служби – це проблема лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем машинного типу, метою яких є зберігання, пошук і видача інформації. З цим пов'язані питання компресії й реферування тексту, що й досі остаточно не вирішені.

Проблема реєстрації та автоматичного пошуку документованої інформації на електронних носіях. Це актуальне завдання для сфери керування, промисловості, науки і техніки. Для всіх галузей народного господарства, де є проблема автоматичної переробки інформації у сфері довідково-бібліографічних, інформаційно-пошукових систем, технологій; юридичної, економічної, історичної, політичної тощо. На базі досліджень в цій галузі виник особливий науковий напрям – теорія наукової інформації. Центральне місце в цьому напрямі належить теорії знакових систем (семіотиці) і теорії великих систем управління й оптимізації. Цей напрям розв'язує завдання смислової обробки тексту, індексування документів і можливості їх автоматизації, автоматичну побудову класифікацій документів, автоматичне одержання різноманітних змістових перетворень тексту: анотацій, рефератів, оглядів, інформаційно-пошукових тезаурусів.

Труднощі, що виникають при цьому, мають переважно лінгвістичний характер. Вирішального значення набуває моделювання інтелектуальної діяльності людини, процесу розуміння повідомлень та їх змістового зіставлення. Класифікація документів тієї чи іншої галузі науки і техніки потребує самостійного вивчення.

Проблема комп'ютерного навчання і зв'язок КЛ з педагогікою. Інтенсифікація навчання в усіх формах є однією із сторін інформаційної проблеми сучасності. Комп'ютерні технології впроваджуються у практику навчання різних предметів в усіх типах закладів освіти (дитячий садок, школа,

ВНЗ, екстернатна, дистанційна форми тощо). Зокрема впровадження інформаційних технологій у практику навчання мов – це реальна перспектива, що залежить в основному від просування лінгвістики на шляху формального аналізу мови.

Проблема створення штучного інтелекту. Значну частину рутинної роботи можна і треба перекладати на машину. КЛ прагне будувати моделі, що відображають конкретні процеси мовленнєво-розумової діяльності людини в конкретній ситуації. Йдеться про моделювання семантичної здатності людини – створення машин, що можуть розуміти, моделювати, приймати рішення.

Проблема моделювання мов (природних і штучних). Ця проблема тісно пов'язана з попередньою. З кожним днем все більше зростає обсяг інформації, що потребує обробки. Для швидкого опрацювання інформації необхідно розробити нові шляхи взаємодії людини з машиною. Людські можливості обмежені фізіологічно, тому розширення їх можливе лише за умови налагодження гнучкої взаємодії людини з комп'ютером. Значення комп'ютеризації зростає з виникненням нових видів діяльності, що включають побудову штучних мов і відповідно створення машинних словників, розробку інформаційних банків, побудову алгоритмів обробки тексту, розробку режимів спілкування в системі “людина-машина-людина”.

5. Гіпертекстові технології представлення тексту

Феномен гіпертексту можна розглядати з кількох точок зору. По-перше, це особливий спосіб представлення, організації тексту, з іншого – новий різновид тексту, протиставлений за багатьма своїми властивостями звичайному тексту.

Ідея гіпертексту пов'язується з іменем Ванневару Буша – радника президента Рузвельта з науки. Він теоретично обґрунтував проект технічної системи “Мемекс”, що дозволяла користувачу пов'язувати тексти та їх фрагменти за різними типами зв'язків. Технічно цей проект на той час був реалізований. Цей принцип було покладено в основу перших гіпертекстових систем, що з'явилися в 70-80-х роках. Цю ідею розвинув згодом Т.Нельсон в системі “Ксанаду”, що дозволяла користувачу читати сукупність текстів різними способами, у різній послідовності. Програма дозволяла також запам'ятовувати послідовність прочитаних текстів, вибирати будь-який з них у будь-який момент.

Звичайний текст найчастіше має автора. Гіпертекст автора у традиційному розумінні не має – у нього безліч авторів, при цьому для змінного гіпертексту колектив авторів теж постійно змінюється.

Гіпертекст – сукупність текстів з пов'язуючими їх відношеннями.

Гіпертекст – це інформаційна технологія організації та споживання текстових матеріалів, що поєднує нелінійний, асоціативно-фрагментарний, та сітковий принципи репрезентації інформаційного середовища з процедурами вільної навігації за будь-якими нелінійними зв'язками, зафіксованими у цьому середовищі. Такий спосіб організації великих інтерактивних інформаційних комплексів прийнято, зокрема, в системах мультимедіа, що складаються з інформаційних середовищ різноманітної природи (текст, звук, анімація, графіка тощо).

Якщо в перших гіпертекстових проектах перевага надавалася технічним функціям, то в сучасних розробках в центрі уваги не стільки

технологічні, скільки креативно-когнітивні аспекти, тобто гіпертекстові засоби, здатні підтримувати пізнавальну, комунікативну, творчу діяльність. саме ці властивості гіпертексту відбиті Дж. Конкліном в його системі. Ним виділено **4 типи гіпертекстових систем:**

бібліотечні макросистеми, що підтримують зв'язки між великими документами різної природи (бібліографією, планами, звітами, проектами тощо).

Системи дослідження проблем – засоби підтримки підготовчих стадій творчої роботи, стадій мислення. Ці системи призначені для аналізу складних проблем, що неможливо вирішувати традиційними методами і які потребують врахування багатьох точок зору та ідей.

Системи для перегляду (браузінга) повнотекстових баз даних. Вони забезпечують легкий доступ до великих масивів інформації та використовують для комп'ютеризації навчання. Н., вивчення енциклопедично-довідникової л-ри. Експериментальні системи, що досліджують креативні можливості гіпертекстової технології.

Розглянемо детальніше систему другого типу. Вона полягає в тому, що в процесі мисленнєвої діяльності, н., при аналізі проблемної ситуації та генерації ідей, гіпертекстове середовище може бути використано як своєрідний “когнітивний “екран”, на якому автор фіксуватиме початкові твердження, тези, гіпотези, а також додаткову інформацію: фрагменти міркувань, зв'язки між ними, асоціації, “сюжетні лінії думок”, заготовки остаточних рішень з коментарями тощо. Гіпертекстовий простір, що складатиметься у такий спосіб, перетворюється на нелінійний, немонотонний текст; гіпертекст при цьому візуалізує процес генерації ідей, умовно ототожнюючи його з роботою над текстом.

За допомогою “когнітивного екрана” автор може відстежувати процеси породження власних ідей, розглядаючи одночасно декілька версій, повертаючись до міркувань, що вже промайнули тощо. Структура “когнітивного екрана” забезпечує вільну навігацію гіпертекстовим простором. Таким чином, в системах другого типу гіпертекст виступає як знаряддя когнітивного сервісу, засіб комп'ютерної підтримки творчого процесу.

Виділяють **прості й складні** гіпертексти. Приклад простого гіпертексту – електронний заголовок документа, що дозволяє перейти до будь-якої частини його, уникаючи перегляду усього тексту. Складні гіпертексти мають розгалужену систему переходів між компонентами, у них відсутнє уявлення про базовий текст, з яким пов'язані другорядні тексти. Звичайні гіпертексти найчастіше є складними.

Статичні й динамічні гіпертексти. Статичний ГТ не змінюється у процесі експлуатації. Динамічний ГТ – постійно змінюються, поповнюються. Н., Аризонська інформаційна система (щомісяця поповнюється на 300-500 рефератів), інтернет.

ГТ жорсткої структури - відношення між елементами ГТ фіксуються його авторами.

ГТ м'якої структури - відношення між елементами ГТ створюються кожен раз, коли відбувається звернення користувача до ГТ. Сьогодні поширеною є технологія м'якої стр-ри на ключових словах. Перехід від одного вузла до іншого у мережі гіпертексту здійснюється в результаті пошуку

ключових слів. Оскільки набір ключових слів кожен раз може відрізнятись, кожен раз змінюється і стр-ра гіпертексту. М'якість чи жорсткість ГТ залежить також і від кількості вузлів у ньому. Якщо їх біля 2-3 тисяч, то найчастіше застосовується жорстка стр-ра, якщо ж їх кілька тисяч чич навіть мільйонів одиниць – то м'яка. Інтернет є ГТ м'якої стр-ри.

Технологічно в стр-рі гіпертексту лежать комп'ютерні програми, що підтримують такі базові ф-ї:

- Забезпечення швидкого перегляду інформаційного масиву;
- Обробка посилань (звернення й виклик фрагменту тексту або іншої інформації, на яку відбувається посилання);
- Навігація гіпертекстом, запам'ятовування маршруту руху;
- Можливість формування звичайного лінійного тексту як результату руху гіпертекстом;
- Поповнення ГТ новою інформацією;
- Уведення нових відношень до стр-ри ГТ (для систем із жорсткою стр-рою).

Отже, ми живемо сьогодні в інформаційному середовищі. Сучасна інформаційна система включає значну кількість автоматизованих інформаційних систем, засобів масової комунікації, телезв'язку і радіообміну, систем машинного перекладу, діалогових, питально-відповідних, експертних систем, що допомагають людині. Мовна практика інформаційного суспільства, а також сучасні теоретичні дослідження оперують машинними фондами мов, алгоритмами і програмами автоматичної обробки текстів, моделювання розумово-мовленнєвої діяльності, створення автоматів, що не тільки записують і реєструють, але й розуміють людську мову й думку.

Тема: Лексикографія. Історія лексикографічної справи

Мета: оволодіти знаннями у сфері лексикографії; засвоїти властивості, закони лексикографії; усвідомити значення, роль лексикографічної справи.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Лексикографія як прикладна дисципліна. Предмет і завдання лексикографії.
2. Історія лексикографії.
3. Комп'ютерна лексикографія
4. Базові параметри типологізації словників.
5. Тлумачні словники та їх типи.
6. Будова та компоненти словникової статті.

Ключові слова: лексикографія, комп'ютерна лексикографія, типи словників, словникова стаття.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.55-89.
2. Партико З. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика... – С.90-95.

1.Лексикографія як прикладна дисципліна. Предмет і завдання лексикографії.

Лексикографія (з грецьк. “той, що належить до слова” і “пишу”) – прикладна дисципліна, в центрі уваги якої стоять методи складання (укладання) словників. На відміну від лексикології – теоретичної дисципліни, що є частиною теоретичної семантики й займається розробкою методів опису плану змісту лексем, проблематика лексикографічних праць належить до словникової сфери. Її цікавлять типи словників та способи організації словникової статті. Зрозуміло, що тип словника визначається структурою словникової статті і навпаки. Українським синонімом терміна лексикографія є **словникарство**.

Словник – певним способом організована сукупність слів з коментарями до них, в яких у стандартній для даного словника формі описуються особливості їх структури або функціонування. Об'єктом коментаря може бути як семантична структура слова або словосполучення (пояснення їх значення), так і їх формальна структура (морфемні словники), особливості вживання (словники труднощів) тощо.

Сьогодні розмежують теорію лексикографії (розроблення моделей будови словників, методик їх укладання, структур статей тощо) й практику лексикографії (безпосередньо укладання словників).

У суспільстві Л виконує такі функції:

- описує, нормалізує та зберігає лексику мови;
- навчає мови (н., рідної за допомогою тлумачних словників; іноземної за допомогою перекладних словників);
- забезпечує міжмовні контакти (за допомогою дво- та багатомовних перекладних словників);
- фіксує результати дослідження мови в етимологічних, синонімічних, антонімічних, омонімічних, частотних, обернених, обернених, ідеографічних тощо словниках; ці ж словники можуть бути використані, відповідно, й для вивчення мови.

Об'єктом лексикографії є морфемі, лексеми, словосполучення й навіть речення, тобто одиниці мови.

Основні завдання лексикографії:

1. Визначення методів укладання словників.
2. Розробка технологій укладання словників різних типів.
3. Визначення базових параметрів типологізації словників.

2.Історія лексикографії

Історію лексикографії можна умовно поділити на 4 періоди:

Дословниковий період. Виникнення словника як упорядкованої сукупності словникових статей тісно пов'язано з започаткуванням друкування книг, тобто належить до середини 15 ст. (типографія Йогана Гутенберга у Майнці). Однак перші словники – “глосарії” появилися значно раніше. В їх основі лежали переліки важких слів, що вимагали пояснення для читача. Основною функцією лексикографії в цей період було пояснення малозрозумілих слів. З цією метою в текстах над словами чи поруч із ними на полях писали необхідні пояснення – глоси (з гр. – мова, мовлення). Найдавніші глоси відомі ще з давніх часів (шумерські глоси – 25 ст. до н.е., китайські – 20 ст. до н.е., Стародавньому

Єгипті – у 18 ст. до н.е.). Один з найдавніших європейських словників, “Епінальський кодекс” (7 ст.), був укладений невідомим ученим як довідник для читання латинських текстів.

Перші окремі збірники глос (глосарії) з’явилися в 20 ст. до н.е. (до індійських вед), а в Європі – в 5 ст. до н.е.

Поряд з глосаріями, а часто й на їхній основі виникали вокабулярії – збірники слів для навчальних цілей (шумерські таблиці 14-13 ст. до н.е.; тематичні збірники слів у Єгипті – 1750 р. до н.е.).

Перші тлумачні словники виникли в Китаї в 3 ст. до н.е. та Японії у 8 ст. н.е.

На Русі словникова робота теж розпочиналася з рукописних глосаріїв. За деяким джерелами, найдавніший з них містить 174 слова і належить до 1282 року.

Ранній словниковий період. У цей період за допомогою словників активно вивчали мову. Крім того, словники допомагали розмежувати літературну й розмовну мову. Відомими з того часу є одномовні словники санскриту (6-8 ст. н.е.) й давньогрецької мови (10 ст. н.е.). Тоді ж почали з’являтися перші перекладні словники.

Період розвиненої лексикографії пов’язаний з розвитком національних літературних мов, тому основними завданнями лексикографії цього періоду були опис і нормалізація лексичного складу національних мов.

У цей період створено тлумачні словники академіями наук різних країн. Н., Російський словник академії Росії, сюди ж можна віднести і словник української мови Памви Беринди (укр.. академії не було).

Основні принципи укладання словників – формуються в 16 ст. Один із перших друкованих словників “Лексис, сиречь речения вкратце собранны и из словенского языка на просты русский диалект истолкованы” Лаврентія Зизанія Тустановського бав опублікований у Вільнбсі 1596р. Пізніше 1627р. в Києві виходить більший за об’ємом “Лексикон славеноруский и имен толкование” Памви Беринди. Саме він мав сильний вплив на формування лексикографії в нашій країні. Цим словником користувалися впродовж наступних віків, а в 1961 р. здійснено було його перевидання. В цей час з’являлося також багато перекладних словників. Петровські реформи сприяли створенню словників іншомовних слів.

У 18 ст. в Санкт-Петербурзькій Академії наук під керівництвом М.В.Ломоносова вийшов академічний тлумачний словник російської мови “Словарь Академии российской”. Він містив більше 43 тис. слів і був важливим етапом становлення російської лексикографії. У 19 ст. продовжилося збирання лексичного матеріалу і тлумачення його на сторінках журналів і альманахів. Усі ці спроби детально описав і критично розглянув Б.Грінченко у передмові до “Словаря української мови” (1905-1909р.р.). Праця Б.Грінченка і сьогодні залишається авторитетним лексикографічним джерелом. Він послужив базою і для створення 11-томного академічного тлумачного “Словника української мови” (1970-1980р.р.), що містив 134 тис.слів. У 2004 р побачив світ “Новий тлумачний словник української мови” (42 тис. слів).

Період комп’ютерної лексикографії. Розпочався в останні десятиліття 20 ст. Словники почали записувати на комп’ютерних носіях інформації, зокрема

оптичних дисках, що дало змогу створювати великі інтегровані лексикографічні бази даних, багатомовні бази даних (містить одночасно перекладні словники кількох мов). Інтегрована лексикографічна база даних це така система, яка подає одночасно кілька словників, у яких слова пов'язані перехресними посиланнями.

Крім комп'ютерних словників (версій паперових їх варіантів), почали створювати й словники, що використовують у ЛС різного призначенні для автоматичного аналізу і синтезу тексту.

3. Комп'ютерна лексикографія

Слід відрізнити комп'ютерний, або автоматичний словник від комп'ютерного варіанту або копії традиційного, укладеного людиною словника. Комп'ютерний словник і комп'ютерний варіант традиційного словника становлять результати двох різних напрямків роботи в сучасній комп'ютерній лексикографії.

Прикладом КЛС є система навчальних перекладних словників "Глоса".

У сучасній КЛ робота ведеться за двома напрямками:

1) переведення в комп'ютерну форму вже існуючих словників, укладених людиною, створення на їхній основі словниково зорієнтованих баз даних різної структури та призначення (традиційні словники на електронних носіях);

2) розробка поняттєвого та процедурного апарату, лінгвістичних алгоритмів та процесорів для конструювання комп'ютерних словників нових типів (комп'ютерні словники).

У зв'язку зі стрибкоподібним розвитком КЛС (а їх функціонування базується лише на словниках) особливо гостро постала проблема укладання таких комп'ютерних словників, які б давали змогу здійснювати автоматичний орфографічний, морфологічний, семантичний, синтаксичний, граматико-текстовий та стилістичний аналіз тексту. Тому укладання таких словників, призначених для використання в КЛС, є основним і найскладнішим завданням, яке постає перед конструкторами.

На сучасному етапі у зв'язку з розвитком нових інформаційних технологій спостерігається розгортання масштабних досліджень, спрямованих на створення комп'ютерних інтелектуальних систем, у яких одне з центральних місць посідає розробка засобів для автоматичного опрацювання мовної інформації. У зв'язку з реалізацією загальнодержавної програми лексикографічного опрацювання української мови "Словники України" взято курс на координацію зусиль розробників словникових баз даних та лексикографічних процесорів. Разом із математиками-програмістами, фахівцями в галузі інформаційних технологій та розробки систем штучного інтелекту активно працюють лінгвісти.

Програма "Словники України" передбачає створення потужних інтегральних словникових баз із гнучкими та розгалуженими лексикографічними процесорами, що забезпечують процедури конструювання комп'ютерних словників різних типів, а також уможлиблюють доступ користувачів до таких словникових систем з метою одержання довідникової інформації та виконання різноманітних теоретичних і практичних дослідницьких завдань.

На цьому шляху вже накопичено цінний досвід роботи:

• словниковозорієнтована база даних морфемно-словотвірного фонду Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, за матеріалами якої у 1998р. побачив світ перший в Україні комп'ютерний “Словник афіксальних морфем української мови” (автори – Н.Ф.Клименко, Є.А.Карпіловська, В.С.Карпіловський, Т.І.Недозим);

• бази даних 11-томного тлумачного “Словника української мови”;

• база даних академічного “Орфографічного словника української мови”;

• комп'ютерна “Інтегрована лексикографічна система” на компакт-диску (вміщено заабеткований реєстр українських слів, що налічує понад 150 тис. різних лексем. Базою для цієї лексикографічної системи був 2-томний “Орфоепічний словник української мови”, академічний “Фразеологічний словник української мови”, 2-томний академічний “Словник синонімів української мови” та “Словник антонімів української мови”;

• різноманітні частотні словники, тезауруси та конкорданси, створювані на основі корпусу текстів різних функціональних стилів у лабораторії комп'ютерної лінгвістики при кафедрі сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

• автоматизований ідеографічний тезаурус Н.В.Сніжка та М.Д. Сніжка, в якому представлена інформація про 54 тис. іменників української мови;

• ідеографічний словник дієслів переміщення, створений А.Я.Середницькою; термінологічні словникові бази даних, підтримувані лексикографічним процесором “слово”, розроблювані співробітниками університету “львівська політехніка” та ін.

4.Базові параметри типологізації словників.

Результатом роботи лексикографа є словник. Одиниці мови, включені до словника як заголовкові, називають реєстровими. У словнику кожна реєстрова одиниця мови утворює статтю (мовою баз даних - запис). Кожен запис складається з окремих полів. Поля разом з їх розділювачами й способами виділення утворюють формат запису словника (аналогією тут служать бази даних).

Одне із найважливіших протиставлень у словниковій справі – це поділ їх на лінгвістичні (філологічні) та енциклопедичні. В енциклопедичних словниках описуються поняття, факти, реалії життя. В лінгвістичних – самі слова, їх значення, особливості вживання, структурні властивості, сумісність, співвідношення з лексичними системами інших мов тощо. В лінгвістичних словниках слово описується з т.з. його мовних і мовленнєвих характеристик, а в енциклопедичних подається різноманітна інформація, що передається в текстовій формі або у вигляді малюнків. Лінгвокраїнознавчі і термінологічні словники поєднують у собі риси і словника, і енциклопедії. Лексикографи беруть участь у складанні енциклопедій, лінгвокраїнознавчих і термінологічних словників, однак основна їх задача – створення лінгвістичних словників.

Типи лінгвістичних словників (за З.Партико):

• за кількістю поданих мов – одномовні й багатомовні;

• за особливостями інформації: тлумачні, орфографічні, орфоепічні, синонімічні, антонімічні, фразеологічні, омонімічні, етимологічні, асоціативні, частотні тощо;

- за способом сортування інформації: алфавітні, гніздові, ідеографічні, обернені;
- за повнотою – мінімуми, середньої повноти і повні;
- за ступенем дотримання норм у реєстрових словах: нормативні (орфографічні, орфоепічні) й ненормативні (сленгу, жаргонізмів, нецензурної лексики);
- за метою – навчальні й довідкові.

За А.Барановим: Лінгвістичні словники поділяються на типи за своїми цілями і способами лексикографічного опису. Особливе місце серед них займають **тлумачні словники**, що поділяються на deskриптивні і нормативні. Основна задача тлумачних словників – пояснення значення слів та ілюстрація їх вживання в мовленні.

Deskриптивні словники призначені для повного опису лексики певної сфери й фіксації всіх випадків її вживання. Оцінка якості deskриптивного словника залежить від того, наскільки він відображає проблемну галузь, наскільки точно описано значення лексем, що наявні в словнику. Ці словники спрямовані не на нормування мови, а на повний опис всіх наявних у ній лексем. в тому числі й діалектних, розмовних форм. До deskриптивних можна віднести і словники сленгів, жаргонів, діалектних слів. Ці словники не є об'єктом державної мовної політики.

Завдання **нормативного словника** – подати норму вживання слова, виключаючи не тільки помилкові вживання слів, пов'язані з неправильним розумінням їх значень, але й ті вживання, що не відповідають комунікативній ситуації. Ці словники формують і фіксують літературну норму. Тому вони є ефективним засобом мовної політики й мовного будівництва.

За характером словника тлумачні словники поділяються на загальні й часткові.

Характерним прикладом **часткового тлумачного словника** є фразеологічні словники, зміст яких обмежений стійкими сполученнями слів. Першим академічним словником фразеологізмів, в якому найповніше відображено загальноповживану фразеологію української мови, був “Фразеологічний словник української мови” (1993р.). Він став основою для створення “Словника фразеологізмів української мови” (2003р.), авторами якого є В.Білоноженко, І.Гнатюк, В.Дятчук, Н.Неровня, Т.Федоренко. Важлива особливість фразеологічних словників – відображення можливості варіювання форми фразеологізмів.

До часткових належать також і словники сленгів, діалектні словники, словники іншомовних слів.

Серед діалектних словників розрізняють загальні й регіональні. Словники загальної діалектної лексики містять лексеми багатьох (або хоча б декількох) діалектів і говорів. Регіональні словники обмежені лексикою одного діалекту або говірки.

Словник іншомовних слів – різновид тлумачного словника, в якому пояснюються значення слів іншомовного походження. Крім тлумачення слова ці словники зазвичай містять ще й інформацію про те, з якої мови було запозичене слово та його іншомовний аналог. Приклад:

Особливим різновидом тлумачних словників є **словники синонімів, антонімів, омонімів й паронімів**, а також словники нових слів.

Типологізація словників не обмежується загальними й частковими словниками.

Двомовні або перекладні словники. Їх завдання – забезпечення розуміння тексту іноземною мовою, його переклад рідною мовою.

Частотні словники – вказують частотність вживання слів в спеціально сформованій виборці текстів.

Історичні й етимологічні словники – подають історію слів, пояснюють їх походження.

Словники **мовних форм** – в них фіксуються особливості форм слів та словосполучень мови. Зазвичай вони виконують роль довідників:

- Орфографічні;
- Орфоепічні;
- Граматичні.

Морфемні, словотворчі і граматичні словники призначені для фахівців-філологів. Вони відтворюють процеси словотворення, показують морфемну будову слів і особливості їх словозміни.

Словники труднощів відображають важкі випадки побудови, вживання, вимови й написання мовних виразів.

Словники сумісності – орієнтовані на іноземців, що вивчають мову і фіксують невірні поєднання слів.

Ономастикони, антропонімічні й топонімічні словники.

Нетрадиційні типи словників: словник епітетів, авторські словники, словник поетичних метафор, словник політичних метафор.

Існуючі типи словників взаємодоповнюють один одного, описуючи в лексикографічному форматі різні аспекти функціонування мовної системи. В узагальненому вигляді галузі лексикографічного опису подано в таблиці.

Галузі лексикографування

Мова	Тлумачні словники, граматичні, зворотні, асоціативні, етимологічні, історичні словники, ономастикони
Мовлення	Словники метафор, епітетів, словники сумісності. Труднощів, авторські словники
Синхронія	Тлумачні словники, граматичні словники, зворотні словники, словники епітетів і метафор, сумісності і труднощів
Діахронія	Історичні, діахронічні, авторські, словники власних імен (з етимологією)
Парадигма тика	Тлумачні, граматичні, зворотні, етимологічні, історичні
Синтагматика	Метафор і епітетів, сумісності і труднощів
Семантика	Тлумачні, історичні словники
прагматика	Лінгвокраїнознавчі, асоціативні словники

5.Будова словникової статті

Базова одиниця словника – словникова стаття – складається з кількох зон опису. Кожна зона містить особливий тип словникової інформації.

1. Лексичний вхід (вокабула, лема, “чорна зона”). Вокабула іноді має наголос, її маркують напівжирним шрифтом.

2. Зона граматичної інформації (частиномовна приналежність, характерні граматичні форми).

3. Зона стилістичних поміток (вказує на стилістичні обмеження у вживанні слова).

4. Зона номера значення.

5. Додаткові граматичні і стилістичні помітки.

6. Зона тлумачення (у тлумачному словнику).

7. Приклад / ілюстрація.

8. Джерело / автор прикладу.

9. Зона фразеологізмів / ідіом (заромбова зона, бо маркується ромбом).

10. Зона етимології (містить етимологічну або історичну інформацію про слово).

Кожен тип словника має відмінну структуру словникової статті.

Важливим компонентом лінгвістичного словника є **перелік джерел**, оскільки публікація й використання вже друківаних текстів вимагає дозволу від автора.

Особливою частиною словника є **вступна стаття**, яка пояснює принципи користування словником і містить інформацію про структуру словникової статті. До того ж лінгвістичні словники зазвичай містять **перелік умовних скорочень і алфавіт**.

Отже, у 21 ст. лексикографія набуває нового розвитку – з’являються нові типи словників, зокрема частотні, сполучуваності, морфем, тезаурусу, озвучені, з відео вставками тощо. Перспективними залишаються питання дослідження проблем теорії лексикографії: способів опису значень слів, добору лексики для словників-мінімумів тощо; укладання частотних словників, на основі яких здійснюється навчання мови і працюють КЛС, створення комп’ютерних словників, інтегрованих лексикографічних баз даних.

Комп’ютерна лексикографія (4к.)

План

1. Лексикографія як розділ мовознавства.
2. Идеографія як розділ лексикографії. Тезаурусні словники.
3. Історія КЛ.
4. Поняття “словник” у КЛ.
5. Стан вітчизняної КЛ.

Література:

- Волошин В.Г. Комп’ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: “Університетська книга”, 2004. – с..
- Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика....Полтава, 2008. - С.660-664..

1.Лексикографія як розділ мовознавства

Лексикографія – є розділом мовознавства, що займається укладанням словників, їхнім вивченням і розробкою теорії словникового впорядкування (О.Селіванова).

А.Баранов зазначає, що лексикографія може бути визначена як прикладна дисципліна, в центрі уваги якої перебувають методи створення (укладання) словників. Українським синонімом терміна лексикографія є **словникарство**.

Головними проблемами Л є порядок відбору слів для словника; організація його макро- і мікроструктури, тобто словника в цілому та словникової статті; принцип нормування, розробка систем поміток та індексації, типологія слоників, їхні функції тощо.

Словник – певним способом організована сукупність слів з коментарями до них, в яких у стандартній для даного словника формі описуються особливості їх структури або функціонування. Об'єктом коментаря може бути як семантична структура слова або словосполучення (пояснення їх значення), так і їх формальна структура (морфемні словники), особливості вживання (словники труднощів) тощо.

Сьогодні розмежують теорію лексикографії (розроблення моделей будови словників, методик їх укладання, структур статей тощо) й практику лексикографії (безпосередньо укладання словників).

У суспільстві Л виконує такі функції:

- описує, нормалізує та зберігає лексику мови;
- навчає мови (н., рідної за допомогою тлумачних словників; іноземної за допомогою перекладних словників);
- забезпечує міжмовні контакти (за допомогою дво- та багатомовних перекладних словників);
- фіксує результати дослідження мови в етимологічних, синонімічних, антонімічних, омонімічних, частотних, обернених, обернених, ідеографічних тощо словниках; ці ж словники можуть бути використані, відповідно, й для вивчення мови.

Об'єктом лексикографії є морфемі, лексеми, словосполучення й навіть речення, тобто одиниці мови.

Основні завдання лексикографії:

4. Визначення методів укладання словників.
5. Розробка технологій укладання словників різних типів.
6. Визначення базових параметрів типологізації словників.

Історію лексикографії можна умовно поділити на 4 періоди:

Дословниковий період. Виникнення словника як упорядкованої сукупності словникових статей тісно пов'язано з започаткуванням друкування книг, тобто належить до середини 15 ст. (типографія Йогана Гутенберга у Майнці). Однак перші словники – “глосарії” появилися значно раніше. В їх основі лежали переліки важких слів, що вимагали пояснення для читача. Основною функцією лексикографії в цей період було пояснення малозрозумілих слів. З цією метою в текстах над словами чи поруч із ними на полях писали необхідні пояснення – глоси (з гр. – мова, мовлення). Найдавніші глоси відомі ще з давніх часів (шумерські глоси – 25 ст. до н.е., китайські – 20 ст. до н.е., Стародавньому Єгипті – у 18 ст. до н.е.). Один з найдавніших європейських словників,

“Епінальський кодекс” (7 ст.), був укладений невідомим ученим як довідник для читання латинських текстів.

Перші окремі збірники глос (глосарії) з’явилися в 20 ст. до н.е. (до індійських вед), а в Європі – в 5 ст. до н.е.

Поряд з глосаріями, а часто й на їхній основі виникали вокабулярії – збірники слів для навчальних цілей (шумерські таблиці 14-13 ст. до н.е.; тематичні збірники слів у Єгипті – 1750 р. до н.е.).

Перші тлумачні словники виникли в Китаї в 3 ст. до н.е. та Японії у 8 ст. н.е.

На Русі словникова робота теж розпочиналася з рукописних глосаріїв. За деяким джерелами, найдавніший з них містить 174 слова і належить до 1282 року.

Ранній словниковий період. У цей період за допомогою словників активно вивчали мову. Крім того, словники допомагали розмежувати літературну й розмовну мову. Відомими з того часу є одномовні словники санскриту (6-8 ст. н.е.) й давньогрецької мови (10 ст. н.е.). Тоді ж почали з’являтися перші перекладні словники.

Період розвиненої лексикографії пов’язаний з розвитком національних літературних мов, тому основними завданнями лексикографії цього періоду були опис і нормалізація лексичного складу національних мов.

У цей період створено тлумачні словники академіями наук різних країн. Н., Російський словник академії Росії, сюди ж можна віднести і словник української мови Памви Беринди (укр.. академії не було).

Основні принципи укладання словників – формуються в 16 ст. Один із перших друкованих словників “Лексис, сиречь речения вкратце собранны и из словенского языка на просты русский диалект истолкованы” Лаврентія Зизанія Тустановського бав опублікований у Вільнбсі 1596р. Пізніше 1627р. в Києві виходить більший за об’ємом “Лексикон славеноруский и имен толкование” Памви Беринди. Саме він мав сильний вплив на формування лексикографії в нашій країні. Цим словником користувалися впродовж наступних віків, а в 1961 р. здійснено було його перевидання. В цей час з’являлося також багато перекладних словників. Петровські реформи сприяли створенню словників іншомовних слів.

У 18 ст. в Санкт-Петербурзькій Академії наук під керівництвом М.В.Ломоносова вийшов академічний тлумачний словник російської мови “Словарь Академии российской”. Він містив більше 43 тис. слів і був важливим етапом становлення російської лексикографії. У 19 ст. продовжилося збирання лексичного матеріалу і тлумачення його на сторінках журналів і альманахів. Усі ці спроби детально описав і критично розглянув Б.Грінченко у передмові до “Словаря української мови” (1905-1909р.р.). Праця Б.Грінченка і сьогодні залишається авторитетним лексикографічним джерелом. Він послужив базою і для створення 11-томного академічного тлумачного “Словника української мови” (1970-1980р.р.), що містив 134 тис.слів. У 2004 р побачив світ “Новий тлумачний словник української мови” (42 тис. слів).

Період комп’ютерної лексикографії. Розпочався в останні десятиліття 20 ст. Словники почали записувати на комп’ютерних носіях інформації, зокрема оптичних дисках, що дало змогу створювати великі інтегровані

лексикографічні бази даних, багатомовні бази даних (містить одночасно перекладні словники кількох мов). Інтегрована лексикографічна база даних це така система, яка подає одночасно кілька словників, у яких слова пов'язані перехресними посиланнями.

2. *Ідеографія як розділ лексикографії. Тезаурусні словники*

Окрему галузь лексикографії представляє теорія і практика укладання тезаурусних словників, названа **ідеографією**. Тезаурус (з гр.. скарбниця) – словник із понятійною диференціацією лексики за певними тематичними групами різного ступеня узагальнення й кількості.

Російські лексикографи Ю.Морковкін та Ю.Караулов надають поняттю тезаурус реляційного спрямування: “Тезаурус – це всілякий словник, який у явному вигляді фіксує семантичні відношення між своїми складниками”.

В.Морковкін вважає тезаурус лексичним інструментом інформаційно-пошукових систем.

І.Арнольд зазначає, що тезаурус є “наближеною інтерпретацією лексичної системи, її усередненою моделлю. Він дає змогу представити системні відношення, спостерігати рівневу організацію лексики, тобто є способом представлення семантичного простору”.

Перші паростки ідеографічного опису мов світу з'явилися ще в період античності (десятитомний “Ономастикон” Юлія Поллукса 2 ст. н.е.). У Давній Індії прикладом ідеографічного упорядкування словника санскриту став відомий європейським ученим лише з 18ст. “Амаракоша” (2-3ст.н.е.) поета й лінгвіста Амара Сина. Словник містить 1000 слів із тлумаченнями у віршованій формі.

В епоху Середньовіччя близька до тезаурусного принципу систематизація понять запропонована іспанським філософом Р.Луллем у книзі “Велике мистецтво” (12-13ст.). На ідеографічній класифікації ґрунтувалися коди понять у філософській мові Дж. Дальгарно (1661р.).

Синонімами тезаурусів є ідеографічні (аналогійні, тематичні) словники. Термін “тезаурус” уведений П.Роже у 1852р. у словнику англійських слів і висловів, де лексикон було поділено на шість головних тематичних груп: абстрактних відношень, речовини, простору, інтелекту, волі, властивостей – із подальшою семантичною диференціацією (1000 понятійних груп). Приблизно за 30 років до появи тезауруса П.Роже російський лінгвіст І.Гульянов висловив думку про необхідність ідеографічного опису рідної мови. Схема словника П.Роже була використана в багатьох країнах світу: Франції, Німеччині, Іспанії тощо.

Кількість тематичних груп у кожному зі словників є різною. Н., найбільш авторитетні словники П.Буасс'єра “Аналогічний словник французької мови” і Ф.Дорнзайфа містили 2000 і 20 тематичних груп відповідно. Це залежало здебільшого від рівня деталізації понятійних рубрик. До того ж означені тезауруси будувалися за різними принципами систематизації: ієрархічним й алфавітно-предметним.

У 1990р. вийшов перший випуск ідеографічного словника А.Баранова, хоч перші спроби ідеографічного опису російської мови були здійснені Ю.Карауловим та В.Морковкіним.

У російській лексикографії укладені спеціальні тезауруси окремих наукових дисциплін, що відображають синтагматичні, асоціативні, текстуальні й ситуаційні зв'язки одиниць (н., тезаурус теоретичної і прикладної лінгвістики С.Нікітіної, тезаурус термінів математики С.Шелова, термінів іхтіології О.Герда).

У сучасній комп'ютерній лінгвістиці термін “тезаурус” набуває атрибута “інформаційно-пошуковий”, який трактується як нормативний слоник-довідник, що містить лексикон певної предметної галузі, встановлює парадигматичні відношення між одиницями (логіко-семантичні зв'язки між поняттями: родо-видові, причини й наслідку, партонімії, схожості й суміжності) і використовується для підвищення ефективності пошуку інформації та контролю лексики при індексуванні документів.

Функціями інформаційно-пошукових тезаурусів є систематизація знань різних сфер науки, моделювання термінополів, фільтрація лексикону в машинному перекладі, систематизація знань у лінгвістичних процесорах автоматичної обробки мови тощо.

3. Історія КЛ. Її завдання

Створення інформаційно-пошукових тезаурусів є одним із завдань **комп'ютерної лексикографії** – маргінальної галузі комп'ютерної лінгвістики й лексикографії, спрямованої на розробку комп'ютерних технологій укладання й використання словників різних типів.

КЛ розв'язує чимало прикладних завдань, що полягають у формуванні комп'ютерних лексикографічних баз, машинних фондів національних мов, лексиконів як додаткової інформації для лінгвістичних процесорів комп'ютерної обробки мови, інформаційно-пошукових систем тощо.

Машинні словники виконують функції збереження інформації, маніпуляції з нею та трансляторну. На відміну від звичайних словників, машинні мають можливість безперервного поповнення, швидкого алгоритмічного пошуку слів.

Як зауважує В.Волошин, машинні словники формуються шляхом добору лексики з урахуванням:

- логіко-індуктивного методу неформального аналізу слів;
- статистичного підходу до добору;
- психолінгвістичного підходу до тлумачення значень слів і зв'язків цих значень;
- компонентного аналізу.

У сучасній КЛ робота ведеться за двома напрямами:

1) переведення в комп'ютерну форму вже існуючих словників, укладених людиною, створення на їхній основі словниково зорієнтованих баз даних різної структури та призначення (традиційні словники на електронних носіях);

2) розробка поняттєвого та процедурного апарату, лінгвістичних алгоритмів та процесорів для конструювання комп'ютерних словників нових типів (комп'ютерні словники).

У зв'язку зі стрибкоподібним розвитком КЛС (а їх функціонування базується лише на словниках) особливо гостро постала проблема укладання таких комп'ютерних словників, які б давали змогу здійснювати автоматичний

орфографічний, морфологічний, семантичний, синтаксичний, граматико-текстовий та стилістичний аналіз тексту. Тому укладання таких словників, призначених для використання в КЛС, є основним і найскладнішим завданням, яке постає перед конструкторами.

Однією з найбільш складних проблем КЛ є алгоритмічне розв'язання багатозначності. Існують кілька підходів до цієї проблеми. Підґрунтям розмежування значень полісемантів є контекст, але в різних системах застосовуються різні типи контекстів (синтаксичний і лексичний). Контексти є статично обґрунтованими, орієнтованими на певну субмову і здатні поповнюватися й уточнювати вихідні дані.

4. Поняття “словник” у КЛ

У наш час комп'ютерна лексикографія – один із перспективних напрямів лінгвістики. Термін “електронний словник” став уже звичним.

Лексикографічні програми являють собою програми підтримки лексикографування й автоматичні словники, що містять бази даних. Перші призначені для введення електронних словникових картотек (н., D-Base, ACCESS, PARADOX, FOX-Base). Вибірка прикладів для ілюстрації одиниць здійснюється в автоматичному режимі з корпусу текстів у машинному форматі. Автоматично згідно із програмою обробки корпусу текстів і форматом словника формуються й редагуються словникові статті, укладається текст словника і його оригінал-макет.

Отже, слід відрізнити комп'ютерний, або автоматичний словник від комп'ютерного варіанту або копії традиційного, укладеного людиною словника. Комп'ютерний словник і комп'ютерний варіант традиційного словника становлять результати двох різних напрямків роботи в сучасній комп'ютерній лексикографії.

Електронні словники та енциклопедії розробляються сьогодні як автономні і мережеві програмні продукти. У комп'ютерній лексикографії прийнято розуміти під електронним словником “словник, процедури укладання якого здійснює комп'ютер”. Не викликає сумніву той факт, що електронні словники надають користувачеві безліч додаткових можливостей порівняно з друкованими аналогами, а саме:

- дозволяють зберігати великий об'єм інформації за рахунок використання гіперпосилань;
- має ефективну систему пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук в декількох словника, швидкість пошуку);
- в електронних словниках можуть застосовуватися засоби мультимедіа: озвучування заголовних слів, введення ілюстративного матеріалу з фотокартками, анімацією, відеофрагментами;
- можливість використання словників у локальній та глобальній мережах;
- значна економія часу і матеріальних ресурсів під час створення комп'ютерних словників.

Електронні або автоматичні словники за їх носієм та засобами відтворення поділяють на :

1) **комп'ютерні** (словники, що відтворюються за допомогою персонального або портативного комп'ютера); їх можна, у свою чергу, поділити на: -стаціонарні (встановлюються на жорсткому диску комп'ютера); - переносні (записують на компакт-дисках і відтворюються на комп'ютері тільки за наявності в дисководі); - Інтернет-словники (розміщуються на комп'ютері-сервері в мережі й доступні з інтернету), кишенькові (записані на кишенькових електронних пристроях тощо та відтворюються їх засобами, наприклад кишенькові перекладачі);

2) **мобільні** (записані в мобільних телефонах та відтворюються на екранах телефонів) тощо.

Можливими є також і комбінації цих видів словників

Прикладом КЛС є також і система навчальних перекладних словників "Глоса".

За способом організації машинні словники О.Селіванова поділяє на *частотні, алфавітні* (прямі і зворотні), *тезауруси, конкорданси*, що містять приклади вживання слова в контексті фіксованої довжини, і *спеціальні* (для перекладу багатозначних слів).

За співвідношенням словника, алгоритму та граматичного пошуку дослідники виокремлюють *двочленний тип машинного словника, алгоритм і таблицю граматичних правил*.

Автоматичні словники за видом користувача О.Селіванова поділяє на словники *користувача-людини* і *словники для програм обробки текстів* (перекладу, реферування, аналізу тощо). Словники користувача-людини переважно є версіями відомих звичайних, традиційних словників. Так, Українським мовно-інформаційним фондом НАН під керівництвом В.Широкова створено лексикографічну систему "Словника української мови" в 11 т. і на її основі лексикографічну базу даних та комп'ютерну технологію укладання словників. За словами В.Широкова, "урок цієї праці полягає в тому, що застосування теорії лексикографічних систем дозволило здійснити т.з. парсинг (конверсію тексту словника в лексикографічну базу даних) в автоматичному режимі для дуже складного лексикографічного об'єкта, яким є СУМ, - нам не відомі реальні приклади парсингу словників такого великого обсягу та складності – і на цій базі побудувати високоефективну комп'ютерну технологію укладання тлумачних словників".

5. Стан вітчизняної КЛ

На сучасному етапі у зв'язку з розвитком нових інформаційних технологій спостерігається розгортання масштабних досліджень, спрямованих на створення комп'ютерних інтелектуальних систем, у яких одне з центральних місць посідає розробка засобів для автоматичного опрацювання мовної інформації. У зв'язку з реалізацією загальнодержавної програми лексикографічного опрацювання української мови "Словники України" взято курс на координацію зусиль розробників словникових баз даних та лексикографічних процесорів. Разом із математиками-програмістами, фахівцями в галузі інформаційних технологій та розробки систем штучного інтелекту активно працюють лінгвісти.

Програма “Словники України” передбачає створення потужних інтегральних словникових баз із гнучкими та розгалуженими лексикографічними процесорами, що забезпечують процедури конструювання комп’ютерних словників різних типів, а також уможлиблюють доступ користувачів до таких словникових систем з метою одержання довідникової інформації та виконання різноманітних теоретичних і практичних дослідницьких завдань.

На цьому шляху вже накопичено цінний **досвід** роботи:

- Українським мовно-інформаційним фондом НАН під керівництвом В.Широкова створено лексикографічну систему “Словника української мови” в 11 т. і на її основі лексикографічну базу даних та комп’ютерну технологію укладання словників.

- Мовно-інформаційним фондом створено інструментальний комплекс, що реалізує певну схему інтеграції електронних версій СУМ і “Словника синонімів української мови”.

- словниковозорієнтована база даних морфемно-словотвірного фонду Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, за матеріалами якої у 1998р. побачив світ перший в Україні комп’ютерний “Словник афіксальних морфем української мови” (автори – Н.Ф.Клименко, Є.А.Карпіловська, В.С.Карпіловський, Т.І.Недозим);

- база даних академічного “Орфографічного словника української мови”;

- комп’ютерна “Інтегрована лексикографічна система” на компакт-диску (вміщено заабеткований реєстр українських слів, що налічує понад 150 тис. різних лексем. Базою для цієї лексикографічної системи був 2-томний “Орфоепічний словник української мови”, академічний “Фразеологічний словник української мови”, 2-томний академічний “Словник синонімів української мови” та “Словник антонімів української мови”;

- різноманітні частотні словники, тезауруси та конкорданси, створювані на основі корпусу текстів різних функціональних стилів у лабораторії комп’ютерної лінгвістики при кафедрі сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

- автоматизований ідеографічний тезаурус Н.В.Сніжка та М.Д. Сніжка, в якому представлена інформація про 54 тис. іменників української мови;

- ідеографічний словник дієслів переміщення, створений А.Я.Середницькою; термінологічні словникові бази даних, підтримувані лексикографічним процесором “слово”, розроблювані співробітниками університету “львівська політехніка” та ін.

Тема: Термінографія як прикладний аспект лінгвістики

Мета: систематизувати знання у сфері термінографії, визначити основні етапи термінографії; сформулювати поняття, уявлення про термінографію як прикладний аспект лінгвістики.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Термін як основна одиниця термінології й термінознавства.
2. Основні поняття термінознавства й термінографії.
3. Основні напрями діяльності в термінознавстві й термінографії.
4. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема.
5. Лінгвістична термінографія.

Ключові слова: термін, термінологія, термінографія, термінознавство, терміносистема, термінологічний словник, дефініція.

1. Основні поняття термінознавства й термінографії.

Термінологія (від. лат. terminus – межа, кордон і logos - вчення) в широкому розумінні співвідноситься з галуззю всіх термінів природної мови, а у вузькому – з термінами конкретної наукової дисципліни або спеціальної сфери практичної діяльності. **Термінологія** – це також і розділ лексикології, що вивчає термінологічні одиниці.

У межах певної науки терміни утворюють терміносистему.

Терміносистема – сукупність термінів однієї спеціальної галузі знань або практичної діяльності, що підлягає науковому опрацюванню, упорядкуванню шляхом унормування, стандартизації. Якщо термінологія – це сукупність термінів, що є результатом роботи фахівців певної галузі знань (фізиків, лінгвістів, математиків), то терміносистема – це сукупність термінів, в упорядкуванні яких, крім галузевих фахівців, беруть участь мовознавці, термінологи, логіки, здійснюючи їх багатоаспектну експертизу.

Термінологічна лексика – спеціальна лексика, що використовується в певній галузі знань, сфері діяльності.

Термінознавство – наука, що досліджує будову і функціонування термінів у складі літературної мови. Термінознавство має такі напрями:

1.Лексикографічний – створення різного роду термінологічних словників (словники-довідники, тезауруси, перекладні словники, словники рекомендованих термінів, словники сполучуваності тощо).

Типи словників.

2.Уніфікація і стандартизація термінів (це упорядкування й експертний аналіз термінів фахівців різних галузей - термінологів, логіків, галузевих фахівців; звуження термінологічного реєстру; внаслідок цієї роботи виникає термінологія певної галузі; стандартизація – вироблення терміна-еталона, що відповідав би всім лінгвістичним і логічним вимогам, що висувуються до терміна; надання термінам нормативного статусу; цим займається Держстандарт; вони створюють нормативні акти – стандарти на терміни та визначення; сукупність стандартизованих термінів назив. терміносистемою).

3.Створення картотек і баз даних (створення банків даних термінів як автоматизованих, так і на основі ручних картотек).

4.Переклад термінів (він буває як буквальним (дуже точним); за допомогою синонімів; за допомогою тлумачення; за допомогою транслітерації (передача словозвучання засобами іншої графічної системи)).

5.Термінологічне редагування (вирішення питань редагування наукового тексту; проблеми “термін і текст”; існують навіть спеціальні

збірники під такою назвою, де подаються основні вимоги до редагування наукового тексту).

6. Організаційний напрям (охоплює видання спеціальних журналів з проблем термінознавства, проведення конференцій різних рівнів, робота семінарів).

Терміни – спеціальні слова чи словосполучення мови науки та прикладних наукових дисциплін, а також слова, що позначають специфічні реалії галузей конкретної практичної діяльності людини. Терміни втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини і слугують інструментом наукового мислення.

Під терміном сьогодні розуміють:

1. Деякі групи лексики та діалектології.
2. Групи лексики, пов'язані з професією людей, крім науки і техніки.
3. Спеціальну лексику промислів і ремесел.
4. Спеціальну лексику техніки, науки і сільського господарства.
5. Наукові терміни (тобто власне терміни) тощо.

Термін як носій поняття є одиницею наукового мислення і має відповідати таким **вимогам**:

- Наявність дефініції;
- Однозначність у межах однієї терміносистеми;
- Співвідноситися з певною логіко-понятійною сферою;
- Системність, оскільки він є складником замкнутої терміносистеми;
- однозначність;
- У терміна відсутній емоційно-експресивний компонент.

На відміну від загальноживаної лексики, використання термінів ґрунтується не на інтуїції, а на наявних визначеннях. Тому кожен термін має **дефініцію** – логічний прийом, що у стислій формі виражає зміст наукового поняття. Термін зазвичай співвідноситься з одним визначенням. Бажаною є також відсутність омонімії в термінології, хоча б в межах однієї терміносистеми (звук у фізиці, фізіології, лінгвістиці).

Терміни можуть детермінологізуватися, втрачаючи свій термінологічний статус і стаючи частиною лексичної системи літературної мови.

Термінографія – прикладна сфера мовознавства, у якій розглядаються принципи і методики створення термінологічних словників. Завдання термінографії:

- Уніфікація термінів однієї терміносистеми;
- Складання дескриптивних (описових) словників і двомовних (перекладних) словників;
- Здійснення лінгвістичної експертизи і розробки рекомендацій щодо вдосконалення термінотворення і термінотворення. Так, якщо аналізується документ, у якому вживаються багатозначні терміни, то лінгвіст-експерт має подати інформацію щодо одного конкретного значення, у якому потрібно вжити термін в аналізованому документі.

Результатом термінологічної роботи є різні фахові словники. Загальний огляд термінологічної роботи в Україні знаходимо у бібліографічному

показчику, укладеному А.Лагутіною та М.Богуцькою “Термінознавство на Україні”.

Завданням термінознавства й термінографії є також створення державних стандартів термінів та визначень. Вони відрізняються від інших стандартів тим, що терміни в них позначають логічні наукові поняття, які в сукупності є складником наукової теорії. За ДСТУ 3966-2000, мета термінологічних стандартів полягає у встановленні необхідної унормованої термінології:

- Усталювати однозначні й несуперечливі терміни;
- Усувати термінологічні перешкоди міжгалузевим зв'язкам;
- Узгоджувати описи різних об'єктів;
- Сприяти перекладанню міжнародних стандартів;
- Сприяти підвищенню рівня освіти;
- Сприяти розвитку української науково-технічної мови.

Н., “ДСТУ 3925-96 Термінологія. Визначення основних понять”. Цей стандарт визначає термін як елемент дійсності, який можна відчутти (речовий об'єкт) або уявити (неречовий об'єкт). У ньому подається спочатку термін і визначення українською мовою, далі відповідники англійською, французькою, російською мовами, а також термін і його визначення у перекладі російською мовою. В основній частині словника даються терміни та визначення їх за такими розділами: 1. Мова та дійсність. 2. Поняття. 3. Визначення. 4. Термінологія. 5. Словник. 6. Автоматизація термінологічної роботи. 7. Теоретичні засади та практичне використання. У кінці містяться абеткові показники українською, англійською, російською та французькою мовами.

Актуальною сьогодні є проблема унормування україномовної терміносистеми для всіх предметних галузей.

Тема: Корпусна лінгвістика

1. Мовний матеріал у лінгвістичних дослідженнях.
2. Корпусна лінгвістика як напрям у прикладному мовознавстві.
3. Поняття “корпус текстів”.
4. Типи корпусів даних.
5. Вимоги до корпусу текстів з боку користувача.
6. Досвід розробки корпусів текстів.

1. Мовний матеріал у лінгвістичному дослідженні.

Лексикографічний та квантитативний підходи в сучасних мовних дослідженнях поєднуються в т.з. корпусній лінгвістиці, що базується на застосуванні корпусів – великих масивів мовного матеріалу, зібраного з різноманітних джерел та зведеного в комп'ютеризовану систему (н., вона може містити до кількох млн. й навіть мільярдів слововживань). В результаті роботи з корпусами у дослідників відкривається доступ до великого обсягу текстів, що дозволяє уникнути неправильних, безпідставних висновків про стан мови, що є можливими під час роботи з обмеженим та розрізненим емпіричним матеріалом.

Будь-яке лінгвістичне дослідження спирається на аналіз мовного матеріалу, мовних даних. Чим більшим за обсягом є цей матеріал, тим вищою є

достовірність висновків, тим ширша сфера дії закономірностей, що спостерігаються.

У традиційному мовознавстві збору матеріалу завжди приділялася особлива увага. Більш того, в багатьох галузях мовознавства збір нових лінгвістичних фактів можна вважати однією з основних задач лінгвістичного опису – н., дослідження мало описаних мов, вияв фонетичних та морфологічних відмінностей у діалектах, вивчення функціональних жаргонів, визначення змін у функціонуванні мови тощо.

Якими є традиційні способи збору мовного матеріалу? Якщо не брати до уваги галузь фонетики (вона має свої, специфічні методи збору мовних фактів), найчастіше мова йде про ручну обробку письмових текстів, опитування інформантів за різними методиками та подальше вивчення польових анкет, про записи текстів у письмовій формі, словникові картотеки тощо. Часто етап збору матеріалу за традиційної технології потребував багатьох років. До того ж укладені традиційним способом картотеки не були доступні для всіх дослідників, багато з них були загублені.

За традиційного збору матеріалу оновлення його є досить складною задачею. Обробка картотеки, пошук необхідних одиниць і под. – всі ці необхідні операції займають багато часу. Крім того, традиційна картотека унеможлиблює доступ до мовних даних на відстані. Деякі типи даних – корпуси текстів – існували в досить обмеженому за обсягом вигляді (н., у вигляді хрестоматій, збірників текстів).

Отже, можна виділити такі проблеми традиційного збору матеріалу:

- традиційні картотеки не є доступними для всіх дослідників, часто вони губляться;
- займає багато часу;
- ускладнює процес обробки та доповнення мовного матеріалу;
- неможливою є робота з мовним матеріалом на відстані;
- обсяг традиційним способом зібраних корпусів текстів є досить обмеженим.

Усе це зумовлює необхідність застосування нових інформаційних технологій в процесі збору мовного матеріалу. Так, якщо комп'ютерні технології широко застосовуються в друкарстві та засобах ЗМІ, то істотно спростився процес отримання матеріалу: більшість великих газет мають електронні версії, що функціонують в інформаційних мережах (інтернеті). Існують сьогодні також і досить продуктивні пристрої для сканування та розпізнавання текстів. Багато видавництв використовують сьогодні для укладання словників спеціально підготовлені корпуси текстів. Н., англійське видавництво “Коллінз” під час підготовки словників англійською мовою.

Цей технологічний прогрес однак призвів до появи нових проблем, що суттєво ускладнюють застосування мовного матеріалу як у наукових, так і в науково-практичних цілях (н., для складання словників). Надмірний обсяг досліджуваних даних може ускладнити опис мовного явища. Такий ефект виникає в двох випадках: по-перше, коли інформації занадто багато, по-друге, коли зібраний мовний матеріал спотворює, змінює реальну картину функціонування мови стосовно описуваного явища.

На жаль, ці проблеми є рутинною практикою сучасного мовознавства. Саме тому постає задача розробки загальних принципів побудови лінгвістичних корпусів із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій. Розглянемо дві найважливіші теми корпусної лінгвістики, пов'язані з конструюванням корпусів текстів:

- формулювання загальних вимог до корпусів даних з боку користувача;
- висвітлення досвіду створення корпусів даних для різних дослідницьких проектів.

Ми обговорюватимемо проблеми створення корпусів текстів, однак більшість із них можна перенести й на корпуси даних інших типів.

2. *Вихідні поняття корпусної лінгвістики.*

Корпусна лінгвістика, як і інші дисципліни, має свій поняттєвий апарат, хоча більшість із цих понять ще не мають чіткого визначення в науковій літературі.

Проблемна галузь – галузь реалізації мовної системи, що містить феномени, які є об'єктами лінгвістичного опису, дослідження. Для конкретного корпусу проблемна галузь може мати необмежений обсяг і визначається обраним об'єктом аналізу. В ідеалі проблемна галузь повинна мати два виміри – мовний та мовленнєвий. Мовленнєвий представлений мовленнєвими висловлюваннями (реалізаціями), а мовний вимір виявляється в існуванні потенційної можливості появи інших слововживань, що доповнюють наявний масив реалізацій. Зазвичай мовний аспект під час розробки корпусів текстів ігнорується.

З практичного погляду проблемна галузь постає як множина даних, обробка яких ускладнена через те, що мовних реалізацій забагато.

Корпус (масив, текст) – 1. Приблизна сукупність висловлювань, відібраних для аналізу та представлених у вигляді письмового тексту, магнітофонного запису тощо. 2. Уся сума (сукупність) творів, породжень мовлення, створених колективом носіїв даної мови (А.Ахманова).

Корпус даних – це сформована за певними правилами вибірка даних із проблемної галузі. Тому корпус даних є результатом відображення з проблемної галузі. На відміну від проблемної галузі, корпус даних має один вимір – мовленнєвий, оскільки сам по собі він не має здатності породжувати свої складові.

Одиниця збереження корпусу даних. Оскільки корпус даних – це певна вибірка з проблемної галузі, сформована за певними принципами, то одиниця збереження безпосередньо залежить від того, за яким принципом здійснюється вибірка. Одиниця збереження – це певна сукупність природномовленнєвих висловлювань проблемної галузі, якій протиставляється один опис певною метамовою, яка визначається процедурою формування корпусу. Такими одиницями можуть бути слова, фрази, речення, словосполучення, цілі тексти або їх фрагменти.

На підставі опису одиниці збереження можна судити про те, яка частина проблемної галузі представлена в корпусі. Н., одиниця збереження корпусу

рекламних слоганів (Інститут російської мови РАН) містить такі характеристики:

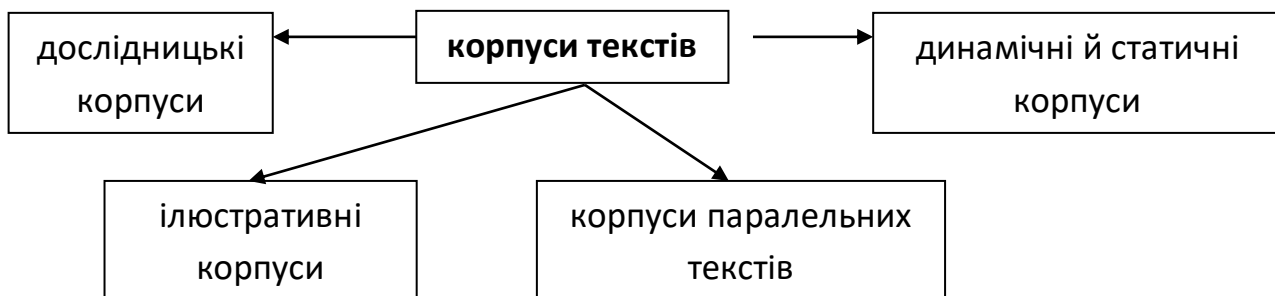
- салоган: Для чоловіків, які кохають жінок, які кохають чоловіків.
- фірма: Луїс Аззаро.
- предмет: туалетна вода Аззаро.
- галузь: косметика та парфумерія.
- вид слогана: переклад із французької.
- оригінал:.....
- джерело: Стас, Космополітен.

Висловлювання природної мови *Для чоловіків, які кохають жінок, які кохають чоловіків* та його характеристики разом утворюють одиницю збереження, яка може вводитися до бази даних або включатися до файлу текстового формату.

Одиниця збереження корпусу назв газетних статей містила б саму назву, назву газети, назву рубрики, дату та іншу необхідну інформацію. Сукупність описів одиниць збереження утворює певну множину, за якою можна оцінити репрезентативність вибірки – які газети представлені, як формувалася вибірка за часовим параметром (всі газети даного періоду або газети через певні проміжки часу або всі газети вибраних часових проміжків тощо), статті яких рубрик представлені і т.п.

Корпус текстів – це різновид корпусу даних, одиницями якого є тексти або їх достатньо значні фрагменти.

Типи корпусів даних.

Дослідницькі корпуси. Дослідницькими називаються такі корпуси, що призначені переважно для вивчення різних аспектів функціонування мовної системи. Вони будуються перед початком якогось дослідження. Він орієнтований зазвичай на широке коло лінгвістичних задач.

Ілюстративні корпуси. Вони створюються після проведення наукового дослідження: їх мета не стільки виявити нові факти, скільки підтвердити та обґрунтувати вже отримані результати. Вони не є відбитком, правильним відображенням проблемної галузі, а включають лише те, що необхідне для ілюстрації описуваного феномена.

Динамічні й статичні корпуси текстів. Спочатку корпуси були статичними й відображали стан мовної системи в певний час. Типовим прикладом таких корпусів є авторські корпуси – колекції текстів письменників. Однак значна частина суто лінгвістичних та й не тільки лінгвістичних задач потребує вияву функціонування мовних феноменів в часі – н., зміна значень слів, частоти застосування синтаксичних конструкцій тощо. Тому була

розроблена нова технологія побудови та експлуатації динамічного корпусу. Такі корпуси сьогодні називаються *моніторними*. Ці корпуси не мають постійного обсягу: упродовж завчасно визначеного проміжку часу відбувається їх поновлення або доповнення новими текстами. Вони дають також змогу користувачеві в процесі роботи виділити із загального генерального корпусу робочий корпус, що включає лише частину текстів генерального корпусу. Н., динамічний корпус із сучасної публіцистики.

Корпуси паралельних текстів. Для наукових і практичних цілей формуються корпуси паралельних текстів. За своєю структурою вони є підмножиною текстів мовою-джерелом та одна або кілька підмножин текстів, що є перекладами текстів мови-джерела на мови-мети. Н., текст “Аліса в країні чудес” та його переклади на німецьку, французьку, російську мови можуть формувати такий корпус або бути частиною великого корпусу паралельних текстів.

Спосіб представлення та збереження корпусу даних. Найбільший інтерес викликають ті способи, що спираються на сучасні комп’ютерні технології збереження та обробки даних. Можна виділити два основні способи представлення – неструктурований текстовий формат збереження (запис графем тексту в кодах) та структурований формат збереження (текст зі спеціальною розміткою). До останнього типу можна віднести й запис даних у вигляді баз даних різного типу.

Межа (поріг) відображення. Оскільки корпус даних є звуженням проблемної галузі, то очевидно, що не всі частини проблемної галузі входять до його меж. Найпростішим способом звуження проблемної галузі і відповідно забезпеченням репрезентативності корпусу є пропорційне, механічне звуження. Співвідношення між корпусом даних та проблемною галуззю при пропорційному звуженні називається *межею (порогом) відображення*. Чим вище поріг, тим більша ймовірність, що якісь феномени проблемної галузі, що мають порівняно низьку частоту, не потраплять до корпусу даних. Наприклад: проблемна галузь містить 20 контекстів, а до корпусу даних слід включити лише 5, тобто необхідно звужити проблемну галузь в 4 рази. Наявні контексти є прикладами реалізації різних синтаксичних явищ: в 10-ти з них представлені прості речення, у 8-ми – складні, решта 2 – парцельовані речення. У корпусі даних один контекст буде відповідати п’яти контекстам проблемної галузі. Це означає, що парцельовані конструкції при пропорційному звуженні в 4 рази не потрапляють до корпусу даних. Часто для оцінки релевантних параметрів проблемної галузі залучається експертна оцінка.

Параметризація проблемної галузі. Звуження проблемної галузі до дослідницького корпусу базується на виділенні певних характеристик текстів проблемної галузі, що є релевантними для подальшого дослідження. Сукупність цих характеристик (їх можливі комбінації) утворює багатовимірну матрицю, що є основою для відбору текстів до корпусу.

Вимоги до корпусу текстів з боку користувачів

Корпус, являючись відображенням проблемної галузі, повинен суміщати, з погляду користувача, досить суперечливі вимоги. Це зумовлює необхідність дотримання балансу між ними. Те, як автор корпусу намагається поєднати різні вимоги, формує стратегію побудови корпусу.

Основні вимоги до корпусів текстів:

1. Репрезентативність.
2. Повнота.
3. Економічність.
4. Структуризація матеріалу.
5. Комп'ютерна підтримка.

Репрезентативність. Це важливий критерій до корпусу текстів. *Репрезентативність* – це здатність корпусу текстів відображати всі властивості проблемної галузі, релевантні для даного типу лінгвістичного дослідження, в певні пропорції, що визначається частотністю явища в даній проблемній галузі. Тобто частота явища в проблемній галузі повинна бути близькою до її частотності в проблемній галузі. Ця вимога орієнтує збірника корпусу до спеціалізації свого продукту за рівневим принципом: фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні, текстові та ін. корпуси. Н., текстові корпуси повинні містити у відповідній пропорції тексти з базовими, найбільш типовими макроструктурами, наявними в проблемній галузі. Лексичні корпуси – повинні включати обрані дослідником поля лексичних одиниць тощо.

Прагнення до репрезентативності накладає певні обмеження на одиниці збереження корпусу: якщо для морфології це можуть бути максимум словосполучення та окремі речення, то для власне текстових корпусів одиницями збереження мають бути цілі тексти та фрагменти їх макроструктур.

Звичайно репрезентативність не вичерпується переліченими параметрами. У кожному конкретному випадку може бути необхідним урахування стилістичної, часової, авторської та інших складових текстового масиву проблемної галузі.

Повнота. Репрезентативність корпусу вказує на те, що одиниці проблемної галузі відображаються пропорційно в корпусі даних, але при певному порозі деякі релевантні явища зникнуть з корпусу, не потраплять до нього (приклад з парцельованими реченнями). Повнота вимагає врахування релевантних явищ, навіть якщо це не відповідає ідеї пропорційного звуження. Вимога повноти є необхідною тоді, коли лінгвіст-конструктор корпусу приблизно знає, що є предметом його пошуку. В таких випадках дослідницький корпус може набути ознак ілюстративного корпусу.

Економічність. Корпус текстів повинен економити зусилля дослідника під час вивчення проблемної галузі. Корпус повинен бути не тільки підмножиною текстів проблемної галузі, а й за можливості істотно відрізнитися від неї за обсягом. Однак для дослідницьких корпусів економія не повинна проводитися за рахунок репрезентативності.

Структуризація матеріалу. Визначення одиниць збереження корпусу даних не повинно бути непосильним завданням для користувача. Інколи на склад одиниць збереження накладаються істотні обмеження. Якщо одиницею збереження є фрагмент тексту (речення або група пов'язаних між собою речень), то важливо, щоб він був самодостатнім.

Комп'ютерна підтримка. Бажаною є підтримка корпусу текстів комплексом програм з обробки даних, що забезпечують функції зіставлення конкордансів, статистичної інвентаризації, автоматичної словникової роботи (укладання повних та часткових словників за різними параметрами – за

частотністю, алфавітом тощо). Як мінімум, корпус має бути адаптованим до комп'ютерної обробки – не містити переносів, зайвих пробілів тощо.

Тема: Прикладні аспекти психолінгвістики

Мета: установити взаємозв'язок роботи прикладних аспектів психолінгвістики; усвідомити значення, роль психолінгвістики у прикладному аспекті.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Психолінгвістика, її предмет і завдання.
2. Судова психолінгвістика.
3. Психолінгвістика допиту.
4. Брехня в мовленні. Детектор брехні.
5. Ідентифікація особистості за мовленням.
6. Мова і гендер.
7. Нейролінгвістичне програмування.
8. Мова і мовленнєвий вплив.
9. Сучасний стан психолінгвістики.

Ключові слова: психолінгвістика, аспекти мови, мова, мовлення, мовленнєва діяльність, мовна продукція, мовна особистість, гендер, судова психолінгвістика, нейролінгвістичне програмування.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Белянин В.П. Психолингвистика. – М., 2004.
3. Выготский Л. Мышление и речь. – М., 1996. – 416с.
4. Горелов И.Н., Седых К.Ф. Основы психолингвистики. – М., 2004. – 316с.
5. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 160с.
6. Залевская А.А. Введение в психолингвистику. – М., 1999.
7. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – М., 1997. – 386с.
8. Зимняя И. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва-Воронеж, 2001.- 432с.
9. Шахнарович А.М. Проблемы психолингвистики. – М., 1987. – 237с.

1. Психолінгвістика, її предмет і завдання.

Психолінгвістика – наука відносно молода, але вона вже встигла заявити про себе не тільки завдяки своїй міждисциплінарності, а й новизні підходів, результативності досліджень.

Психолінгвістика – міждисциплінарний напрям, який відрізняється особливим діяльнісним ракурсом вивчення взаємодії мови, мовлення, свідомості. Ця наука не має чітких меж.

Вітчизняний учений Олена Селіванова в енциклопедії “Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія” дає таке визначення:

“Психолінгвістика – маргінальна галузь лінгвістики, спрямована на дослідження розвитку й застосування мовленнєвої здатності як психічного феномена, її реалізації у механізмах породження та сприйняття мовлення у проекції на психічну діяльність людини в її соціально-культурній взаємодії й кодову систему мови. Предметом ПЛ є співвідношення особистості зі структурою й функціями мовленнєвої діяльності та мовою.”

Сьогодні деякі зарубіжні дослідники розглядають ПЛ і як галузь психології (В.Белянин), і як галузь лінгвістики (О.Селіванова, О.Леонт'єв), і як галузь когнітивної науки в цілому.

Психолінгвістика виникла в 50-ті роки 20 ст. як дисципліна, що інтегрує знання в галузі лінгвістики й психології. У лінгвістики й психолінгвістики спільний предмет – мовна система. Однак якщо лінгвістика вивчає організацію мови за її законами, то ПЛ вивчає породження мовлення, його сприймання, засвоєння тощо. ПЛ розглядає три основні **аспекти мови**, що тісно пов'язані між собою:

- Мовленнєву діяльність (процеси говоріння й розуміння мовлення);
- Мовну систему (словник і граматику);
- Мовний матеріал (тексти, тобто сукупність всього сказаного й усвідомленого в певній ситуації в той чи інший період життя даної громади).

Співвідношення і зв'язок цих аспектів полягають в наступному: мовленнєва д-ть породжує мовний матеріал (тексти). Мовна система виводиться лінгвістами з мовного матеріалу. Мовленнєва д-ть і продукує мовний матеріал, і несе в собі зміни мовної системи.

У своєму прикладному аспекті ПЛ може бути корисною для багатьох галузей психології: педагогічної, медичної психології, патопсихології й нейропсихології, психіатрії й дефектології, військової й юридичної психології, політичної психології й психології реклами. Саме ці прикладні дисципліни та їх завдання є сьогодні стимулами до розвитку психолінгвістики.

Мова – це система знаків із закодованими у ній результатами пізнання дійсності (система правил), система специфічних національних особливостей, характеристик. Існування мови виявляється у її функціонуванні у мовленні.

Мовлення – реалізації мови-коду. Мовлення є формою існування живої мови, у мовленні мова функціонує і тому перебуває у постійному розвитку. Мовлення не існує без мови. Якщо мова відносно стабільна, то мовлення динамічне; мова об'єктивна і стабільна – мовлення суб'єктивне й довільне; мова відображає досвід колективу – мовлення відображає насамперед досвід індивідуума. Якщо у мові відбито ментальність народу, то у мовленні виявляються риси конкретної людини з її світосприйманням, знаннями, вихованням, соціальними х-ками тощо.

Мовна особистість – це носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку.

Мовленнєва діяльність – це сукупність психофізіологічних дій організму людини, які спрямовуються на сприймання і розуміння мови або породження її в усній чи писемній формі. МД пов'язана з психічною д-тю

особистості, з розвитком її інтелекту й емоцій. Типи МД: аудіювання, читання, говоріння, письмо.

2. Судова психолінгвістика.

Судові психологи займаються аналізом свідчень свідків, аналізують тексти допитів, розглядають анонімні тексти, що містять погрози, і в цілому постійно стикаються з відображенням й інтерпретацією дійсності засобами мови. При цьому вони не можуть не застосовувати лінгвістичні знання. Судова психолінгвістика тісно пов'язана з судовою лінгвістикою, яку можна визначити як приложення до лінгвістичної теорії й методології до проблем юриспруденції. Судова ПЛ займається аналізом не стільки особливостей мовленнєвого спілкування, скільки мовної (і мовленнєвої) особистості, що стоїть за текстом.

3. Психолінгвістика допиту.

Одним з розділів судової психолінгвістики є психологія допитів і свідчень. Представники правоохоронних органів отримують, фіксують і оцінюють інформацію від свідків, потерпілих, підозрюваних. При цьому вони часто застосовують допит. Він являє собою специфічну, регламентовану законом форму мовленнєвого спілкування, що має характер співпраці або (це найчастіше) протиборство. Для судового психолога важливі такі фактори:

- як зафіксувати свідчення;
- які тактики допиту й методи впливу на допитуваних є допустимими;
- як діагностувати завідомо неправдиві свідчення.

Встановлено, що дачу свідчень істотно впливають процесуальний статус допитуваного (свідок, підозрюваний тощо), його вік, освіта, життєвий досвід, уся сукупність його психофізіологічних здібностей, особливості сприйняття й пам'яті. Так, причинами помилок у свідченнях можуть бути, крім суб'єктивних рис допитуваних, умови допиту, мовлення слідчого, зміст і форма питань. Вони можуть негативно впливати на збереження й відтворення інформації свідком.

Н., в одному з психолінгвістичних експериментів учасникам експерименту показали документальний фільм, де було зображено зіткнення автомобілів, що рухалися на різній швидкості – 20, 30 і 40 міль у годину. Після перегляду фільму учасників опитали про швидкість руху автомобілів, і з'ясувалося, що вони не були точними у своїх відповідях. Відповіді були переважно однаковими і не залежали від швидкості машин. Після цього піддослідних було розподілено на 2 групи, однакових за віком і статтю. Після перегляду цих же трьох плівок їм ставили подібні питання про швидкість руху автомобілів перед аварією. Але ці питання різнилися між собою одним словом. Відповіді на них виявилися різними в залежності від того, яке дієслово застосовувалося у питанні: нейтральне (3-6) чи експресивно забарвлене (7).

3. З якою швидкістю рухалися машини, коли вони *зіткнулися* одна з одною?

4. З якою швидкістю рухалися машини, коли вони *стукнулися* одна з одною?

5. З якою швидкістю рухалися машини, коли вони *штовхнули* одна одну?

6. З якою швидкістю рухалися машини, коли *відбулося зіткнення*?

7. З якою швидкістю рухалися машини, коли вони *врізалися* одна в одну?

Результати: 3-6 питань – дали відповідь 34.8 міль; 7 питань – 40.8 міль.

При нейтральному формулюванні питання швидкість автомобілів була визначена в середньому як 55.7 км./год., а при експресивно забарвленому – 65.3 км /год. Реальна швидкість машин при цьому не мала значення. Цей експеримент довів, що навіть візуальні враження знаходяться під впливом тих слів, що використовуються для постановки питання, і тим самим суттєво визначають характер сприйняття.

Значні відмінності можуть бути в мовленні вільної людини й людини, на яку здійснюють вплив. Спеціальні дослідження довели, що застосування під час допиту методів психічного тиску, навіювання, гіпнозу або дезінформації підвищує ймовірність виникнення помилок та неправдивих свідчень.

Крім того, у судовій практиці нерідкими є випадки, коли автором тексту є одна людина, а виконавцем – інша. Так, в одному з випадків, що став предметом судово-психологічної експертизи, слідчий не був автором тексту, але був автором його змісту. Це виражалося в тому, що він говорив піддослідному, що треба писати, а той викладав “свої” (так звані) думки власними словами. Експертиза це розпізнала, оскільки експерти зрозуміли, що на нижніх рівнях породження текст зізнання відображав індивідуальні психолінгвістичні особливості виконавця, але його загальна структура й композиція були піддослідному абсолютно чужими. Інакше кажучи, організація тексту, його жанр були задані виконавцю слідчим. Саме застосування знань з галузі психолінгвістики дало можливість розпізнати справжнього виконавця.

4. Брехня в мовленні. Детектор брехні

Особливою проблемою судової психолінгвістики є проблема правди і брехні в мовленні. Особливістю людського мовлення є те, що людина може заперечувати сказане і навіть повідомляти про те, чого ніколи не існувало. Брехня являє собою навмисне заперечення справжнього стану речей. Вона найчастіше виражається у змісті мовленнєвих повідомлень, негайна перевірка яких є ускладненою або неможливою.

Як свідчать експерименти і спостереження, мовлення людини, що намагається спотворити реальний стан речей або ввести когось в оману, відрізняється від правдивого мовлення. Розповідаючи придуману розповідь, людина описує її як таку, яку справді бачив, з якою стикався в житті, під опису якої важко помилитися. Розповідь видається ідеальною ще й тому, що відсутні повернення до попередніх фактів, про які людина забула розказати (що часто буває в нормі, під час відтворення реальних фактів). Через те, що описувана ситуація відома піддослідному дуже добре, деталі опису виявляються надто дрібними й специфічними, часто відомими тільки самому оповідачеві. У правдивій розповіді деталей менше.

Під час опису придуманої ситуації немає вставних слів з відтінком сумніву. Непевності, тому що описувана ситуація піддослідному добре відома. У придуманих текстах більше елементів, пов'язаних з логічною обробкою інформації (*це так, саме так*), неозначених займенників (*який-небудь, де-небудь*) а у правдивих текстах – переважають модальні слова із значенням можливості (*можливо це так, тому що*). У правдивих текстах також більше лексики, що належить до візуального каналу сприймання дійсності, а у

придуманих – більше динаміки, об'єм мовленнєвої продукції є меншим. Під час брехні мовлення є повільнішим.

Розпізнання брехливого висловлювання вимагає також уваги й до жестів і міміки. Так, вважається, що коли людина чесно дивиться в очі, то вона говорить правду. Але насправді навпаки: той, хто бреше, зберігає більш тривалий контакт з слухачем. При цьому положення тіла напружене й стиснене.

Сучасним засобом розпізнавання брехні є детектор брехні. В основу його створення лягли дослідження з галузі психолінгвістики. Виміряючи ступінь змістової близькості слів у свідомості людини, вітчизняні дослідники А.Лурія і О.Виноградов винайшли нову методику, що ґрунтується на методиці асоціативного експерименту. Вони досліджували особливості судинних рефлексів людини. При цьому були виділені три типи реакції на подразник: нейтральна, орієнтувальна й захисна.

Під час нейтральної реакції на зовнішній подразник-стимул судини пальців та голови знаходяться в нормальному, звичайному стані і не показують ніяких змін. Під час орієнтувальної реакції, коли людина активно реагує на якийсь подразник, але без додаткової мобілізації зусиль, судини пальців стискаються, а судини голови розширюються. Під час захисної реакції стискаються судини і голови, і пальців. Спеціальні датчики фіксують кожен з трьох станів. Ці особливості було покладено в основу створення детектора брехні.

Сучасний детектор брехні є апаратним комплексом. Що служить для об'єктивної фіксації фізіологічних показників: кардіограми, електроенцефалограми, тремору (тремтіння пальців рук), тиск, дихання тощо. Ці показники застосовуються з метою аналізу емоційних відповідей на стимули, що подаються під час допиту або бесіди. Піддослідному ставлять як нейтральні питання (відповіді на них експериментатору відомі) та і емоційні питання. Н.: *ви носите взуття? Та Ви вживали колись наркотики?* Суттєві відмінності у реакціях людини на такі питання і є показниками брехні.

Свідомий контроль вегетативних функцій з боку піддослідних практично неможливий без спеціальних тренувань. Тому ефективність застосування детектора брехні сягає 70% і більше. Однак є й недоліки: сама процедура допиту може викликати сильні емоції, окремі слова теж (н., слово ніж, якщо людина була свідком злочину. Або в дитинстві сильно порізалася ножем).

5. Ідентифікація особистості за мовленням.

Поширеним методом визначення особистості за мовленням є аналіз почерку. Графологія – досліджує почерк з т.з. відображення в ньому індивідуально-психічних особливостей людини, що пише.

Почеркознавча експертиза науковий аналіз індивідуальних особливостей почерку з метою ідентифікації текстів, надписів або з метою дослідження психічних станів, що відображаються в рукописному тексті. Почеркознавча експертиза дозволяє також встановити конкретних виконавців текстів, умов їх виконання, встановити їхні соціально-демографічні параметри (вік, стать тощо). Ця експертиза часто застосовується в криміналістиці.

Почерк як вияв мовленнєвої д-ті людини залежить від її акцентуації особистості, властивостей нервової системи, психофізіологічних особливостей тощо. Так, сильний натиск х-ний для домінуючих особистостей, слабкий – для

невпевнених у собі людей. істероїдність (бажання звернути на себе увагу) – виявляється у завитках, хвилястих лініях, відкритих літерах. Депресивність (знижений настрій) – нахил лінії вниз в кінці рядка, слабкий натиск, маленький міжрядковий інтервал, маленька відстань між літерами, словами й полями. Маніакальність – великі літери.

Особливості почерку зберігаються і під час письма іноземною мовою.

Дослідження мовлення, його змісту й структури також може давати опис людини, інформацію про неї. При цьому цінним є як саме висловлювання, так і окремі його лексичні, граматичні одиниці.

Важливою х-кою мовлення, що відображає особистість мовця, є розмір і якість словника. Він відображає багатство лексикону людини. Так, під час аналізу реального випадку пропажу дружини існував лист на 6 сторінках, що нібито був написаний нею. У ньому йшла мова про те, щоб її не шукали, бо вона пішла до іншого. Психолінгвістичний ан-з кількох листів чоловіка показав, що в них міститься значно більше граматичних, синтаксичних, орфографічних і пунктуаційних помилок, ніж в листах, справді написаних дружиною. Подібні помилки були і в листі, що підлягав аналізу. Висновок експерта про підробку прощального листа потім підтвердився зізнанням чоловіка у вбивстві.

Сьогодні актуальними є питання експериментальних досліджень проблеми ідентифікації ос-ті за усним мовленням і голосом. Основними х-ками голосу при цьому є гучність голосу; тривалість; висота тону; висотний діапазон ті ін. за голосом можна багато дізнатися про людину: настрій, фізичний стан, емоційний стан тощо.

6. Мова і гендер.

Під гендерною приналежністю розуміють не біологічну стать, а скоріше соціальну роль (бути чоловіком чи жінкою і здійснювати відповідно до цього дії, в тому числі й мовленнєві). При цьому важливо враховувати особливості стереотипів мужності й жіночості, що є прийнятими в досліджуваній культурі і знаходять своє відображення в мові.

Дослідження мови чоловіків і жінок свідчать, що є певні відмінності між тим, як говорять і пишуть чоловіки й жінки. Ці особливості виявляються в мовленнєвій поведінці і в мовленні. Так, чоловіки частіше перебивають, більш категоричні, прагнуть керувати тематикою діалогу тощо. Цікаво, що на відміну від прийнятого стереотипу. Чоловіки говорять більше за жінок. Їх речення зазвичай коротші, вони частіше вживають абстрактну лексику, а жінки – конкретну; чоловіки частіше використовують іменники й прикметники, а жінки – дієслова. Чоловіки вживають більше відносних прикметників, жінки – якісних. Асоціативні поля в мовленні чоловіків пов'язані зі спортом, полюванням, професією, військовою сферою; у жінок – природа, тварини, побут.

У жіночому мовленні більше емоційної лексики, часте використання вигуків, вони більше чутливі до змістової цілісності тексту, багатший словник і синтаксис.

Всі ці дані можуть застосовуватися під час ідентифікації тексту; під час розробки реклами, призначених для чоловіків або для жінок; під час спілкування з представниками різних груп.

7. *Нейролінгвістичне програмування.*

Цей метод виник в 1972р. в Каліфорнії. Це метод мовленнєвого й немовленнєвого впливу. НЛП базується на таких принципах:

- Можливість вибору краща, ніж її відсутність;
- Люди завжди роблять найкращий вибір, що є доступним для них в даний момент;
- Люди володіють необхідними ресурсами, їм треба тільки знайти доступ до них в необхідному місці й в необхідний час;
- Нема поразок, є лише можливість отримати новий досвід; нема проблем – є задачі, які треба вирішувати;
- Карта не є територією;
- Люди реагують на свою карту реальності, а не на саму реальність;
- Будь-яка людина може зробити багато. Якщо хтось один робить щось, то можна змоделювати це і навчити іншого;
- Можна досягти всього, якщо розкласти задачу на досить дрібні частини;
- В будь-якій системі виявляється головним той елемент, що є найбільш гнучким;
- Будь-яка поведінка корисна в деякому контексті;
- За будь-якою поведінкою криється позитивний намір.

Кожне з цих трактувань має свою фізіологічну й лінгвістичну основу. Н., принцип відсутності поразок передбачає переформулювання, що ґрунтується на пошуку антонімів і асоціацій позитивних:

Апарат маленький, проте легкий.

Пристрій великий, відтак не вкрадуть.

Швидко закінчилося – більше вільного часу. Довго тривало – краще запам'ятається.

Граючи на антонімах і асоціаціях НЛП використовує часто закони людського сприйняття мовлення. Вживання навіть звичайних фраз може містити інформацію, що відкрито не виражається. А вміння розпізнавати цю інформацію (пресуппозиторії) і застосовувати її в мовленні дозволяє краще зрозуміти співбесідника. Н.: якщо цей собака знову почне гавкати, мені доведеться виставити її з дому.

Повідомляється приховано про: мовець має дім. Мовець має собаку, що гавкає. Мовець не любить собак, що гавкають.

Передбачаючи, що серед людей є візуали, аудіали, кінестетики й логіки, НЛП пропонує свого роду словники. Що слід застосовувати для кращого порозуміння з людьми певних типів.

візуальний	аудіальний	кінестетичний	Дигітальний
бачити	говорити	Відчувати, сприймати	Розуміти
Бути в фокусі	Прислухатися до голосу розуму	Торкатися сутності питання	Розуміти
помітити	почути	відчути	Усвідомити
ясновидение	передбачення	передчуття	Вгадування
яскраво	голосно	відчутний	Серйозний

Т.ч, техніка НЛП активно розробляє техніки спілкування, що ґрунтуються на застосуванні непрямих мовленнєвих актів. Це, в свою чергу. Дозволяє протистояти маніпулюванню, що являє собою спонукання людини до здійснення дій, зміст яких їй не відомий. Ці техніки часто застосовуються в рекламі, в бізнесі, політиці. Вони реально діють.

9. Сучасний стан психолінгвістики.

Сучасний період розвитку ПЛ співпадає з розвитком когнітивних наук. А саме ПЛ стала частиною цих когнітивних дисциплін, що намагаються дати відповідь на питання про характер знання, структуру ментальних уявлень та про те, як вони застосовуються в мисленнєвих процесах.

Когнітивний період розвитку ПЛ характерний поступовим відхиленням від суто лінгвістичної теорії та спробою визначити місце мови серед інших фундаментальних психічних процесів. Когнітивна психологія – галузь психології, що вивчає, як люди отримують інформацію про світ, як ця інформація усвідомлюється людиною, як вона зберігається в пам'яті та як перетворюється в знання, як ці знання потім впливають на нашу увагу та поведінку. Тобто когнітивний підхід полягає в прагненні зрозуміти, яким чином людина розшифровує інформацію про дійсність та організує її, щоб приймати рішення або розв'язувати завдання. Вітчизняна ПЛ орієнтується сьогодні передусім на опис процесів перетворення змістової інформації – розглядаються процеси творення мовлення, його розуміння та інтерпретації.

Отже, сьогодні прикладні аспекти ПЛ мають великі перспективи.

Створена Міжнародна організація прикладної психолінгвістики зі штаб-квартирою в Португалії, кожні три роки проводяться міжнародні симпозиуми із психолінгвістики. В Японії видається Міжнародний журнал психолінгвістики під назвою “Міжнародний журнал людської комунікації”. Він присвячений вирішенню таких проблем:

- розуміння й породження мовлення;
- переклад;
- мова та освіта;
- білінгвізм;
- порушення мовлення;
- мовні технології та моделі людської комунікації;
- засвоєння мови;
- невербальні аспекти комунікації;
- семіотика в психолінгвістичному аспекті;
- мова та влада;
- аналіз літературного тексту;
- мовленнєві технології та моделі людської комунікації;
- засоби масової комунікації.

Етнолінгвістика. Лінгвокультурологія

Мета: оволодіти знаннями у сфері етнолінгвістики та лінгвокультурології; засвоїти властивості, закони етнолінгвістики та

лінгвокультурології; усвідомити значення, роль етнолінгвістики та лінгвокультурології.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Етнолінгвістика як наука. Історія виникнення.
2. Етносоціальні функції мови.
3. Основні поняття етнолінгвістики.
4. Мовні картини світу.
5. Лінгвокультурологія.
6. Методи лінгвокультурології.

Ключові слова: етнолінгвістика, лінгвокультурологія, картина світу, мовна картина світу, концепт, методи етнолінгвістики, етнічна самосвідомість.

1. Етнолінгвістика як наука. Історія виникнення.

Мова є одним із найважливіших та найстабільніших ознак етнічної спільноти та невід'ємним критерієм ідентифікації етнокультурних процесів. Вивчення етнічних проблем часто починається й завершується мовним аспектом, бо саме він дозволяє точніше й глибше з'ясувати комплекс питань, пов'язаних з етогенезом, етапами формування різних народів, їх спільними та відмінними рисами тощо.

Мова, належачи до духовної культури, не може відмежовуватися від неї і не може не впливати на розуміння світу її носіями. Згідно з теорією лінгвістичної відносності Л.Уорфа та Е.Сепіра, структура національної мови визначає структуру мислення та спосіб пізнання зовнішнього світу.

Поняття мова і народ тісно пов'язані, саме мова об'єднує націю, народ і відрізняє його від інших. Таким чином, етнічний і мовний розподіл людей взаємопов'язані і зазвичай збігаються. Спільність мови, культури і самосвідомості є суттєвими ознаками нації. Цей зв'язок відчують письменники: для них мова є засобом вираження національних характерів, менталітету, зображення самотніх рис психології етносу.

В. фон Гумбольдт: "У словах, у граматичних формах, у синтаксисі закарбовує свій образ душа нашого народу; як сліди на закам'янілих пісках від води давно зниклих морів, закріплені в ній прагнення, уподобання, неприязнь, вірування, забобони, первісні знання про світ і людину".

У розгляді питання взаємодії мови і нації, етносу є дискусійним у мовознавстві. -Чому, як ви гадаєте? Деякі вчені без спільної мови не мислять етносу, інші заперечують обов'язковість спільної (єдиної) мови як необхідну основу виникнення етносу. Аргументом для них є мовні ситуації Швейцарії (користуються німецькою, французькою, італійською, ретороманською), Канади (англійська та французька), а також те, що однією мовою можуть спілкуватися кілька націй. Розглядаючи це питання, слід урахувати всі чинники, що впливають на формування етносу: мову, культуру, спільність історії, психічного складу, території, наявність державності, самосвідомості.

При інтеркультурних контактах людина проходить ряд етапів: нульова фаза, вживання в культуру, адаптація, етап рівноваги, адаптація після

повернення. Під час спілкування людини з представниками іншої культури частим є культурний шок як стан неприйняття чужої культури і лінгвістичний шок як стан здивування під час сприйняття елементів чужої мови, що можуть бути схожими на рідну мову.

Уся галузь розробок проблематики “Мова і культура”, ділиться сьогодні на дві частини – етнолінгвістичну та лінгвокультурологічну. Етнолінгвістика – діахронічна, спрямована на історично реконструктивний план виявлення культурних змістів у мовних одиницях, а лінгвокультурологія – на виявлення здатності мовних одиниць відобразити сучасну культурну самосвідомість народу, вона синхронічна.

Етнолінгвістика виникла на перетині мовознавства та етнографії (ethnos – плем’я, народ). Етнолінгвістика, на відміну від лінгвокультурології, звернена в минуле. На думку М.Толстого, О. Телії, основні завдання етнолінгвістики – реконструкції за даними мови культурних, народно-психологічних та міфологічних уявлень в їх діахронічному вияві

Корені етнолінгвістики сягають В.Гумбольдта в Європі, в Америці – Е.Сепіра, Б.Уорфа, Ф.Боаса; в Росії велике значення мали роботи Д.Зеленіна, Є.Карського, О.Шахматова, О.Потебні, О.Афанасьєва, А.Соболевського, О.Веселовського та ін. Саме етнолінгвістику В.Звегінцев схарактеризував як напрям, що зосередив свою увагу на вивченні зв’язків мови з культурою, народними звичаями, соціальною структурою суспільства й нації в цілому. Найбільш відомою є школа етнолінгвістики Н.Толстого. На його думку, мета етнолінгвістики – вияв народних стереотипів, розкриття фольклорної картини світу народу, етносу.

Етнос – мовна, традиційно-культурна спільність людей, пов’язаних спільними уявленнями про своє походження й історичну долю, спільністю мови, культури й психіки, самосвідомістю групової єдності. Етнічна своєрідність проявляється в усьому: в тому, як люди працюють, відпочивають, їдять, говорять тощо.

Етнічна самосвідомість – усвідомлення членами етносу своєї групової єдності й відмінності від інших аналогічних формувань. Це виражається в мові. Н., велика кількість пестливих форм свідчить про такі риси українців, як доброта, емпатія, співпереживання, лагідність.

В структурі етнолінгвістики можна виділити два напрями:

- Реконструкція етнічної території за мовою;
- створення етнолінгвістичної класифікації мов;
- Реконструкція матеріальної й духовної культури етносу за даними мови.

Етнолінгвістика – розділ прикладної лінгвістики, що вивчає зв’язок мови з життям народу, відбиття в мові фольклору та міфів матеріальної й духовної культури етносу (короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів за ред С.Є.Єрмоленка).

Етнолінгвістика - напрям у мовознавстві, що вивчає мову в її взаємодії з етнокультурними та етнопсихологічними чинниками (Л.Струганець).

Етнолінгвістика – дисципліна, що вивчає мову крізь призму людської свідомості, менталітету, побутової та обрядової поведінки, міфологічних уявлень та міфологічної творчості (М.І. Толстой).

Увагу етнолінгвістів привертають питання взаємодії лінгвістичних та етнічних чинників у функціонуванні й розвитку мови. Етнолінгвістика за допомогою лінгвістичних методів вивчає план змісту культури, народної психології та міфології. Етнолінгвістиці як новітньому напрямку мовознавства не вистачає розробленої методології. Це є сьогодні актуальним питанням.

Етнолінгвістика вивчає семантичну стилістику деяких категорій (обрядова лексика).

2. Етносоціальні функції мови.

Кожна мова існує реально лише як мовленнєва діяльність членів певної етнічної спільноти. Можна визначити такі етносоціальні ф-ї мови, що відображають її завдання, роль і призначення в суспільному вжитку:

- **комунікативна** – головна, універсальна, що забезпечує зв'язок між представниками як однієї етнічної групи, так і між різними етнічними спільнотами. Мова, що використовується в процесі спілкування, стає мертвою, а етнос, що втрачає свою мову, як правило, зникає чи прирікається на асиміляцію. Часто історичні тексти можуть передавати глибоку етногенетичну інформацію (повчання Володимира Мономаха, послання Шевченка “І мертвим, і живим, і ненародженим...”).

- **номінативна і гносеологічна** – вони тісно пов'язані між собою, що знаходить вираз у формулі: “не назване – не пізнане”; через номінативні одиниці розкривається специфіка сприйняття та етнічного розуміння світу. Н., у європейців для позначення поняття “сніг” зазвичай існує одна лексема, а в ескімосів їх декілька десятків. Якщо ж у мові існують прогалини у визначенні того чи іншого поняття, то це примушує використовувати для його означення іноетнічні поняття та номінації, а тому – сприймати і розуміти світ чужими очима, що порушує цілісність духовної етнокультури.

- **культуротворча та етнозберігаюча** функції: їх можна передати словами “Мова творить народ, а народ мову”. Мова – це джерело і засіб творення культури народу;

- **ідентифікуюча** – одна з найважливіших етнічних ф-й мови, що забезпечує вираження етнонаціональної приналежності особи, домінує й одночасно ідентифікує приналежну до народу особу. Однак не можна повністю ототожнювати мовну ознаку з етнічною ідентифікацією, зокрема й з українськістю, оскільки людина з різних обставин може й не володіти рідною мовою, але при цьому само ідентифікуватися як українець;

- **інтегративна ф-я** – сприяє консолідації етносу;

- **дезінтегративна** – має як позитивний, так і негативний вплив на етнокультурний розвиток: нерозуміння одним народом мови іншого народу може перешкоджати контактам між ними, а з іншого боку мова виступає одним із головних захисних бар'єрів, що стримує змішування етносів.

Кожна спільнота у своєму розвитку повинна сповна використовувати всі названі етносоціальні ф-ї мови.

3. Основні поняття етнолінгвістики.

Рідна мова – це мова пращурів, мова нації, що пов’язує людину з минулим, сучасним і майбутнім свого народу та його культурним надбанням. Поняття “рідна мова” розуміється ширше, ніж просто засіб комунікації. Багато хто вважає, що рідною є та мова, якою дитина вимовила перші слова, навчилася говорити.

Національна мова – засіб усного і писемного спілкування нації, її єдиний літературний варіант.

Державна мова – закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов’язкове в державних установах, адміністративних органах та організаціях, у закладах освіти, культури, науки, засобах масової інформації. Державною мовою буває переважно мова корінного населення країни. Державний статус мови є одним із найвищих виявів самоутвердження нації, що законодавчо забезпечує її вживання в усіх сферах суспільного життя. Якщо в багатонаціональній країні статус державної мови виконує мова більшої частини населення, то в такому вона фактично виступає і національною мовою.

4. Мовні картини світу.

Одним з основних понять етнолінгвістики є поняття мовної картини світу. Кожна мова по-своєму членує світ, тобто має свій спосіб його представлення. Звідси виходить, що кожна мова має свою картину світу і мовна особистість повинна будувати свої висловлювання відповідно до цієї картини.

Поняття картини світу будується на вивченні уявлень людини про світ. Вона може бути представлена за допомогою просторових, кількісних, етичних та ін. параметрів. На її формування впливають традиції, мова, природа, виховання, навчання та ін. соціальні чинники. Термін “картина світу” було введено у фізиці наприкінці 19-поч. 20ст. Згодом це поняття отримує загальнофілософський статус та перетворюється в універсальну категорію. Картина світу складається із концептів та зв’язків між ними, тому її ще називають концептуальною картиною світу.

Концепт – це глобальна мисленнєва одиниця, що являє собою елемент знання. За змістом концепти поділяються на *уявлення* (мисленнєвих малюнок) (яблуко, груша, спека, кислий тощо), *схеми* (н., схематичний образ людини, дерева), *поняття* (квадрат – прямокутник з різними боками), *фрейм* (магазин, стадіон, лікарня), *сценарії* (поїздка до іншого міста, відвідування театру, екскурсія, бійка); *геіштальт* (школа, кохання).

Сукупність концептів складає **концептосферу**.

Національна концептосфера – це сукупність категоризованих, оброблених, стандартизованих концептів у свідомості народу. Більшість концептосфер різних етносів майже співпадає, що забезпечує можливість перекладу. Однак є й інші випадки: в японській мові є слово, що позначає блиск місяця на поверхні води.

Проблему “мовного світосприймання” як лінгвістичної категорії було сформульовано ще на початку 19 ст. В.Гумбольдтом (“внутрішня форма мови”). У 20ст. вивчення мовної картини світу було пов’язано з етнолінгвістикою, лінгвістичною філософією. В кінці 20 ст. питаннями МКС займалися С.Васильєв, Г.Брутян, Г.Колшанський, Н.Сукаленко, М.Блек, Д.Хаймс та ін. Сьогодні вона розглядається як багатогранний ментальний феномен, що зв’язує мову з мисленням, з навколишнім світом, з культурно-

етнічними реаліями та змістом найскладніших абстрактних понять, що функціонують у мові.

Мовна картина світу – спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами (Ірен Штерн).

Мовна картина світу (МКС) не стоїть поряд із спеціальними картинами світу (хімічною, фізичною тощо), вона їх випереджає й формує, оскільки мова є засобом пізнання світу.

МКС формує тип ставлення людини до світу (природи, тварин, до себе як елемента світу), визначає норми поведінки людини. Кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття й організації світу. Значення, що в ньому виражаються, складають єдину систему поглядів, своєрідну колективну філософію, що нав'язується в якості обов'язкової для усіх носіїв мови. Формується світ людей, що говорять однією мовою, тобто МКС як сукупність знань про світ, відтворених у лексиці, фразеології, граматиці тощо. Таким чином, роль мови полягає не тільки в передачі інформації, а й у внутрішній організації того, що підлягає повідомленню, визначає зміст повідомлення.

5.Лінгвокультурологія..

Лінгвокультурологія як самостійний напрям лінгвістики оформилася в 90-ті роки 20 ст. Термін “лінгвокультурологія” з'явився в останнє десятиліття у зв'язку з роботами фразеологічної школи під керівництвом В.Телія, роботами Ю.Степанова, А.Арутюнової, В.Воробйова, В.Шаклеїна, В.Маслової та ін. Якщо культурологія досліджує самосвідомість людини по відношенню до природи, суспільства, історії, мистецтва та ін. сфер її соціального й культурного існування, а мовознавство розглядає світогляд, що відображається й фіксується в мові у вигляді ментальних моделей мовної картини світу, то лінгвокультурологія досліджує мову і культуру, що знаходяться в діалозі, взаємодії.

Лінгвокультурологія - це галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики й культурології й досліджує прояви культури народу, що відображаються й закріплюються в мові.

З лінгвокультурологією тісно пов'язана етнолінгвістика й психолінгвістика, навіть так тісно, що В.Телія розглядає її як розділ етнолінгвістики, що досліджує лише синхронну взаємодію мови й культури: досліджує живі комунікативні процеси і зв'язок використовуваних у них мовних висловів з синхроннодіючим менталітетом народу. Але це не так. Якщо етнолінгвістика оперує переважно історично значимими даними й прагне в сучасному матеріалі виявити історичні факти того чи іншого етносу, соціолінгвістика розглядає виключно дані сьогодення, то лінгвокультурологія досліджує як історичні факти, так і сучасні мовні факти крізь призму духовної культури. Цієї т.з. дотримуються не всі вчені.

Напрями сучасної лінгвокультурології:

- Лінгвокультурологія окремої соціальної групи, етносу в певний період, тобто дослідження конкретної лінгвокультурологічної ситуації;

- Діахронічна лінгвокультурологія;
- порівняльна лінгвокультурологія (вивчення різних, але взаємопов'язаних етносів);
- Зіставна лінгвокультурологія.

Завдання лінгвокультурології полягають у вирішенні питань:

1. Визначити, як культура бере участь в утворенні мовних концептів;
2. З'ясувати, до якої частини значення мовного знака прикріплюються “культурні смисли”;
3. З'ясувати, чи усвідомлюються ці смисли мовцем і слухачем і як вони впливають на мовленнєві стратегії;
4. Дослідити, чи існує в реальності культурно-мовна компетенція носія мови, на підставі якої втілюються в текстах і розпізнаються носіями мови культурні змісти;
5. Яка концептосфера (сукупність основних концептів даної культури), а також дискурси культури; культурна семантика даних мовних знаків, що формується на основі взаємодії мови й культури;
6. Як систематизувати основні поняття лінгвокультурології, тобто створити понятійний апарат.

6. Методи лінгвокультурології

Методи лінгвокультурології - це сукупність аналітичних прийомів, операцій і процедур, що застосовуються під час аналізу взаємозв'язку мови і культури.

Застосовуються методи контент-аналізу, фреймовий аналіз, нарративний аналіз, методи польової етнографії (опис, класифікація тощо), відкриті інтерв'ю, метод лінгвістичної реконструкції культури.

Отже, проблеми взаємозв'язку мови, культури, етносу є міждисциплінарними, вирішення яких можливе тільки зусиллями кількох наук – від філософії й соціології до етнолінгвістики й лінгвокультурології. Мова тісно пов'язана з культурою: вона виростає з неї, розвивається в ній й виражає її.

Основні специфічні методи: концептуальний аналіз; дискурсний аналіз, домінантний аналіз., кластерний аналіз, методика стиснення конкордансу, аплікація словникових статей, отриманих у результаті стиснення конкордансу.

Завдання: законспектувати самостійно з: Хроленко А.Т. Основи лінгвокультурології. – М., 2006. – с.153-170.

Мова і гендер. Гендерна лінгвістика

Під гендерною приналежністю розуміють не біологічну стать, а скоріше соціальну роль (бути чоловіком чи жінкою і здійснювати відповідно до цього дії, в тому числі й мовленнєві). При цьому важливо враховувати особливості стереотипів мужності й жіночості, що є прийнятими в досліджуваній культурі і знаходять своє відображення в мові.

Дослідження мови чоловіків і жінок свідчать, що є певні відмінності між тим, як говорять і пишуть чоловіки й жінки. Ці особливості виявляються в мовленнєвій поведінці і в мовленні. Так, чоловіки частіше перебивають, більш категоричні, прагнуть керувати тематикою діалогу тощо. Цікаво, що на відміну від прийнятого стереотипу. Чоловіки говорять більше за жінок. Їх речення

завичай коротші, вони частіше вживають абстрактну лексику, а жінки – конкретну; чоловіки частіше використовують іменники й прикметники, а жінки – дієслова. Чоловіки вживають більше відносних прикметників, жінки – якісних. Асоціативні поля в мовленні чоловіків пов'язані зі спортом, полюванням, професією, військовою сферою; у жінок – природа, тварини, побут.

У жіночому мовленні більше емоційної лексики, часте використання вигуків, вони більше чутливі до змістової цілісності тексту, багатший словник і синтаксис.

Всі ці дані можуть застосовуватися під час ідентифікації тексту; під час розробки реклами, призначених для чоловіків або для жінок; під час спілкування з представниками різних груп.

Функції мови в суспільстві. Соціолінгвістика.

Мета: систематизувати знання у сфері соціолінгвістики, визначити основні функції мови у суспільстві; сформулювати поняття, уявлення про соціолінгвістику.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Мова і суспільство. Функції мови в суспільстві.
2. Соціолінгвістика як прикладна наука. Історія виникнення соціолінгвістики.
3. Основні методи соціолінгвістичних досліджень.
4. Актуальні питання й найважливіші поняття сучасної соціолінгвістики.
5. Проблема білінгвізму в Україні.

Ключові слова: соціолінгвістика, мова міжнародного спілкування, піджин, креольська мова, національна мова, територіальний діалект, професійний діалект, соціальний діалект, білінгвізм, полілінгвізм, мовна ситуація, диглосія, типи мовних ситуацій.

Література:

1. Вахтин Н.Б., Головка Е.В. Социолингвистика и социология языка: Учебное пособие. – Санкт-Петербург, 2004.
2. Петренко О.Д., Ісаєв Е.Ш., Петренко Д.О. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження // Мовознавство. – 1999. - №1.
3. Радчук В.Д. Мова в Україні: стан, функції, перспективи // Мовознавство. – 2002. - №2-3.
4. Русанівський В.М. Соціолінгвістика і діалектологія // Мовознавство. – 2006. - №1.
5. Ткаченко О.Б. Про повноту й неповноту мов і деякі інші суміжні явища // Мовознавство. – 2006. - №2-3. – с.12-19.
6. Тараненко О.О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні // Мовознавство. – 2001. - №4. – 3-20.
7. Степанов Є.М. Монолінгвізм і полілінгвізм міста у минулому й сучасному // Мовознавство. – 2001. - №4. – с.20-28.

8. Завьялова М.В. Исследование речевых механизмов при билингвизме (на материале ассоциативного эксперимента с литовско-русским билингвизмом) // Вопросы языкознания. – 2001. - №5.
9. Ставицька Л.О. “Чоловік (мужчина)” у концептосфері української фразеології // Мовознавство. – 2006. - №2-3.

1. Мова і суспільство. Функції мови в суспільстві.

Мова – продукт суспільства. Найважливішим надбанням людини і людського суспільства були й є праця, свідомість та мова, що розвиваються в нерозривному зв'язку. Шлях пізнання природи мови, її сутності та закономірностей функціонування та розвитку – це шлях пізнання її соціальної природи в єдності з пізнанням сутності внутрішніх законів мови.

Розуміння соціальної природи мови має визначальне значення а) для пізнання законів історичного розвитку, функціонування та взаємодії різних мов; б) для пізнання впливу суспільства та окремої людини на мову; в) для пізнання ролі мови в житті суспільства та індивіда; г) для пізнання ролі мови в розвитку людського суспільства на всіх етапах його існування.

Сьогодні не можна позбутися впливу соціального, людського фактора на мову. У розвитку й функціонуванні мови величезну роль відіграють соціальні фактори.

Соціальний фактор – це системно організована соціальна дія різної структури в певній сфері людської діяльності. Соціальний фактор у процесі мовленнєвої діяльності породжує та обумовлює конкретний прояв соціальності мови. Різноманітність соціальних факторів викликає розмаїття конкретних проявів соціальності мови. Вплив соціальних факторів на мову простежується на всіх рівнях.

Вивчення взаємодії мови і суспільства належить до основних завдань соціолінгвістики. Розрізняють два аспекти соціолінгвістичних досліджень:

-вплив соціальної структури суспільства на мову (в центрі уваги – проблеми зв'язку мовних форм із соціальною стратифікацією. Напр., дослідження специфіки мовленнєвої поведінки жителів міста);

-мова як фактор впливу на суспільство (державне регулювання мови). Друга проблема представлена державним регулюванням мови і складається з 2-х частин: мовної політики і мовного будівництва.

У.Стюарт виділив такі функції мови як засобу спілкування в суспільстві:

1. Офіційна ф-я (використання мови у сфері політики й державного управління).

2. Групова ф-я (використання мови у певному колективі, етнічній групі).

3. Ф-я широкої комунікації (функціонування мови як засобу міжнаціонального спілкування в межах держави).

4. Освітня ф-я (використання в системі освіти).

5. Літературна ф-я (в художній літературі й науці).

6. Релігійна ф-я (застосування в релігійних обрядах і релігійній літературі).

7. Технічна ф-я (використання для отримання науково-технічної інформації).

Реалізацією комунікативної функції мови в суспільстві визначаються і її соціальні функції, відповідно до яких визначаються певні типи мов.

У.Стюарт запропонував класифікацію мов за властивостями, що впливають на оцінку їх соціального статусу:

- 1) історична обумовленість мови (формування мови в процесі природного функціонування; сюди можна віднести і зв'язок з національною традицією);
- 2) стандартизація (наявність кодифікованих граматичних і лексичних норм);
- 3) життєздатність (існування досить великої кількості носіїв);
- 4) гомогенність (зв'язок лексику і граматики мови з більш ранніми етапами її розвитку).

На підставі цих властивостей У.Стюарт розробив таку соціолінгвістичну типологію мов:

- стандартна мова (реалізуються всі якості, крім останньої);
- класична (всі якості, крім третьої);
- місцева (всі якості, крім другої);
- креольська (всі якості, крім другої й четвертої);
- піджин (тільки перша ознака).

Найбільш визнана типологія мов Дементьєва. Вона будується відповідно до обсягу соціальних функцій мов і виділяє такі групи мов: - мови міжнародного або міжнаціонального спілкування; - піджини; - креольські мови; - мови націй і народностей; - територіальні і соціальні діалекти; - соціальні діалекти; - професійні діалекти.

Мови міжнародного або міжнаціонального спілкування. Їм притаманний максимальний обсяг функцій. Вони забезпечують комунікацію представників різних мовних та етнічних спільнот. Ці мови відіграють інтегруючу роль у світі.

Коли мова набирає ознак, то в її структурі утворюються територіальні діалекти.

Крім утворених територіальних діалектів, мови можуть набувати ознак спрощення системи у тих носіїв, для яких ця мова є чужою, нерідною.

Мови міжнародного спілкування можуть певним чином впливати на інші мови. Так, українська мова і російська відчули інтонаційні зміни. Через це виникають специфічні мови міжетнічного спілкування, що з'являються разом з потребою міжетнічного спілкування. Активний елемент в цій ситуації – колонізація.

Піджини – структурно-функціональний структурний тип мови, що не має колективу споконвічних носіїв і утворюються шляхом спрощення первинної мови (мови-основи). Мови піджини створюються як засіб міжетнічного спілкування в середовищі змішаного населення. Ці мови – результат не природного, а вторинного перетворення в умовах регулярних і масових міжмовних контактів. Найчастіше вони утворюються на базі англійської, португальської, французької мов. Процес формування піджинів перебував у ситуаціях обмежених контактів (у торгівлі, економічних стосунках тощо).

Креольські мови – це мови, що сформувалися на основі піджинів і стали першими для певного колективу носіїв. Креольські мови не мають ситуативно обмеженого застосування.

Мови націй і народностей – мови, якими послуговується один мовний колектив зі спільними етнічними особливостями. Виконують інтегруючу роль.

Територіальні й соціальні діалекти – комунікативна система, що використовується на певній території або певною соціальною спільнотою, що виділяється в межах одної етнічної спільноти.

Соціальні діалекти – мовлення людей певної спеціальності, або роду занять.

Професійні діалекти – майже не досліджені їх стан, вплив на формування мови. Відіграють диференціальну роль.

2. Соціолінгвістика як наука. Історія соціолінгвістики.

Соціолінгвістика – це наукова дисципліна, що виникла й розвивається на перетині теоретичного мовознавства, соціології, соціальної психології та етнографії. Цей термін уперше застосував в 1952 році Х.Каррі. Об'єктом вивчення соціолінгвістики є широкий комплекс проблем, пов'язаних із соціальною природою мови, тобто соціально зумовлене виникнення, розвиток і функціонування мови; соціальні функції мови; механізм впливу соціальних чинників на мову; роль, яку відіграє мова в суспільстві.

Соціолінгвістика – наука, що вивчає проблеми, пов'язані з соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства.

Структура курсу соціолінгвістики:

1. Соціолінгвістика +диференційовані форми існування мови.
2. Диференціації мови: -соціальна диференціація, територіальна диференціація (варіанти мови в межах однієї держави), функціонально-стильова диференціація (творення слів, термінотворення: в Індії дві державні мови – хінді й англійська).
3. Вивчення мовних ситуацій.

Проблематика СЛ:

- Вплив соціальних чинників на функціонування мов;
- Дослідити, як відображається вплив соціальних чинників у мовній структурі;
- Дослідити процес взаємодії мов.

3.Методи соціолінгвістики:

Методи збирання матеріалу:

- метод безпосереднього спостереження – полягає в прослуховуванні мовлення в процесі його продукування або в записах;
- метод анкетування;
- метод інтерв'ю – цілеспрямованого збирання даного матеріалу (різновид методу – збирання різного роду питальників);
- метод аналізу документальних джерел (рукописні, друковані, фонетичні засоби);
- експериментальний метод.

Методи соціолінгвістичного аналізу:

- метод статистичної обробки використовується для визначення кількісної характеристики і частотної характеристики для визначення різних мовних явищ;
- лінгвістичні методи.

4. Мовна ситуація, її типи й складові..

Мовна ситуація – це сукупність форм існування мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Це поняття введене Ч.Фергюсоном. Поняття мовної ситуації характеризує мову в її зв'язку, по-перше, з іншими мовами даного ареалу; по-друге, з носіями даної мови та інших ареальних мов, а також їх уявленнями про статус і сферу застосування цих мов.

Мовна ситуація – сукупність умов, що характеризують визначені законом і насправді реалізовані правила мовної поведінки; використання державної мови у сфері державного управління, освіти та виховання, у силових структурах, сфері науки, техніки, культури, ЗМІ тощо. (Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів за ред. С.Є.Єрмоленко).

Мовна ситуація охоплює соціальні умови функціонування мови, сферу і середовище вживання мови, форми її існування.

Мовну ситуацію описують за кількісними, якісними й оцінними критеріями.

До кількісних критеріїв належать:

- А) кількість мов у певній мовній ситуації;
- Б) кількість мовців, що говорять певною мовою;
- В) кількість комунікативних сфер, які обслуговує кожна мова.

До якісних критеріїв належать:

- А) характер мовних форм: різновиди однієї мови чи різні мови (одномовність чи багатомовність);
- Б) структурно-генетичні відношення між мовами (споріднені і неспоріднені, морфологічний тип мови);
- В) функціональна рівнозначність – нерівнозначність мов;
- Г) характер панівної мови (місцева чи іноземна).

Під оцінними критеріями розуміють внутрішню і зовнішню оцінку мов.

Внутрішня оцінка – це оцінка споконвічними носіями мови її комунікативної придатності, естетичної престижності тощо, тобто ступінь прихильності мовців до рідної мови.

Зовнішня оцінка – це характеристика названих параметрів мови носіями інших мов. На основі цих критеріїв будується типологія мовних ситуацій.

Усі мовні ситуації поділяють на прості (одномовні, ендоглосні) і складні (багатомовні, екзоглосні). У випадку ендоглосії мовець користується залежно від ситуації різними варіантами однієї мови: то літературною мовою, то говіркою, то діалектом, аргю тощо, а при екзоглосії різними мовами.

Серед екзоглосних ситуацій найпоширенішим є білінгвізм.

Залежно від того, як співвідносяться між собою функції окремих мов чи варіантів мови, розрізняють збалансовані (мови виконують однакові суспільні

ф-ї) і незбалансовані мовні ситуації (суспільні ф-ї мов не зберігаються). Збалансовані ситуації трапляються дуже рідко. Н., м. ситуація в Швейцарії, однак її збалансованість є сумнівною: ретороманською мовою там розмовляє 1% населення, а в загальнодержавному масштабі основними мовами є німецька і французька, причому їх функції розподіляються по-різному залежно від території.

МС залежить від здійснюваної в державі мовної політики, державного планування у сфері книгодрукування, наповнення інформаційного простору, від цілеспрямованих заходів щодо мовного виховання громадян. В оцінці МС розрізняють два підходи: аналітичний (пов'язаний з висвітленням причин реальної МС) і перспективно-плановий (пов'язаний з оцінкою майбутньої МС).

Типи мовних ситуацій:

- двомовність, білінгвізм, полілінгвізм – ця ситуація характеризується співіснуванням двох або більше мов в одному колективі, що застосовує їх в різних ситуаціях спілкування;

- диглосія – це систематизація взаємодії соціально протиставлених підсистем однієї мови; застосування двох чи більше різновидів мови в одному колективі в різних комунікативних ситуаціях (наприклад, старослов'янська – мова релігії, мистецтва, науки і давньоруська – мова повсякденного спілкування). При цьому вибір мови диктує комунікативна ситуація, і він не залежить від етнічно-мовної приналежності мовців. На відміну від білінгвізму, диглосія передбачає свідому оцінку мовцями певної мови за шкалою “високий-низький”. Компонентами диглосії можуть бути різні мови (н., франц. і рос. У дворян 18ст.), різні варіанти однієї мови (літературна мова і діалект), різні стилі мови (книжний і розмовний).

- гіперглосія – різновид двомовності, при якому керівна, наукова, політична еліта країни поряд з рідною мовою використовує іноземну (зазвичай англійську).

- гіпоглосія – двомовність емігрантів (іноземні робітники).

- соціальний аспект мовної норми.

Так, сьогодні для Німеччини та Італії характерна ендоглосія, для Іспанії – екзоглосія, для Англії – екзоглосія та гіпоглосія. У Швейцарії державних мов 4: німецька, французька, італійська та ретороманська.

Для розгляду мовної ситуації важливим є визначення понять мовної спільноти й мовного колективу. Мовний колектив – сукупність людей, об'єднаних певними формами соціальної взаємодії (в т.ч. комунікативної). Мовна спільнота – множина людей, що виділяється на підставі певного параметра (віку, статі, освіти) для цілей дослідження. Комунікативна взаємодія між ним не є обов'язковою.

4. Проблеми білінгвізму в Україні

Термін білінгвізм походить від частки *bi*, що значить з лат. “подвійний”. **Білінгвізм** визначається як здатність володіти двома і більше мовами. Білінгв – це людина, яка може спілкуватися мінімум двома мовами. Досить частим є й полілінгвізм – володіння більше, ніж двома мовами.

Білінгвізм може бути національним (вживання кількох мов у певній соціальній спільноті) й індивідуальний (вживання особистістю кількох мов,

кожна з яких обирається залежно від комунікативної ситуації). Часто одна з мов білінгва є домінантною, тобто основною.

Білінгвізм може бути побутовим (природним) і штучним (навчальним). Природний білінгвізм виникає у відповідному мовному оточенні (до якого входить і радіо, телебачення) і завдяки мовленнєвій практиці. Усвідомлення специфіки мовної системи при цьому може не відбуватися.

При штучному білінгвізмі другу мову необхідно вчити, докладаючи вольових зусиль, застосовуючи спеціальні методи і прийоми. Однак можлива й така ситуація, коли іноземна мова вивчається і спонтанно, і з викладачем одночасно (н., на курсах вивчення мови в країні цієї мови).

Дослідники проблеми засвоєння іноземної мови дорослими зазначають, що в повному обсязі засвоєння мови можливе лише до 12-14 років.

Дві мови, на думку дослідників, не можуть бути функціонально тотожними, через те двомовність зазвичай не є тривалою, а лише перехідним етапом на одномовність, де одна з мов усувається. Навіть на рівні індивідуального білінгвізму спостерігається тенденція до диференційованого вибору мови залежно від ситуації, теми тощо.

КОМПЛЕКС КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Модульна контрольна робота №1-2

Рівень I

1. Усі словники поділяються на алфавітні, гніздові, ідеографічні, обернені за ...

- а) особливостями інформації;
- б) способом сортування інформації;
- в) повнотою;
- г) метою.

2. Мови, що сформовані на основі піджинів і стали першими для певного колективу носіїв – це:

- а) креольські мови;
- б) мови-піджини;
- в) діалекти;
- г) мови міжнародного спілкування.

3. Носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку – це:

- а) мовець;
- б) особистість;
- в) мовна особистість;
- г) автор тексту;

4. Сукупність уявлень про світ, що історично сформувалися у свідомості певного мовного колективу, це – :

- а) концепт;
- б) мовна картина світу;
- в) мовний образ;
- г) менталітет.

5. Про яку науку йдеться в поданому визначенні? (Це напрям у мовознавстві, що орієнтує дослідника на розгляд співвідношення і зв'язок мови і духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості):

- а) лінгвокультурологія;
- б)) етнолінгвістика;
- в) когнітивна лінгвістика;
- г) етнографія.

6. Перші окремі збірники глос (глосарії) з'явилися:

- а) в 20 ст. до н.е.;
- б) в 10 ст. до н.е.;
- в) в 7ст. н.е.;
- г) в 15 ст. н.е..

7. На думку А.Баранова, тлумачні словники поділяються на:

- а) Етимологічні та асоціативні;
- б) дескриптивні і нормативні;
- в) Нормативні та ненормативні;
- г) навчальні й довідкові.

8. Яка функція серед етнолінгвістичних функцій мови є зайвою:

- а) етнозберігаюча;
- б) ідентифікуюча;
- в) інтегративна;
- г) когнітивна.

9. Етнічна самосвідомість виражається:

- а) у мовленні;
- б) у мові;
- в) у колективі;
- г) вдома.

10. Яка етнолінгвістична функція мови сприяє консолідації суспільства:

етнозберігаюча

- а) культурна;
- б) інтегративна;
- в) дезінтегративна;

Рівень II

1. Назвіть якісні критерії оцінки мовної ситуації. Коротко розкрийте суть кожного із них.

2. Дайте визначення терміну. Назвіть ознаки термінів. Сформулюйте класифікаційні характеристики термінів.

Рівень III

Опишіть мовну ситуацію у Миколаєві. Вкажіть її тип та особливості. Які фактори її зумовлюють?

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1

Тема: Прикладна лінгвістика як дослідження напрямів оптимізації мовного існування людини

Мета: поглибити й розширити знання про предмет і завдання прикладної лінгвістики, етапи її становлення й розвитку, найвидатніші представники; ознайомитися із основними й додатковими джерелами вивчення курсу; вироблення вміння анотувати й редагувати навчальну й монографічну літературу; сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку прикладної лінгвістики у процесі навчання.

План

1. Теоретичне та прикладне мовознавство. Термін ПЛ та його розуміння в сучасному мовознавстві.
2. Напрями та змістова структура ПЛ. Методи ПЛ.
3. Історія та джерела прикладної лінгвістики.
4. Міждисциплінарні зв'язки прикладної лінгвістики як наукової дисципліни.
5. Основні поняття прикладної лінгвістики (мова, мовлення, функції мови тощо).

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1968. – с.9-13.
3. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфичное в языке). –
4. Изд. 3-е, стереотипное. – М: Едиториал УРСС, 2002. – 336 с.
5. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405.
6. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – 7-9.
7. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Суми: Університетська книга, 2004. – 382 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006.

Питання для самоконтролю:

- У чому полягає широке й вузьке розуміння терміна “прикладна лінгвістика”?
- Чи можна прикладну лінгвістику ототожнювати з комп'ютерною лінгвістикою?
- Чим зумовлена велика кількість напрямів прикладної лінгвістики?
- Що слід розуміти під оптимізацією функцій мови?
- Чому питання виділення функцій мови є проблемним у сучасній лінгвістиці?
- Які проблеми ПЛ є сьогодні найбільш актуальними?

• Чим зумовлений вибір методів дослідження в прикладній лінгвістиці?

Завдання:

1. Опрацюйте зміст лекції з теми.
2. Визначте, в яких галузях прикладної лінгвістики і з якою метою можливе застосування даних методів: анкетування, інтерв'ю, статистичні методи, порівняльно-історичний, зіставний, спостереження, дистрибутивний метод, метод моделювання. Проілюструйте на прикладі можливості застосування одного з поданих методів.
3. Які методи належать до методики польового дослідження? Розробіть анкету для дослідження рівня володіння українською мовою студентами різних факультетів МНУ імені В.О. Сухомлинського.
4. У чому полягає різниця між прикладним та теоретичним або описовим мовознавством?

Практичне заняття №2

Тема: Парадигми та аспекти дослідження мови

Мета: поглибити знання про парадигми та аспекти дослідження мови, їх види, типові фактичні помилки, причини їх появи; виробити навички аналізу фактичного матеріалу, виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План

1. Мовна комунікація та будова мов світу.
2. Мова як знакова система.
3. Форми існування мови.
4. Одиниці й рівні мови:
 - а) поняття про одиниці й рівні мови;
 - б) одиниці мови;
 - в) одиниці тексту;
 - г) мовлення.
5. Аспекти дослідження мови.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1968. – с.9-13.
3. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфичное в языке). –
4. Изд. 3-е, стереотипное. – М: Едиториал УРСС, 2002. – 336 с.
5. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405.
6. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – 7-9.
7. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Суми: Університетська книга, 2004. – 382 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006.

Питання для самоконтролю:

1. Яку структуру має українська мова?
2. Що є найменшою одиницею мови?
3. Хто вперше в українському мовознавстві використовує поняття найменша одиниця мови?
4. Які зв'язки виявляють між собою одиниці мовних рівнів?
5. Чим різняться одиниці тексту та одиниці мовлення?

Завдання:

1. Опрацюйте статті за останні 10 років у журналах “Мовознавство”, “Українська мова”, “Проблеми язуконання” та укладіть бібліографічний покажчик із теми заняття.
2. Укладіть термінологічний словник, що включатиме дефініції основних одиниць мови.

Практичне заняття №3

Тема: Комп'ютерна лінгвістика як оптимізація когнітивної функції мови.

Напрями комп'ютерної лінгвістики

Мета: поглибити теоретичні знання про специфіку комп'ютерної лінгвістики як оптимізації когнітивної функції мови, перевірити рівень засвоєних знань з теми; виокремити основні напрями комп'ютерної лінгвістики; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План

1. Предмет, завдання і проблеми сучасної комп'ютерної лінгвістики.
2. Основні напрями комп'ютерної лінгвістики.
3. Міжпредметні зв'язки комп'ютерної лінгвістики.
4. Створення гіпертекстових технологій та гіпертекстових систем. Типи гіпертекстових систем.
5. Досвід розв'язання проблеми моделювання спілкування.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: “Університетська книга”, 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325.
3. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1968. – с.9-13.
4. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405.
5. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – 7-9.
6. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К., 1998. – с.15-18, 330-333.

Питання для самоконтролю:

- Які взаємозв'язки між комп'ютерною лінгвістикою та іншими науками?
- Назвіть основні шляхи розвитку комп'ютерної лінгвістики.

- Яка мета і завдання гіпертексту?
- Назвіть відомі вам типи і приклади гіпертекстових систем.
- Які процедури людського мислення можуть виконувати системи штучного інтелекту?

Завдання:

1. Опрацюйте зміст лекції з теми.
2. Відомо, що звичайний текст містить деякі компоненти, що характеризують гіпертекст. Н., назва, апарат посилань, - все це засоби створення нелінійності тексту, забезпечення системи нелінійних переходів. Які елементи гіпертексту можна виявити в таких текстах:
 - Тексті біблій та евангелій;
 - В газетній, журнальній та щитовій рекламі;
 - В словниках та енциклопедіях;
 - В ділових та інформаційних довідниках (н., телефонний довідник).
3. Виконайте завдання №1,2 в підручнику А.Баранова “Введение в прикладную лингвистику”... - с.206.

Практичне заняття №4

Тема: Переклад як прикладна лінгвістична дисципліна

Мета: поглибити знання про переклад як прикладну лінгвістичну дисципліну, виокремити його складові; виробити навички при перекладі; виховувати професійні риси, почуття відповідальності, творче мислення.

План

1. Історія виникнення перекладу як окремої дисципліни. Види перекладу.
2. Основні принципи машинного перекладу.
3. Проблеми та перспективи машинного перекладу.
4. Основні типи помилок під час машинного перекладу. Проблеми та перспективи машинного перекладу.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Волошин В.Г. Комп’ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: “Університетська книга”, 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325.
3. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М., 1968. – с.9-13.
4. М.П.Кочерган. Загальне мовознавство. – К., 2003. – с.7-22, 355-405.
5. М.П.Кочерган. Вступ до мовознавства. – 7-9.
6. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К., 1998. – с.15-18, 330-333.

Питання для самоконтролю:

- Які взаємозв’язки між комп’ютерною лінгвістикою та іншими науками?
- Назвіть основні шляхи розвитку комп’ютерної лінгвістики.
- Яка мета і завдання машинного перекладу?

- Назвіть типи найпоширеніших помилок, що зустрічаються у текстовому редакторі Google.

Завдання:

1. Дайте відповідь на питання: Які процедури людського мислення можуть виконувати системи штучного інтелекту?
2. Ознайомтеся із системою індексування, яку застосовують у бібліотеці нашого університету. Довідайтеся, яка комп'ютерна програма діє в університетській бібліотечній мережі. Які функції вона може виконувати?
3. Користуючись комп'ютерною програмою-перекладачем, виконайте переклад поданого тексту українською мовою. Проаналізуйте отриманий текст. Чи є він досконалим? Аргументуйте свою думку. Чим можна пояснити наявні в тексті перекладу помилки й неточності?

Перед дослідниками мовної комунікації постає дилема - або обрати на позначення дискурсивного інваріанта термін М. Бахтіна й надати цьому поняттю нового змісту відповідно до сучасних розробок дискурсу, або застосовувати на позначення інваріанта мовної комунікації термін «жанр дискурсу» з метою усунення тотожності мовленнєвих жанрів і мовленнєвих актів як мінімальних одиниць спілкування, а також жанрів і текстем як інваріантів текстів. Зв'язок між поняттями мовленнєвого акту й жанру може розглядатися на підставі використання в певному мовленнєвому жанрі відповідних типів актів, а співвідношення між жанром і текстемою визначатися як проекція інваріанта одного рівня (комунікативної ситуації) на інваріант іншого рівня (одного зі складників цієї ситуації).

Практичне заняття №5

Тема : Лексикографія як напрям прикладного мовознавства. Будова словникової статті.

Мета: сформувати професійні уміння у сфері лексикографії як напряму прикладного мовознавства, сформувати чітке уявлення про будову словникової статті; виховувати професійні риси, почуття відповідальності, творче мислення.

План

1. Лексикографія. Предмет і завдання лексикографії.
2. Історія вітчизняної та світової лексикографії.
3. Типи та будова словників.
4. Словникова стаття та її будова.
5. Комп'ютерна лексикографія.

Завдання:

1. Законспекуйте статті до термінів *лексикографія, лексикографічне портретування* зі словника О.Селіванової.
2. Накресліть схему “Типи словників”.
3. Визначте параметри, за якими виділяються такі типи словників: одномовні - багатомовні, тлумачні – фразеологічні – словники прислів'їв та приказок – словники цитат, словники літературної мови – словники жаргонів – термінологічні словники.

4. Ознайомтесь із запропонованими словниками. Яку будову вони мають? Випишіть по одному зразку словникової статті з кожного словника та проаналізуйте їх:

• Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М.Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104с.

• Новий тлумачний словник української мови. / Уклад. Ярмоленко В.В., Сліпушко О.М. – Том I. - К.: Вид-во “Арконіт”, 2004. – 926с.

• Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006.

• Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – Київ: “АртЕк”, 1998. – 336с.

5. Створіть структуру запису бази даних для фіксації контекстів вживання слова, що містила б інформацію про слово, приклад вживання, автора, джерело прикладу, а також попередній опис значення.

6. Укладіть перелік словників українською мовою, що було видано упродовж 2000-2007 років (за бібліографічними матеріалами бібліотеки). Визначте, до якого типу належать ці словники.

7. Зробіть робочі записи до статті під № 23 у списку літератури.

8. Індивідуальні завдання: законспектуйте статті під №№ 4, 8, 16, 21 у списку літератури та підготуйте за ними повідомлення.

Питання для самоконтролю:

• Що є предметом і об’єктом лексикографії?
• Чим можна пояснити активний розвиток лексикографії сьогодні?
• Які існують типи словників?
• Які компоненти словникової статті наявні в будь-якому словнику?
• Що зумовило появу комп’ютерної лексикографії як самостійного напрямку?

• Чим комп’ютерний словник відрізняється від традиційного?

• Назвіть типи комп’ютерних словників.

• Які проблеми комп’ютерної лексикографії є сьогодні актуальними?

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.13-51.

2. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. – Київ, 1994. – 245с.

3. Грязнухіна Т.О. , Любченко Т.П. Паралельні корпуси текстів і машинний переклад // Мовознавство. – 2006. - №1.

4. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П.Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М.П.Бажана, 2004. – 824с.

5. Широков В.А. Інформаційна теорія лексикографічних систем. – К., 1998.

Практичне заняття №6

Тема : Термінознавство й термінографія.

Мета: поглиблення знання про специфіку термінознавства й термінографії; ознайомитися з методикою термінознавства й термінографії;

сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку редакторських умінь у процесі навчання.

План

1. Термінознавство й термінологія. Напрями термінознавства.
2. Основні поняття термінознавства: термін, термінологія, терміносистема.
3. Термін як основна одиниця термінології. Основні ознаки та етапи виникнення терміна.
4. Термінографія, її предмет і завдання.
5. Типи термінологічних словників.
6. Сучасне українське термінознавство й термінографія.

Завдання:

1. Терміни в терміносистемі можуть утворюватися різними способами. Ознайомтеся з класифікацією термінів (Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства. – К., 2004. – с.60-61) і визначте способи творення і походження поданих лінгвістичних термінів: морфема, машинний переклад, лінгводидактика, переклад, двомовність, диглосія, етнолінгвістика, мовне будівництво, словник-довідник, мовна картина світу, префікс, основа, морфологічний аналіз, граматична категорія, інтенція, дистрибуція, конкорданс, прямий метод, математична лінгвістика, лексикографія. До якого типу належать подані терміни за сферою вживання, за походженням, за будовою.

2. Ознайомтеся зі схемою “Лінгвістична термінологія” (Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.98.) та прокоментуйте її. До кожної групи термінів доберіть приклади.

3. Ознайомтеся із лінгвістичними термінологічними словниками (за бібліографічними матеріалами бібліотеки). Укладіть їх перелік. Яку будову мають словники лінгвістичної термінології та словникові статті в них.

4. Напишіть анотації на термінологічні словники під №№4, 6 у списку літератури. Зіставте ці словники.

5. Виконайте завдання №№1,2 у посібнику: Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.110.

6. Законспектуйте розділ “Термінологічні словники” // Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства. – К., 2004. – с.98-100.

7. Індивідуальні завдання: Підготувати повідомлення за матеріалами статей:

1. Малевич Л.Д. Особливості української термінології донаукового періоду // Мовознавство. – 1999. - №4-5.

2. Будзуляк Л. Пошуки в українській лексикографії // Українська мова та література (Перше вересня). – 2002. – № 2. – с. 12.

3. Данилюк Н.О. Культурологічна лексика в сучасній українській мові та її лексикографічне опрацювання// Наукові записки. Філологічні науки. – 2004. – Т. 34. – с. 3-6.

4. Карпіловська Є. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління// Українська мова. – 2004. – № 3. – с. 3-30.

5. Медвідь О. Англійська й українська лексикографія (коротка теорія та історія)// Мовознавство. – 2005. – № 5. – с. 94-95.
6. Полюга Л. Український лексикограф як особистість// Дивослово. – 2004. – № 6. – с. 54-55.
7. Раднівський В.М., Широков В.А. Технологічні основи сучасної тлумачної лексикографії// Мовознавство. – 2002. – № 6. – с. 49-86.
8. Широков В.А., Манаков В.В. Організація ресурсів національної словникової бази// Мовознавство. – 2001. – № 5. – с. 3-13.

Література:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.89-112.
2. Зарицький А.М. Актуальні проблеми українського термінознавства. – К., 2004.
3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів, 1994. – 216с.
4. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К., 1999.
5. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П.Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. І доп. – К.: Вид-во “Укр. Енцикл.” ім. М.П.Бажана, 2004. – 824с.
6. Ахманова О.С. Словар лингвистических терминов. – М.: Научная книга, 2005. – 576с.

Практичне заняття №7

Тема : Етнолінгвістика. Лінгвокультурологія

Мета: поглибити й розширити знання про етнолінгвістику та лінгвокультурологію; ознайомитися із основними й додатковими джерелами вивчення курсу; сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку технічних умінь у процесі навчання.

План

1. Етнолінгвістика як наука. Історія виникнення.
2. Основні напрями і завдання етнолінгвістики.
3. Етносоціальні функції мови та їх значення.
4. Методи етнолінгвістики.
5. Мовні картини світу.
6. Лінгвокультурологія.

Завдання:

1. Визначте, як диференціюються різні картини світу: наукова, мовна, поетична, релігійна. Наведіть фрагмент релігійної картини світу. Які концепти складають її ядро?
2. Як ви розумієте термін “національний стереотип”? Наведіть приклади.
3. У чому різниця між концептуальною й мовною картинами світу? Схарактеризуйте основні елементи, що складають мовну картину світу українців.

4. Назвіть декілька прізвиськ, що відомі вам (прізвиська друзів, одногрупників, політичних діячів). До якого типу культури належить це явище?

5. Наведіть по 5 фразеологізмів з концептами “голова” і ”ноги”. Чим можна пояснити різко протилежну оцінку цих фразеологічних одиниць? Яку інформацію про національну картину світу українців вони несуть?

6. Проаналізуйте подані фразеологізми російської та української мов, що вони означають? Які специфічні риси національної культури російського та українського народів у них відображені?

Смех без причини – признак дурачины, жить на хлебах у кого-то, волчья хватка, принимать близко к сердцу, посыпать голову пеплом.

Чистої води, у вогонь і воду, ділити хліб-сіль, діставати зорі, мишача душа, як мед, то й ложкою, працювати як бджілка.

7. **Дослідіть**, як представлений концепт “праця” в українській та російській культурі (на матеріалі фразеології, фольклору, художніх творів тощо). Які висновки про особливості світосприйняття українців та росіян, їх ставлення до праці можна зробити? Аргументуйте їх прикладами.

Література:

1.Бариш І.Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації // Мовознавство. – 2000. - №1.

2.Біланюк Л. Картина мовного світогляду в Україні // Мовознавство. – 2000. - №4-5.

3.Голубовська І.О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу // Мовознавство. – 2002. – №4-5.

4.Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень // Мовознавство. – 2001. - №5.

5.Исаев М.И. Этнолингвистические проблемы в СССР и на постсоветском пространстве // Вопросы языкознания. – 2002. - №6.

6.Радченко О.А., Закуткина Н.А. Диалектная картина мира как идиоэтнический феномен // Вопросы языкознания. – 2004. - №6.

7.Соколовська Ж.П. Картина світу та ієрархія сем // Мовознавство. – 2002. - №6.

8.Судакова И.А. Заимствованное слово и его этнокультурное содержание // Вопросы языкознания. – 2005. - №3.

9.Сулимов В.А. Когнитивное описание языка и его культурологическая интерпретация: когнитивные трансформации // Филологические науки. – 2006. - №1. – с.4048.

10. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія: Підручник. – К., 2006. – 432с.

Практичне заняття №8

Тема: Прикладні аспекти психолінгвістики

Мета: поглибити знання про прикладні аспекти психолінгвістики, її види, типові фактичні помилки, причини їх появи; виробити навички аналізу фактичного матеріалу, зокрема прикладних аспектів психолінгвістики, цифрових відомостей, власне фактів; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План

1. Психолінгвістика, її предмет і завдання.
2. Судова психолінгвістика.
3. Психолінгвістика допиту.
4. Ідентифікація особистості за мовленням.
5. Мова і мовленнєвий вплив.
6. Сучасний стан психолінгвістики.

Література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003. – с.8-13.
2. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М., 2004.
3. Выготский Л. Мышление и речь. – М., 1996. – 416с.
4. Горелов И.Н., Седых К.Ф. Основы психолінгвістики. – М., 2004. – 316с.
5. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 160с.
6. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику. – М., 1999.
7. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. – М., 1997. – 386с.
8. Зимняя И. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва-Воронеж, 2001.- 432с.
9. Шахнарович А.М. Проблемы психолінгвістики. – М., 1987. – 237с.

Завдання:

Проаналізуйте мовлення (усне та письмове) одnogрупника для встановлення його психологічних особливостей (темпераменту, характеру, ставлення до навколишнього світу тощо).

Практичне заняття №9-10

Тема: Соціолінгвістика. Соціолінгвістичні дослідження мови

Мета: поглибити теоретичні знання про специфіку соціолінгвістики, особливості працісоціолінгвіста; перевірити рівень засвоєних знань з теми; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План

1. Соціолінгвістика як наука. Методологічна основа дисципліни.
2. Функції мови в суспільстві.
3. Поняття мовної ситуації.
4. Характеристика мовної ситуації в Україні.

Завдання:

3. Розробіть анкету-питальник соціолінгвістичного дослідження з метою визначення соціального розшарування мовлення студентів Вашого факультету. Проведіть соціолінгвістичний експеримент у межах Вашої групи.
4. Схарактеризуйте мовну ситуацію в Миколаєві та визначте її характерні ознаки. З яких частин вона складається?
5. Підготувати повідомлення за матеріалами однієї зі статей зі списку літератури:

1. Петренко О.Д., Ісаєв Е.Ш., Петренко Д.О. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження // Мовознавство. – 1999. - №1.
2. Радчук В.Д. Мова в Україні: стан, функції, перспективи // Мовознавство. – 2002. - №2-3.
3. Русанівський В.М. Соціолінгвістика і діалектологія // Мовознавство. – 2006. - №1.
4. Соціальні ролі та рольова поведінка людини // Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю Мовленнєва комунікація. – К., 2004. – с.283-294.
5. Ткаченко О.Б. Про повноту й неповноту мов і деякі інші суміжні явища // Мовознавство. – 2006. - №2-3. – с.12-19.
6. Тараненко О.О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні // Мовознавство. – 2001. - №4. – 3-20.
7. Степанов Є.М. Монолінгвізм і полілінгвізм міста у минулому й сучасному // Мовознавство. – 2001. - №4. – с.20-28.
8. Завьялова М.В. Исследование речевых механизмов при билингвизме (на материале ассоциативного эксперимента с литовско-русским билингвизмом) // Вопросы языкознания. – 2001. - №5.
9. Ставицька Л.О. “Чоловік (мужчина)” у концептосфері української фразеології // Мовознавство. – 2006. - №2-3.

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

1. Термін “прикладна лінгвістика” став широко вживатися у зв’язку з розробкою комп’ютерних технологій і появою систем автоматичної обробки інформації у:

А	Б	В	Г
30-х роках	40-х роках	50-х роках	80-х роках

2. Як називається напрям прикладної лінгвістики, що займається розробкою методів перекладу?

А	Б	В	Г
лексикографія	теорія перекладу	лінгводидактика	психолінгвістика

3. Яка функція мови пов’язана з мисленням людини і з пізнанням дійсності?

А	Б	В	Г
соціальна	Функція впливу	когнітивна	комунікативна

4. Оптимізацію якої функції мови здійснюють такі дисципліни, як теорія перекладу, машинний переклад?

А	Б	В	Г
комунікативної	інформаційної	когнітивної	соціальної

5. На першому місці стоїть метод класифікації, тобто виявлення тієї сітки параметрів, що дозволяє охопити всі релевантні (у теорії) властивості мовних структур, у лінгвістиці:

А	Б	В	Г
прикладній	теоретичній	описовій	структурній

6. Самостійна лінгвістична дисципліна, що розв’язує теоретичні й прикладні завдання мовознавства за допомогою комп’ютера називається:

А	Б	В	Г
Комп’ютерна лінгвістика	Прикладна лінгвістика	Математична лінгвістика	Корпусна лінгвістика

7. Основним методом прикладної лінгвістики є:

А	Б	В	Г
моделювання	програмування	зіставлення	статистичні

8. Процес перетворення комп'ютерного тесту, створеного засобами однієї природної мови, в текст, оформлений засобами іншої природної мови, це - :

А	Б	В	Г
моделювання	переклад	програмування	трансформація

9. Виберіть із поданих напрямів ті, що є характерними для комп'ютерної лінгвістики:

А	Б	В	Г
Методика викладання іноземної мови	Машинний переклад	Укладання словників	Почеркознавча експертиза

10. Сукупність мовних одиниць із властивими їм формальними, змістовими та функціональними властивостями – це

А	Б	В	Г
мова	мовна система	мовлення	мовленнєва діяльність

11. Використанням комп'ютерних інструментів – програм, комп'ютерних технологій організації та обробки даних для моделювання функціонування мови в тих чи інших умовах, ситуаціях, проблемних галузях займається:

А	Б	В	Г
Комп'ютерна лексикографія	Комп'ютерна лінгвістика	Квантитативна лінгвістика	Кібернетична лінгвістика

12. Системи машинного перекладу – це результат взаємодії комп'ютерної лінгвістики та:

А	Б	В	Г
Практики словників	укладання Лінгвістики тексту	Історії мови	Штучного інтелекту

13. Квантитативна лінгвістика є дисципліною, що утворилася на перетині комп'ютерної лінгвістики з:

А	Б	В	Г
Лексикографію	Обчислювальною математикою	Інформатикою	Лінгвістикою тексту

14. Гіпертекстова система, що є засобом підтримки підготовчих стадій творчої роботи, стадій мислення – це:

А	Б	В	Г
Бібліотечні	Системи дослідження	Системи браузінга	Експериментальні

макросистеми проблем баз даних системи

15. Об'єктом дослідження комп'ютерної лінгвістики не є:

А Б В Г

мова мовлення мовленнєва діяльність походження мови

16. Перші гіпертекстові системи з'явилися в:

А Б В Г

70-80-х р.р. XX ст. 50-60-х р.р. XX ст. 90-х р. XX ст. 70-80-х р.р. XIX ст.

17 Оптимізацію якої функції мови здійснюють такі дисципліни, як лексикографія, термінографія?

А Б В Г

комунікативної інформаційної когнітивної епістемічної

18 Взаємодія комунікантів шляхом мовлення називається:

А Б В Г

мовленням спілкуванням комунікативним актом мовленнєвою діяльністю (інтерацією)

82. Скільки типів моделей комунікації виділяється в сучасному мовознавстві:

А Б В Г

2 3 4 6

83. Канал комунікації – це...:

А Б В Г

засіб, що поєднує адресата й адресанта соціальні, психологічні, фізичні та обмеження, накладені на інформацію процесі комунікації місце і здійснення спілкування час засіб, за допомогою якого передається інформація

84. Яка форма мовленнєвої комунікації характерна для політичної промови:

А Б В Г

монолог діалог полілог внутрішнє мовлення

85. Бесіда трьох або більше учасників називається ...:

А	Б	В	Г
діалогом	полілогом	конфліктним діалогом	відкритим монологом

86. Відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків – це...:

А	Б	В	Г
письмо	графіка	пиктографія	ідеографія

87. Розділ лінгвістики, предметом дослідження якого є 1) застосування методів інших наукових дисциплін для вивчення будови мовної системи та закономірностей її реалізації та 2) застосування здобутків лінгвістики у розв'язанні завдань інших галузей науки та суспільної практики називається:

А	Б	В	Г
Прикладна лінгвістика	Комп'ютерна лінгвістика	Математична лінгвістика	соціолінгвістика

88. Усі словники поділяються на алфавітні, гніздові, ідеографічні, обернені за ...

А	Б	В	Г
Особливостями інформації	Способом сортування інформації	повнотою	Метою

89. До якісних критеріїв оцінки мовної ситуації належить:

А	Б	В	Г
Кількість мовців, що говорять певною мовою	Структурно-генетичні відношення мовами	Кількість мов, що функціонують у суспільстві між	Характер панівної мови

90. Вид аналітико-синтетичного опрацювання документів, що полягає в укладанні опису документа називається

А	Б	В	Г
анотування	реферування	генерування	бібліографування

91. Під репрезентативною системою в теорії НЛП розуміють:

А	Б	В	Г
Світогляд людини	Картину світу	Спосіб представлення та осмислення свого досвіду взаємодії з навколишнім світом	Спосіб взаємодії з навколишнім світом

92. Напрямок у мовознавстві, що досліджує вплив статевої приналежності людини на її мови:

А	Б	В	Г
етнолінгвістика	соціолінгвістика	лінгвокультурологія	гендерна лінгвістика

93. Мови, що сформовані на основі піджинів і стали першими для певного колективу носіїв – це:

А	Б	В	Г
Креольські мови	Мови-піджини	Діалекти	Мови міжнародного спілкування

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП. ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА»

1. Вступ. Предмет, напрями, завдання та основні поняття ПЛ.
2. Міжпредметні зв'язки прикладної лінгвістики.
3. Методи ПЛ (моделювання, статистичні методи, методи автоматичної обробки тексту).
4. ПЛ як дослідження напрямів оптимізації мовного існування людини
5. Функції мови та проблеми їх визначення
6. Теоретичне і прикладне мовознавство. Джерела та традиційні напрями ПЛ.
7. Мовознавство як наука. Галузі мовознавства
8. Історія, джерела та традиційні напрями ПЛ.
9. Етапи розвитку прикладної лінгвістики.
10. Когнітивна наука як наукова дисципліна моделювання людського мислення.
11. Комп'ютерна лінгвістика. Її предмет, завдання і методи
12. Напрями комп'ютерної лінгвістики
13. Напрями комп'ютерної лінгвістики. Гіпертекстові технології та гіпертекстові системи.
14. Комп'ютерна лінгвістика та її сучасні напрями. Шляхи оптимізації спілкування з ЕОМ
15. Лінгвістичні проблеми створення штучного інтелекту
16. Лексикографія. Комп'ютерна лексикографія.
17. Історія світової та вітчизняної лексикографії
18. Типи словників. Будова словникової статті.
19. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема
20. Лінгвістична термінографія. Джерела лінгвістичної термінології
21. Корпусна лінгвістика. Об'єкт, предмет, завдання й методи корпусної лінгвістики.
22. Способи представлення й збереження корпусів даних.
23. Формування корпусів текстів. Вимоги до корпусів текстів.
24. Переклад як прикладна лінгвістична дисципліна.
25. Основні принципи машинного перекладу
26. Теорія та практика інформаційно-пошукових систем Типи інформаційно-пошукових систем
27. Оптимізація спілкування з ЕОМ: системи обробки природної мови
28. Етнолінгвістика як наука. Етнолінгвістичні функції мови.
29. Лінгвокультурологія. Основні поняття лінгвокультурології.
30. Національно-мовна картина світу. Засоби вираження мовної картини світу.
31. Проблема створення штучних мов
32. Соціолінгвістика. Функції мови в суспільстві
33. Поняття мовної ситуації. Характеристика мовної ситуації в Україні
34. Основні форми комунікативної поведінки.
35. Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету. Форми існування мови
36. Особливості та типи усного мовлення (спонтанне, підготовлене, читання).

37. Типи усного мовлення. Типи монологів і діалогів.
38. Писемна форма існування мови як система кодування мовлення.
39. Особливості писемного мовлення.
40. Історія виникнення писемного мовлення.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота №1 (14 год)

Тема: ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ

1. Зробіть тезові записи у робочий зошит із проблем:
 1. Поняття штучного інтелекту.
 2. Лінгвістичні проблеми розробок штучного інтелекту.
 3. Автоматичний аналіз та синтез мовлення.
 4. Автоматична обробка тексту: введення, читання, анотування, реферування.
5. Інформаційно-пошукові системи та інформаційно-пошукові мови
2. Законспекуйте статтю:
 - ✓ Грязнухіна Т.О. Система багатомовного машинного перекладу // Мовознавство. – 2001. - №5. – с.14-25.
 - ✓ Штерн І. Штучний інтелект: лінгвістичні проблеми // Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. – К. : Вища школа, 1998. – с.15-18, 330-333.
3. Опрацюйте та укладіть тези до параграфа «Оптимізація спілкування з ЭОМ: системи обробки естественного языка» посібника Баранова А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М. : Просвещение, 2003.
4. Виконайте завдання аналітичного характеру:
 1. Накресліть схему: Типи інформаційно-пошукових систем.
 2. Відтворіть схематично структуру науки про мову.
 3. У таблиці проілюструйте реалізацію основних мовних функцій.
 5. **Дайте розгорнуту відповідь на питання:** У чому полягають міжпредметні зв'язки перекладознавства з іншими філологічними дисциплінами?

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи №1:

1. Підготуйтеся за конспектами лекцій та рекомендованими джерелами до висвітлення питань, склавши відповідні тези за кожним питанням як доповнення лекційного матеріалу.
2. Робота із першоджерелами повинна носити ознайомчий характер, отже записи мають бути представлені у вигляді лаконічних тез.
3. Схеми і таблиці повинні відобразити суть проблеми, а не форми її вирішення.
4. Під час виконання самостійних завдань користуйтеся сучасними джерелами, що стосуються актуальних напрямів лінгвістики.

Рекомендована література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М. : Диалог-Мифи, 2003. – с.8-13.
2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К. : Основа, 2004.
3. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: "Університетська книга", 2004. – с.11-22, 154-165, 286-325.

4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К. : Наука, 2003. – с.7-22, 355-405. (25)
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К. : Либідь, 2000.
6. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К. : Основа, 1999.

Самостійна робота №2 (18 год)

Тема: **ОПТИМІЗАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ**

- 1. Зробіть записи у робочий зошит:**
 1. Корпусна лінгвістика: наука та навчальна дисципліна.
 2. Напрями корпусної лінгвістики.
 3. Типи корпусів даних: дослідницькі, ілюстративні, динамічні і статистичні, корпуси паралельних текстів. Наведіть приклади таких корпусів.
 4. Способи представлення й збереження корпусів даних.
 5. Формування корпусів текстів. Вимоги до корпусів текстів.
- 2. Виконайте завдання аналітичного характеру:**
 1. Проілюструйте специфіку функціонування конкордансів та словників.
 2. Укладіть хронологічну таблицю «Історія розвитку вітчизняної та світової лексикографії».
 3. Укладіть тлумачний термінологічний словник-мінімум до теми «Корпусна лінгвістика» (15-25 терміноодиниць).
- 3. Підготуйте доповідь у формі презентації, реферату, повідомлення тощо на тему «Досвід розробки корпусів текстів».**
- 4. Законспекуйте параграф «Вимоги до корпусу текстів з погляду користувача» // Баранов А.Н. Прикладная лингвистика. – М. : Наука, 2003. – с.118-121.**

Рекомендована література:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М. : Наука, 2003. – с.112-137., 2003. – с.112-137.
2. Грязнухіна Т.О. , Любченко Т.П. Паралельні корпуси текстів і машинний переклад // Мовознавство. – 2006. - №1.
3. Венців А.В., Касевич В.Б. Корпус русского языка и восприятие речи // Актуальные проблемы современной лингвистики: Учеб. пособие / Сост. Л.Н.Чурилина. – М.: Флінта: Наука, 2007. – с.385-401.
4. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. – Полтава : Довкілля, 2005. – 87бс.

Методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи №2:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

3. Доповідь повинна розкривати ключові аспекти проблеми, мати чітку структуру, за обсягом не повинна перебільшувати 8 сторінок тексту.

4. Специфіку функціонування словників та конкордансів бажано презентувати у вигляді порівняльної таблиці типу:

Критерій порівняння	Словники	Конкорданси
Обсяг вміщеного матеріалу		
Призначення		
Форма презентації		

5. Під час виконання завдання №2 (запитання №3) врахуйте необхідність характеристики таких термінологічних одиниць: корпусна лінгвістика, корпусний аналіз, проблемна галузь, корпус текстів, корпус даних, одиниця збереження корпусу даних, конкорданс тощо. При цьому спирайтеся на роботи Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. – Полтава : Довкілля, 2005. – 876с., а також Словник лінгвістичних термінів (будь-якого автора).

Самостійна робота №3 (28 год)

Тема: **ОПТИМІЗАЦІЯ ІНФОРМАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ**

1. Зробіть робочі записи:

1. Мова та мовлення як різні аспекти одного предмету.
2. Форми існування мови.
3. Особливості та типи усного мовлення (спонтанне, підготовлене, читання).
4. Типи усного мовлення.
5. Типи монологів і діалогів.

2. Підготуйте презентації, відеоряди, мультимедійні елементи доповідей на одну із запропонованих тем:

Писемна форма існування мови як система кодування мовлення.

Історія походження письма.

Функції письма.

Типи письма.

Типи традиційного письма

3. Дайте письмову розгорнуту відповідь на питання «Яке мовознавство є первинним: теоретичне чи прикладне?». Обґрунтуйте.

4. **Схематично у робочому зошиті проілюструйте між предметні зв'язки таких прикладних наук як:** почеркознавство, дешифрування, археографія, палеографія, текстологія, графічна семіотика. Розділами якої науки вони можуть виступати? Чому?

5. Підготуйте повідомлення на одну із тем:

- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Індії (тлумачення “Вед”).
- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Греції (граматика).

- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Греції (риторика).
- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Греції (логіка).
- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Греції (діалектика).
- Прикладні завдання дослідження мови в Давній Греції (софістика, поетика).

Рекомендована література:

1. Баранов А. Введение в прикладную лингвистику. – М : Наука, 2003. – с.8-13.
2. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М. : Просвещение, 1998. – с.9-13.
3. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К. : Академія, 2004. – 325с.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К. : Академія, 2003. –279 с.
5. Партико З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності. – Львів, 2008. – С.52-88.

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи №3:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.
3. Доповідь повинна розкривати ключові аспекти проблеми, мати чітку структуру, за обсягом не повинна перебільшувати 8 сторінок тексту.
4. Ілюструючи специфіку понять мова та мовлення в аспекті одного предмету (завдання №1, запитання №1), оберіть табличну форму відповіді типу:

Мова	Спільне	Відмінне
Мовлення		

5. Характеризуючи типи монологів та діалогів, обов'язково супроводжуйте відповіді прикладами (фактичний діалог – приклад, конфліктний діалог – приклад тощо).

Критерії оцінювання рефератів

Оцінка виставляється з урахуванням двох параметрів: 1) обсяг виконаного реферату; 2) якість написання.

1. Оцінка «відмінно» ставиться за реферат, який має обсяг 15–20 або більше друкованих (рукописних) сторінок; проблема, яка в ньому розглядається, викладена повно, послідовно, логічно; список використаної наукової літератури нараховує 6–10 джерел, відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії.

2. Оцінка «добре» ставиться за реферат, який має обсяг 11–14 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 5 джерел, відповідає сучасним правилам, але містить певні помилки.

3. Оцінка «задовільно» ставиться, коли обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше чотирьох наукових джерел і є помилки.

4. Оцінка «незадовільно» ставиться, якщо тема реферату зовсім не розкрита, у бібліографічному списку менше 2 наукових джерел, і він подається не за сучасними правилами.